

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jakub Jurenka

**VYBRANÉ SYNTAKTICKÉ JEVY V PŘEKLADECH Z NĚMČINY
DO ČEŠTINY REALIZOVANÝCH POMOCÍ NÁSTROJŮ CAT**

**SOME SYNTACTIC PHENOMENA RELATED TO COMPUTER-AIDED
TRANSLATION FROM GERMAN INTO CZECH**

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Svoboda, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Ústav:	Ústav translatologie
Vedoucí práce:	PhDr. Tomáš Svoboda, Ph.D.
Řešitel práce:	Jakub Jurenka
Název práce v češtině:	Vybrané syntaktické jevy v překladech z němčiny do češtiny realizovaných pomocí nástrojů CAT
Název práce v angličtině:	Some Syntactic Phenomena Related to Computer-Aided Translation from German into Czech
Jazyk práce:	čeština
Akademický rok vypsání:	2010/2011
Datum zadání:	19. 4. 2011

Zásady pro vypracování:

V teoretické části práce student nejprve popíše její cíl a zvolenou metodu, pomocí níž se pokusí cíle dosáhnout. Důkladně prostuduje relevantní zdroje týkající se syntaxe v němčině a češtině a problematiky překladu pomocí nástrojů počítačem podporovaného překladu – CAT (rozumí se zdroje v jazycích, jež ovládá), a to včetně zdrojů on-line. Na základě takto zmapované situace charakterizuje stav zkoumané problematiky.

Vlastním účelem práce je zjistit, v čem se liší výsledek práce (text) překladatele, který používá nástroje CAT, od výsledku překladatelské práce bez použití těchto nástrojů. K tomu bude zapotřebí vyšetřit typické syntaktické jevy – posuny, a to jak idiomatického charakteru, tak takové posuny či naopak nekritické převzetí německých struktur, které mají interferenční ráz. Takto zjištěné jevy bude vhodné srovnat buď s výstupy dřívějších výzkumů v oblasti kontrastivní syntaxe, nebo s kontrolním vzorkem překladů realizovaných člověkem bez použití nástrojů CAT (v závislosti na dostupnosti materiálu a organizačních okolnostech). Jako další doplnění daných srovnání se nabízí pojednání o zvolených syntaktických fenoménech u široce dostupného strojového překladu.

V empirické části diplomant nejprve vymezí tematickou oblast, jíž se zabývá, popíše korpus paralelních textů (originál – překlad), způsob získání textů, zdůvodní jejich výběr a přiblíží jejich relevanci/reprezentativnost pro daný výzkum. Zvolí metodu pro analýzu (její popis začlení do teoretické části). Dále pak provede translatologickou analýzu zvolených textů s ohledem na vybrané syntaktické jevy.

Diplomant průběžně shrnuje poznatky na konci jednotlivých kapitol. Celková zjištění usoustavní v závěru. Součástí závěrečného pojednání bude i výhled pro zkoumanou problematiku do budoucna.

Práci opatří bibliografickým soupisem použitých primárních i sekundárních zdrojů, včetně internetových. Uplatní přehledný způsob odkazování mezi dokumenty, jako přílohu k diplomové práci připojí alespoň výběrově vzorky zkoumaných textů.

Je nutné dodržet formální náležitosti stanovené Pravidly pro organizaci studia FF UK (zejména článek 19).

Poděkování:

Děkuji PhDr. Tomáši Svobodovi, Ph.D. za podporu, podněty a připomínky, které mi poskytl během psané této diplomové práce. Moje poděkování dále patří RNDr. Marku Dvořákovi za ochotu a pomoc se statistickou částí této práce.

V neposlední řadě děkuji všem, kteří mi zaslali texty pro empirickou část výzkumu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 2. ledna 2014

.....

Jakub Jurenka

Klíčová slova

Aktuální členění, endoforické odkazování, interference, kontext, počítačem podporovaný překlad, překladová paměť, revize, segmentace, textový typ.

Keywords

Computer-aided translation, context, endophoric reference, information structure, interference, revision, segmentation, text type, translation memory.

Abstrakt

Předmětem této diplomové práce je počítačem podporovaný překlad (CAT), který je vedle strojového překladu (MT) symbolem využití informačních technologií v překladu, avšak v porovnání s MT stojí spíše stranou translatologického zájmu.

Cílem této práce je postihnout syntaktickou rovinu používání nástrojů CAT na základě současného stavu výzkumu. V teoretické části jsou proto nejprve popsány principy fungování nástrojů CAT a zasazeny do kontextu obecné translatologie, poté jsou definovány vybrané syntaktické jevy k analýze, aktuální členění a endoforické odkazování, a v závěru této části je rozpracován metodologický model pro část empirickou.

V empirické části se na vzorku překladů vyhotovených s využitím nástrojů CAT a na kontrolním vzorku překladů vyhotovených bez jejich využití ověřuje, zda překladatelé využívající těchto nástrojů mají tendenci odklánět se od syntagmatického přístupu k textu a postupovat paradigmatictěji. K tomuto účelu je provedena analýza míry interference u aktuálního členění v cílových textech a analýza míry subjektivně motivovaných posunů v oblasti distantní endoforické reference.

V závěru práce jsou porovnány údaje k procesu překladu získaných textů s výsledky analýzy pro posouzení případných dalších faktorů, než jakým je použití nástrojů CAT. Se zřetelem na toto srovnání jsou vyvozeny závěry a konstatovány obecné tendence vyplývající z empirické části práce.

Abstract

The thesis looks at computer-aided translation (CAT), which, along with machine translation (MT), stands for the use of information technology in translation, but, unlike MT, is not of primary concern for Translation Studies research.

Based on the current state of research, this thesis aims to address the syntax of CAT text output. The theoretical part first describes the working principles of CAT tools and presents them in the context of general translation studies, then defines information structure and endophoric reference as the syntactic phenomena to be analysed. Finally it provides a methodological model for the empirical part.

Using a set of texts translated with CAT tools and a set of texts translated without them, the empirical part seeks to check whether translators using CAT tools tend to shift from the syntagmatic approach to text to a more paradigmatic one. To this end, an analysis is carried out to determine the interference rate in the information structure of the target texts as well as the rate of subjectively motivated shifts in distant endophoric reference.

The final part of the thesis confronts the analysis results and the data reflecting the process of producing the collected texts in order to take into account other potential factors than the use of CAT tools. With regard to this confrontation, conclusions are made and general tendencies stated that have emerged from the empirical part of the thesis.

Obsah

1. ÚVOD	3
I TEORETICKÁ ČÁST	5
2. NÁSTROJE POČÍTAČEM PODPOROVANÉHO PŘEKladu	5
2.1. K VYUŽITÍ INFORMAČNÍCH TECHNOLOGIÍ PŘI PŘEKladu.....	5
2.2. PŘEKladOVÁ PAMĚŤ.....	7
2.2.1. <i>Segmentace</i>	8
2.2.2. <i>Hledání shody (match)</i>	9
2.2.3. <i>Fáze překladu s využitím překladové paměti</i>	11
2.3. DŮSLEDKY POUŽITÍ PŘEKladOVÉ PAMĚTI PŘI PŘEKladu	11
2.3.1. <i>Ekonomické důsledky</i>	12
2.3.2. <i>Textově-jazykové důsledky</i>	14
3. INTEGRACE ÚVAH O NÁSTROJÍCH CAT DO TEORIÍ OBECNÉ TRANSLATOLOGIE	20
3.1. TEXTOVĚ-JAZYKOVÉ DŮSLEDKY JAKOŽTO VÝCHOZÍ TRANSLATOLOGICKÁ KRITÉRIA	20
3.2. RELEVANTNÍ PROBLÉMY OBECNÉ TEORIE PŘEKladu V SOUVISLOSTI S VYUŽITÍM NÁSTROJŮ CAT	21
3.2.1. <i>Specifika výchozího textu</i>	21
3.2.2. <i>Jednotka překladu</i>	23
3.2.3. <i>Kontext a rekontextualizace</i>	26
3.2.4. <i>Revize</i>	28
3.3. SHRNUŤÍ KONFRONTACE SPECIÁLNÍ A OBECNÉ TEORIE.....	29
4. VYMEZENÍ VYBRANÝCH SYNTAKTICKÝCH JEVŮ	31
4.1. REFERENČNÍ VZTAHY S OHLEDEM NA PŘEKlad POMOCÍ NÁSTROJŮ CAT	31
4.1.1. <i>Textové odkazování anaforické v němčině a češtině</i>	31
4.1.2. <i>Textové odkazování kataforické v němčině a češtině</i>	33
4.2. ČLENĚNÍ VÝPOVĚDI V TEXTU	34
4.2.1. <i>Gramatická složka slovosledu v češtině a němčině</i>	35
4.2.2. <i>Aktuální složka slovosledu v češtině a němčině</i>	39
4.3. STRUČNÉ SHRNUŤÍ KONTRASTIVNÍHO POPISU VYBRANÝCH SYNTAKTICKÝCH JEVŮ	44
5. METODOLOGICKÝ ZÁKLAD TRANSLATOLOGICKÉ ANALÝZY	46
5.1. VÝCHOZÍ HYPOTÉZA PRO SESTAVENÍ TRANSLATOLOGICKÉHO MODELU	46
5.2. MODEL TRANSLATOLOGICKÉ ANALÝZY	46
5.2.1. <i>Vnětextová specifika</i>	47
5.2.2. <i>Analýza výsledných produktů s ohledem na hypotézu</i>	50
5.2.3. <i>Syntéza vnětextových specifík a analýzy výsledných produktů překladu</i>	53
5.3. OVĚŘENÍ HYPOTÉZY POMOCÍ VYTVOŘENÉHO ANALYTICKÉHO MODELU	54

II	EMPIRICKÁ ČÁST	56
6.	POPIS EMPIRICKÉHO MATERIÁLU	56
6.1.	SBĚR MATERIÁLU	56
6.2.	POPIS NASHROMÁŽDĚNÉHO MATERIÁLU	58
6.2.1.	<i>Kvantitativní požadavek na zkoumaný materiál</i>	58
6.2.2.	<i>Kvalitativní požadavek na zkoumaný materiál</i>	61
7.	VÝSLEDKY EMPIRICKÉHO VÝZKUMU	63
7.1.	VNĚTEXTOVÉ PROMĚNNÉ ANALYZOVANÝCH TEXTŮ	63
7.1.1.	<i>Individualita překladatele</i>	64
7.1.2.	<i>Nástroj CAT a další pomůcky</i>	68
7.1.3.	<i>Fáze kontroly kvality</i>	71
7.2.	ANALÝZA AKTUÁLNÍHO ČLENĚNÍ	73
7.2.1.	<i>Míra přijatelnosti z hlediska kvalitativního</i>	75
7.2.2.	<i>Míra přijatelnosti z hlediska kvantitativního</i>	78
7.2.3.	<i>Kategorie aktuálního členění z hlediska kvalitativního</i>	81
7.2.4.	<i>Kategorie aktuálního členění z hlediska kvantitativního</i>	86
7.3.	ANALÝZA DISTANTNÍ REFERENCE	88
7.3.1.	<i>Míra nutnosti posunů z hlediska kvalitativního</i>	89
7.3.2.	<i>Míra nutnosti posunů z hlediska kvantitativního</i>	94
7.3.3.	<i>Míra explicitnosti posunů z hlediska kvalitativního i kvantitativního</i>	96
7.3.4.	<i>Posuny z hlediska druhu endoforického odkazování</i>	99
7.4.	SYNTÉZA VNĚTEXTOVÝCH SPECIFIK A VÝSLEDKŮ VNITROTEXTOVÉ ANALÝZY	100
7.5.	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ S OHLEDEM NA HYPOTÉZY VÝZKUMU	102
8.	DISKUZE NAD DALŠÍM SMĚŘOVÁNÍM VÝZKUMU	106
8.1.	TRANSLATOLOGICKÝ MODEL	106
8.2.	STATISTICKÝ MODEL	107
9.	ZÁVĚR	109
	BIBLIOGRAFIE	112
	SEZNAM GRAFŮ	119
	SEZNAM OBRÁZKŮ	119
	SEZNAM TABULEK	120
	SEZNAM PŘÍLOH (<i>ke dispozici pouze elektronicky na CD</i>)	121

1. Úvod

Počítačem podporovaný překlad (CAT) patří k rozšířeným nástrojům, bez nichž si určité sféry překladatelské profese už ani nelze představit. Zatímco však většina pozornosti směřuje spíše ke strojovému překladu, zůstává poměrně hojně využívaný překlad podporovaný počítačem poměrně stranou. Vědecké práce se tímto tématem zabývají spíše okrajově nebo často nezacházejí do většího detailu.

Cílem této diplomové práce je podrobit výsledný produkt počítačem podporovaného překladu hlubší analýze a na empirickém materiálu ověřit platnost obecnějších tvrzení zmiňovaných v odborné, především zahraniční literatuře.

Jelikož je tato diplomová práce v českém translatologickém prostředí jednou z prvních, které toto téma zpracovávají, pokusí se nejprve v teoretické části blíže osvětlit principy fungování CAT s ohledem na empirickou část, a vymezit na základě zahraničních a též doposud publikovaných českých vědeckých prací základní terminologii, která v některých případech není zcela ustálená. Dále se bude snažit představit klíčové aspekty používání nástrojů CAT v kontextu některých stávajících translatologických teorií s cílem integrovat speciální výzkum zaměřený pouze na nástroje CAT do obecné translatologie. V třetí kapitole budou v kontrastivním přehledu představeny vybrané syntaktické jevy, které jsou z hlediska teoretických úvah relevantní a z hlediska ověření obecných postulátů reprezentativní, a sice aktuální členění a distantní endofora. Metodologie práce vyjde z teorií speciální i obecné, podle níž by mělo u překladů vyhotovených pomocí nástrojů CAT docházet k většímu zřeteli na paradigmatické hledisko a menšímu zřeteli na hledisko syntagmatické, zohlední specifika zvolených syntaktických jevů v češtině a v němčině a vytvoří analytický základ pro část empirickou.

Empirická část bude sestávat z naturalistického, tedy nikoli laboratorního sběru materiálu pro účely ověření hypotézy vyslovené na konci části teoretické, z popisu získaného materiálu, z translatologické analýzy a následné syntézy výsledků. Při analýze výsledných překladatelských produktů budou brány v potaz faktory překladatelského procesu, aby nebyla závěrečná interpretace výsledků zkreslena. Ke zjištění vztahu mezi jednotlivými veličinami budou mj. aplikovány i statistické metody. Výsledky budou u obou vybraných jevů představeny jak z hlediska kvalitativního, tak i z hlediska

kvantitativního s cílem zaujmout stanovisko k hypotéze definované v metodologické části práce.

Praktickou část uzavře nástin možností směřování dalšího výzkumu a závěr, v němž budou na základě teoretických úvah rozvedených v této práci představena zjištění vyplývající z analyticko-syntetické fáze této práce.

I TEORETICKÁ ČÁST

2. Nástroje počítačem podporovaného překladu

Tato kapitola stručně představuje odbornou literaturu k tématu nástroje počítačem podporovaného překladu¹ a popisuje, co se pod tímto pojmem skrývá. Poté se podrobněji věnuje současnému stavu poznání v oblasti používání překladových pamětí a vysvětluje jejich fungování s ohledem na zaměření empirické části práce.

2.1. K využití informačních technologií při překladu

Za několik desetiletí postupně se rozšiřujícího využívání počítačových technologií v překladatelském odvětví se vykristalizovalo několik typů překladů odstupňovaných podle míry participace člověka a počítače, tedy automatizace (poprvé Hutchins a Somers 1992; jako zavedenou škálu je zmiňuje také např. Alcina 2008: 81n). Na jednom konci této škály umístili Hutchins a Somers (1992: 3) tradiční překlad vyhotovený člověkem (*traditional human translation*), který se zvyšující se mechanizací přechází přes strojem podporovaný překlad vyhotovený člověkem (*machine-assisted human translation*, MAHT) a člověkem podporovaný strojový překlad (*human-assisted machine translation*, HMT) k druhému konci této škály, plně automatizovanému vysoce kvalitnímu strojovému překladu (*fully automatic high-quality machine translation*, FAHQMT). Hutchins a Somers (tamtéž) označují MAHT a HMT souhrnně termínem počítačem podporovaný překlad (*computer-aided translation* nebo též *computer-assisted translation*, CAT; v němčině *maschinengestützte Übersetzung*, MGÜ, Reinke 2004: 3).

Pojem CAT je však v současném diskurzu chápán pouze jako MAHT; počítačem podporovaný překlad definuje explicitně jako MAHT např. Bowkerová (Bowker 2002: 4) a v témž významu o něm hovoří další (O'Brien 1998, Heyn 1998, Král 2004, Reinke 2004, Svoboda 2012 aj.). Podle Bowkerové (Bowker 2002: 6) lze pod pojmem nástroj CAT chápat v širokém smyslu jakýkoli počítačový nástroj využitý během překladatelské práce, jako jsou např. textový editor, kontrola

---

¹ Tato práce uvádí jen informace, které jsou nezbytně nutné pro uvedení tohoto tématu. Obecně o nástrojích počítačem podporovaného překladu a o jeho jednotlivých prvcích obsáhleji pojednávají diplomová práce J. Handšuhové (2013) a rigorózní práce J. Krále (2012).

pravopisu a gramatiky, e-mail nebo internet (s všeobecným uplatněním) a optické rozpoznávání textu nebo technologie na rozpoznávání hlasu, sloužící k převodu dat do elektronické formy (se specifitější uplatněním). Bowkerová však jinde spolu s Fisherem připouští (Bowker, Fisher 2010: 60), že nástroje CAT se pro vědecké účely definují jako nástroje, jejichž primárním účelem je podporovat překladatele při samotném aktu překládání, přičemž překladatel si při využití těchto nástrojů uchovává ústřední roli a zodpovědnost za výsledný produkt (tamtéž).

Zatímco tedy jedni sémantiku termínu CAT zpřesňují, druzí jej považují za překonaný a vysvětlují to tím, že překládání bez technologií IT je v dnešní době téměř nemyslitelné a že počítačem je do jisté míry podporovaný každý překlad (Král 2012: 199), a doporučují používat jiný pojem, který je podle nich na rozdíl od výše zmiňovaných jednoznačný: technologie překladač (*translation technology*², 2012: 190), zahrnující veškeré technologie spojené s činností překládání (viz ilustrace stávajícího stavu technologií překladač, Král 2012: 191, a přehled nástrojů a technologií v překladačském odvětví, 2012: 197n).

Jelikož však smyslem této diplomové práce není zkoumat všechny technologie, ale pouze jeden dílčí prvek, překladačovou paměť (*translation memory*), která však zaujímá stěžejní postavení (Král 2004: 13; též Garcia 2009: 199), bude se zde pracovat s termínem CAT v užším smyslu definovaném Bowkerovou. Takto vymezený CAT zahrnuje především nástroje pro práci s překladačovou pamětí, správu terminologie³ a software na lokalizaci⁴ (Bowker 2002: 7; Esselink 2000: 360; první dva komponenty uvádí také Schmitt, 1998: 189), dále toto prostředí integruje⁵ modul analýzy dokumentu pro stanovení míry podobnosti VT s VT_{TM} a mj. i pro stanovení

---

² Alcina (2008: 99) zachází ještě o krok dál a pojmem „translation technology“ označuje novou, rodící se akademickou disciplínu, což jde přesně proti Královu pojetí, který usiluje o to, aby se technologie překladač staly nedílnou součástí výzkumu tradiční translatologie (2012: 197). Na tomto rozdílu je patrné, že požadavku jednoznačného vymezení tohoto pojmu není učiněno zadost.

³ Pojem terminologie obsahuje hledání, třídění a zobrazování termínů často na úrovni slovního spojení (Hartley 2009: 112n).

⁴ Jeho smyslem je především umožnit překlad textů zveřejněných na internetových stránkách při zachování zdrojového kódu a případně odchylky jejich velikosti (Hartley 2009: 120).

⁵ Rozsáhlý přehled dílčích funkcí komerčních nástrojů TM viz Reinke 2004: 390nn. Nutno však dodat, že vzhledem k rychlému rozvoji IT vznikly již vyšší verze.

příslušné ceny⁶ za překlad, modul kontroly kvality včetně kontroly pravopisu, modul strojového překladu⁷, správu překladatelského projektu, terminologickou databázi a nástroj na zanesení nových pojmů do této databáze (viz níže, Bowker, Fisher 2010: 61).

Uplatnění nástrojů CAT je podmíněno několika faktory. Základním požadavkem je existence výchozího textu v strojově čitelném formátu (Bowker 2002: 9). Dalším významným kritériem pro aplikaci nástrojů CAT je typ výchozího textu, poněvadž vzhledem ke smyslu CAT nejsou vhodné všechny texty (2002: 112). Bowkerová s Fisherem z působnosti CAT vylučují texty, jejichž predikovatelnost a repetitivnost bývají méně frekventované a nežádoucí, texty literární či reklamní (2010: 63); naopak velké využití budou mít nástroje CAT u textů s vysokou mírou repetitivnosti, revize, aktualizace a texty odborné (Bowker 2002: 112; podobně též Hartley 2009: 117). Mezi další požadavky pro efektivní využití nástrojů CAT řadí Feder (2002: 366nn) terminologickou a frazeologickou konzistentnost, typografickou a gramatickou kvalitu výchozího textu a jeho dostatečnou délku (k délce výchozího textu též Lagoudaki 2006: 20n).

2.2. Překladová paměť

Překladovou paměť z hlediska její struktury definují O'Brienová (O'Brien 1998: 116n) a Král (2005: 388) jako specifický dvojjazyčný⁸ korpus, přesněji řečeno databázi tvořenou segmenty cílového a výchozího jazyka, které (jak dodává Bowkerová, Bowker 2002: 108) byly do paměti vloženy během procesu překládání nebo dodatečně spárováním segmentů z existující dvojice výchozího a cílového textu; další možností, kterou uvádí Somers (2003: 33n), je import překladové paměti z jiného zdroje prostřednictvím poměrně univerzálního formátu TMX⁹. Každý pár

---

⁶ Jednoduchou úvahou lze dospět k důsledkům chybné kalkulace počtu shodných segmentů nebo rozsahu VT (blíže k otázce ceny viz oddíl *Ekonomické důsledky*).

⁷ Systémy moderního strojového překladu (*machine translation*, MT) lze rozdělit do tří základních skupin: teoretické / založené na pravidlech (*Rule-Based* MT), empirické / statistické (*Statistical* MT) a hybridní (Mačura 2012: 218; Svoboda 2012: 80). Tato diplomová práce však nebude strojový překlad rozvádět, jelikož se soustředí na podstatu překladových pamětí, jimž je v odborné literatuře věnováno méně prostoru než strojovému překladu.

⁸ Heyn (1998: 124) připouští i existenci mnohojazyčné databáze, nicméně na překladové paměti translatologická literatura zpravidla nahlíží jako na primárně dvojjazyčné.

⁹ Translation Memory eXchange (Somers 2003: 34).

odpovídajících si výchozích a cílových segmentů představuje tzv. překladovou jednotku¹⁰, která může být doplněna dalšími údaji: kdo tuto dvojici vytvořil, kdo ji modifikoval, v jakém projektu a pro jakého klienta se používá atd. (Reinke 2006: 63). Na tomto místě je nutné podotknout, že prázdná překladová paměť, která je nově vytvořená (Svoboda 2012: 71) a má pouze potenciál pojmout jazykový materiál, by měla být v definici rovněž zahrnuta. Smysl překladové paměti spočívá v dělbě práce mezi počítačem a překladatelem. Zatímco počítač zastane rutinní a repetitivní práci, překladateli by mělo zůstat více času a sil na tvůrčí úlohy (Král 2012: 192) a může se také více soustředit na význam VT (Mačura 2012: 208). Podle Krále (2012: 191) se počítače využívá zejména v oblastech jeho největšího potenciálu, a sice při práci s enormním objemem dat. K podobnému závěru dochází i Pym:

„What has most been extended, and keeps being extended, is the capacity to store and retrieve knowledge, and to do so externally to the mind. Memory is the process dimension most affected by technology, and never more so than in an age of electronic communication.“ (Pym 2011: 1)

Z hlediska fungování překladových pamětí a pro stanovení jejich možností a hranic zmiňuje Mackenová dva základní procesy: segmentaci a nalézání shody mezi segmenty (Macken 2009: 195). Pro jejich ilustraci vychází tato práce z následujícího rozlišení čtyř druhů textů (Reinke 2004: 174n): prvním je aktuální výchozí text k překladu (VT); druhým množina referenčních výchozích textů uložených v překladové paměti (VT_{TM}); třetím cílový text (CT), který má být přeložen pomocí systému překladových pamětí; a čtvrtým množina referenčních cílových textů v překladové paměti (CT_{TM}).¹¹

2.2.1. Segmentace

Při aplikaci výše definovaných označení na popis (Bowker, Fisher 2010: 61) procesuálního hlediska systému překladových pamětí platí, že nový výchozí text

---

¹⁰ Tento zásadní a problematický pojem (Reinke 2004: 176) označuje v tomto významu podmnožinu textu formálně předem stanovenou vývojáři. V tomto smyslu by neměl být používán, neboť překladová jednotka je v translologii již zavedeným a komplexně rozpracovaným termínem; místo toho by se měl pro jednotky uložené v překladové paměti používat termín *retrieval units* neboli (volně přeloženo) jednotky segmentace (2004: 186).

¹¹ Reinke zde (2004: 174) používá pro množiny textů z překladové paměti německé zkratky AT a ZT s čarou, později pro jednotky výchozího a cílového jazyka vymezuje zkratky AS a ZS dolním indexem TM. Pro větší přehlednost a konzistenci bude tato diplomová práce používat uzuální české ekvivalenty pro výchozí a cílové texty (VT, CT) a dolní index TM (VT_{TM}, CT_{TM}), pokud se bude jednat o texty uložené v překladové paměti.

(VT) je rozložen na segmenty o velikosti výše zmíněné překladové jednotky; většinou se jedná o větu (tamtéž) nebo o struktury podobného charakteru jako např. nadpis, položku ve výčtu apod. (Macken 2009: 195; rovněž Esselink 2000: 362). Esselink (2000: 363) dodává, že většina systémů segmentuje podle následujících indikátorů: značky odstavce, znaménka konce větného celku, konce buňky a konce bodu výčtu; tyto signály lze upravit v nastavení programu, např. zřízením seznamu výjimek (kupříkladu se zkratkami, které končí tečkou). Pakliže nástroj překladové paměti segmentuje po odstavcích, zvýší se přesnost nalezených segmentů, ale zároveň se sníží jejich počet, odstavce s úplnou shodou je však standardně možné přijmout beze změn (tamtéž).

2.2.2. Hledání shody (*match*)

Segmenty VT jsou vzápětí porovnány s uloženými segmenty VT_{TM} a na základě příslušných algoritmů¹² je mezi nimi stanovena míra shody (tzv. *match*, Bowker, Fisher 2010: 61). Tato funkce je podle Somerse (2003: 37) v kontextu TM nejdůležitější. V principu lze rozlišit dva základní druhy shody mezi segmenty VT a VT_{TM} (tj. v rámci intertextové repetitivnosti¹³): *úplnou* a *dílčí shodu* (Svoboda 2012: 72). Svoboda zde termín *úplná shoda* používá jako protějšek k anglickému termínu *exact match*, O'Brienová a Bowkerová pro tentýž význam uvádějí ještě synonymní termín *perfect match* (O'Brien 1998: 117; Bowker 2002: 96) a definují tento druh shody jako identitu jazykové formy i formátování. Bowkerová dále připojuje podobný druh shody (*full match*), který označuje identické verbální znění s rozdíly ve formátování a proměnných jako např. číslic, dat apod. (Bowker 2002: 98).

Dílčí shoda je vyjádřena bezrozměrně v procentech (Heyn 1998: 127). U každého nástroje CAT by mělo být možné nastavit práh citlivosti, který udává minimální hranici pro zobrazení segmentů identifikovaných tímto nástrojem jako podobných (Svoboda 2012: 72). Konkrétní nastavení této spodní hranice udává podle

---

¹² Tyto algoritmy vycházejí z počtu potřebných úprav (odstraněných, přidaných nebo nahrazených znaků, resp. slov), kterými se ze segmentu VT_{TM} dospěje k segmentu VT, přičemž tento počet je usouvztažen vzhledem k délce znakového řetězce (Hartley 2009: 118).

¹³ Intratextová repetitivnost, tj. mezi segmenty uvnitř VT, se označuje termínem opakování (*repetitions*, Svoboda 2012: 72). Heyn pro označení intertextové a intratextové repetitivnosti používá termíny externí a interní opakování (1998: 124), Esselink externí a interní shoda (2000: 363).

Mackenové a Bowkerové (Macken 2009: 196; Bowker 2002: 99) přesnost výsledků (čím vyšší hranice, tím vyšší přesnost) a množství zobrazeného textu (čím vyšší hranice, tím méně segmentů VT_{TM} a CT_{TM} bude zobrazeno, a tím tedy nižší úplnost¹⁴). Bowkerová uvádí, že tato hranice se obvykle pohybuje mezi 60 a 70 procenty (Bowker 2002: 100), ale O'Brienová tvrdí, že i shoda čítající pouhých 40 procent může překladateli nabídnout užitečnou informaci (O'Brien 1998: 117), a Svoboda (2012: 72) obdobně konstatuje nutnost nastavení nižšího prahu citlivosti v případě nízké nasycenosti překladové paměti.

Po vyhodnocení míry shody segmentu VT s VT_{TM} mohou nastat v zásadě dvě situace: buď daný segment VT nevykazuje žádnou podobnost s jednotkami VT_{TM} a překladatel přeloží segment manuálně (Macken 2009: 195), resp. využije strojového překladu, nebo daný segment jistou míru podobnosti vykazuje (přesahující práh citlivosti) a nástroj CAT překladateli nabídne odpovídající dvojici segmentů z VT_{TM} a CT_{TM}, v případě dílčí shody s náležitě znázorněnými rozdíly (Bowker 2002: 97). Reinke (1996: 123) zde poukazuje na zajímavou korelaci mezi velikostí segmentu a mírou nutných úprav: čím je segment, a to i s úplnou shodou, kratší, tím více je zapotřebí jej přizpůsobit příslušnému kontextu. Volba konečného znění segmentu CT je v každém případě rozhodnutím překladatele (Bowker, Fisher 2010: 61), který v důsledku i nadále nese odpovědnost za kvalitu konečného znění CT (2010: 63; Král 2005: 388).

Podobné či shodné úseky textu, respektive řetězce znaků (tzn. na subsegmentální úrovni¹⁵), lze najít také manuálně pomocí integrované funkce tzv. konkordančního vyhledávání (Bowker, Fisher 2010: 61).

---

¹⁴ Reinke (1996: 122; též 2004: 153) zmiňuje anglické termíny z oblasti IT pro práci s daty při popisu překladových pamětí: *precision* (tj. schopnost systému zobrazit pouze relevantní dokumenty) a *recall* (tj. schopnost systému zobrazit všechny relevantní dokumenty); definice těchto pojmů podle Salton a McGill 1987: 172; podobnou definici lze též najít u Lagoudaki (2006: 4). Jednoduchou rešerší na internetu lze zjistit české ekvivalenty *přesnost* a *úplnost* (dat).

¹⁵ V odborné literatuře jsou mj. zmiňovány TM na subsegmentální úrovni, někdy též překladové paměti druhé generace, které vycházejí z představy, že míra opakování je podstatně vyšší u jmenných a slovesných frází než u celých větných celků (viz např. Planas 2005, Colominas 2008 a další). Tento typ TM však není předmětem této diplomové práce, proto nebude rozváděn do podrobností.

2.2.3. Fáze překladu s využitím překladové paměti

Výše popsany „interaktivní překlad“ Svoboda (2012: 76n) zařazuje při popisu procesu překladu chronologicky mezi fáze „*pre-treatment*“ a „*post-treatment*“. První fáze souvisí s přípravou pro samotný překlad a zahrnuje nahrání a zpracování veškerých zdrojů (analýza¹⁶ VT, spárování referenčních dokumentů, import glosářů apod.) pro účely nástroje TM; do fáze „*post-treatmentu*“ spadá korektura, ideálně zanesení takových úprav do TM (v rámci zachování kvality) a správa TM (2012: 77).

Reinke (1996: 133n) tyto tři fáze ještě ukotvuje do rámce administrativních úkonů před překladem a po něm (*vorbereitende und abschließende Verwaltung*), které souvisejí s vedením evidence o klientech, plánováním termínů a účtováním, ale v podstatě se jeho ostatní fáze překrývají s fázemi popsány Svobodou: příprava překladu (*Übersetzungsvorbereitung*, Reinke 1996) odpovídá *pre-treatmentu* (Svoboda 2012); fáze revize a následné zpracování terminologie (*Überprüfen, Nachbereitung* či *nachbereitende Terminologearbeit*, Reinke 1996) korespondují s *post-treatmentem* (Svoboda 2012).

2.3. Důsledky použití překladové paměti při překladu

Z definice překladových pamětí a popisu principů jejich fungování lze nyní vyvodit pozitivní a negativní aspekty uplatnění těchto nástrojů při překladu. Syntézou dostupných poznatků z odborné literatury tato práce dospěla k rozdělení těchto aspektů zaprvé na jevy s ekonomickými důsledky plynoucími pro situaci překladatele a překladatelské profese a zadruhé na skutečnosti s důsledky textově-jazykovými, projevujícími se především na překladu jakožto produktu.

---

¹⁶ Viz např. analýza VT na stránkách podpory produktu nejnovější verze SDL Trados Studio [cit. 2013-03-29]: [http://producthelp.sdl.com/SDL%20Trados%20Studio/client_en/Ref/AG/Batch Processing/Batch Processing_Analyze Files.htm](http://producthelp.sdl.com/SDL%20Trados%20Studio/client_en/Ref/AG/Batch%20Processing/Batch%20Processing_Analyze%20Files.htm);

nebo on-line manuál k produktu MemoQ, heslo *Text Analysis*, str. 5 [cit. 2013-03-29; k tomuto datu nejnovější verze]: http://kilgray.com/files/user-guide/memoQ_QuickStartGuide_6_2_EN_0.pdf;

či on-line nápověda k nástroji Wordfast [cit. 2013-03-29]: http://www.wordfast.com/WFP2/PM_Using_PM_plug-in/Analyzing_files.htm.

Pakliže je analýza využita jako základ pro stanovení celkové ceny za překlad (podrobněji viz níže), lze si představit, že se tato funkce stává (nejen pro překladatele) zásadní a z její případné chybovosti mohou plynout (např. u velkých zakázek) nemalé důsledky (opět nejen pro překladatele). V praxi se výsledky analýzy jednotlivých nástrojů a např. analýzy programu MS Word mohou lišit.

2.3.1. Ekonomické důsledky

V rámci první kategorie by proklamovanou předností nástrojů překladových pamětí měla být v první řadě zvýšená produktivita překladatele (Reinke 2006: 64) spojená s úsporou času v případě výskytu intratextové či intertextové repetitivnosti, která však následuje až po fázi implementace nového nástroje do překladatelského procesu; během ní se překladatel musí obeznámit se softwarem, což se v praxi projeví krátkodobým poklesem produktivity, a skutečné časové úspory přicházejí teprve ve středním až dlouhodobém horizontu (Bowker 2002: 115n).

Překladové paměti však na druhou stranu vnášejí do překladatelského procesu nové fáze, a tím na překladatele kladou další časové nároky (Esselink 2000: 367). Tyto fáze, popsané výše (*pre-treatment* a *post-treatment*), časovou úsporu při použití těchto nástrojů značně relativizují (Svoboda 2012: 76). Překladatelé se pak často nerozhodují ve prospěch těchto nástrojů, protože se jim nevyplatí z důvodu příliš malého rozsahu VT (Lagoudaki 2006: 20n) nebo už mají postup při překládání natolik efektivní, že jej nepotřebují pomocí nástrojů CAT dále zrychlovat (Mačura 2012: 210). Schmitt mezi faktory rozhodnutí překladatele, zda použít nástroj překladové paměti, zmiňuje nejen retrospektivní hledisko, tedy existenci textů (výchozího a cílového) v překladové paměti s co nejvyšší intertextovou repetitivností vzhledem k nově zadanému překladu, ale také hledisko prospektivní, tedy potenciál vysoké míry intertextové repetitivnosti nově zadaného překladu vzhledem k budoucím zakázkám (Schmitt 1998: 189).

Po stránce ekonomické překladové paměti dále nabízejí teoreticky (bere-li se v úvahu delší časový horizont od počátečního zavedení nástroje) rychlejší poskytnutí služby (O'Brien 1998: 119), respektive překladatel může přeložit za danou časovou jednotku větší objem textů (1998: 120). Tím mohou překladatelské agentury zvýšit svou konkurenceschopnost (tamtéž), a přestože O'Brienová hovoří pouze o agenturách, není důvod se nedomnívat, že by její výrok nebyl aplikovatelný i na subjekt překladatele.

O'Brienová dále tvrdí, že zároveň s implementací nového nástroje počítačem podporovaného překladu vznikají významné počáteční investice do nákupu

softwaru, vyškolení překladatelů a trvalé náklady na pozici projektového manažera¹⁷ obstarávajícího řízení zakázek v prostředí daného nástroje (1998: 121), nicméně k tomu lze namítnout, že v současné době již existuje i bezplatný software¹⁸, a z dlouhodobého pohledu je nutné také uvážit návratnost počátečních investic na základě efektivnějšího pracovního postupu.

K ekonomickým nevýhodám uvádí dále Bowkerová, že ze strany klientů¹⁹ je vyvíjen tlak na cenu překladu segmentů, u nichž byla nalezena úplná či dílčí shoda; extrémním požadavkem je nulová odměna za segment s úplnou shodou, který ale překladatelé musejí zkontrolovat s ohledem na celkový kontext (Bowker 2002: 121n). Nicméně většina autorů uvádí, že cena za segment s úplnou nebo dílčí shodou je zpravidla nižší než cena nových segmentů²⁰ (např. Heyn 1998: 136; Esselink jako příklad snížení ceny²¹ uvádí hodnoty 30 a 60 procent plné ceny za segmenty s úplnou, respektive dílčí shodou nad určitou procentuální hranici, 2006: 364).

Vzhledem k těmto úsporám nákladů u odběratelů překladatelských služeb se mezi nimi objevují tendence nechávat si vypracovat překlady právě pomocí nástrojů počítačem podporovaného překladu, což může mít pro překladatele, kteří tyto nástroje odmítají, nepříznivé důsledky z hlediska konkurenceschopnosti (Bowker 2002: 122). Překladová paměť je tedy pro překladatele cenným zdrojem (Heyn 1998: 136), proto je otázka vlastnictví takové paměti, kterou zmiňuje i Bowkerová (Bowker

---

¹⁷ Nabízí se otázka, zda tato pozice vzniká jako nová, nebo zda se spíše pouze mění popis práce koordinátora překladů v překladatelské agentuře, čímž by byly nové náklady na projektového manažera zmiňované O'Brienovou vyloučeny.

¹⁸ Např.: OmegaT, <http://www.omegat.org/en/omegat.html> [cit. 2013-03-20]; částečně také MemSource, <http://www.memsource.com/> (20. 3. 2013); Pootle, <http://pootle.translatehouse.org/?id=pootle/index> [cit. 2013-03-20]; Virtaal, <http://translate.sourceforge.net/wiki/virtaal/index> [cit. 2013-03-20] a další.

¹⁹ Garcia v aktuálnějších článku (2009: 203) zmiňuje, že na ceny tlačí s přesunem překladu do prostředí on-line subdodavatelé v regionech s nižšími životními náklady a cenami za překlad. Pro češtinu, užívanou na malém a relativně homogenním území, to samozřejmě nemá takové dopady jako pro jazyky, jako je angličtina nebo němčina.

²⁰ Na tomto místě je vhodné tyto teoretické postuláty doplnit o stanovisko Jednoty překladatelů a tlumočnicků coby organizace zastřešující tyto profese. V jejich minimálních doporučených tarifech pro rok 2013, zveřejněných v časopise ToP (č. 106/2012), se pouze konstatuje, že přítomnost dílčí nebo úplné shody nemusí být „důvodem ke snížení sazby“ (14). Navíc se tamtéž doporučuje příplatek za odevzdání TM spolu s překladem ve výši 25 % celkové ceny.

²¹ Viz také Hartley (2009: 118), který uvádí příklad 85 procent jakožto hranice pro snížení ceny.

2002: 122), klíčová; většinou záleží na dohodě mezi klientem a dodavatelem překladatelské služby (1998: 122).

2.3.2. Textově-jazykové důsledky

Kategorie textově-jazykových důsledků je obsáhlejší vzhledem k relevanci následujících jevů (nejen) pro jazykovou stránku cílového textu, ale v zásadě je lze rozlišit na základě dvou výše uvedených (podle Macken 2009: 195) elementárních principů fungování nástrojů překladových pamětí: segmentace a nalézání shody mezi segmenty.

Shoda mezi segmenty

S problematikou shody mezi segmenty zpracovávanými nástroji překladových pamětí souvisí několik jevů. Mezi přední argumenty ve prospěch využívání těchto nástrojů patří zachování konzistence (Bowker 2002: 117; Schmitt 1998: 189) jak v oblasti lexikální nebo terminologické, tak stylové (O'Brien 1998: 119).

Zatímco O'Brienová jako výhodu překladových pamětí připouští pouze intertextovou konzistenci, tj. mezi různými verzemi téhož produktu a mezi různými produkty téhož klienta (tamtéž), Reinke (2004: 64) do výhod těchto nástrojů zahrnuje konzistenci na úrovni intratextové i intertextové. Bowkerová dále uvádí, že intratextové (či případně intertextové) konzistence lze dosáhnout u rozsáhlých zakázek, na nichž pracuje i více překladatelů (2002: 117).

Bowkerová však podotýká, že konzistence nemusí být vždy žádoucí: konzistence stylová (a v některých případech terminologická) je vnímána negativně, pokud se vyskytuje napříč konkurenčními texty (tamtéž). Vedle toho překladová paměť, obsahující segmenty z různých oblastí a od různých klientů a použitá ve jménu zachování konzistence, povede s vysokou pravděpodobností k rovněž negativnímu výsledku v podobě mísení stylů (tamtéž). O'Brienová a Bowkerová (O'Brien 1998: 121; Bowker 2002: 117) v souvislosti se zachováním konzistence zmiňují riziko nekvalitního prvotního jazykového materiálu v překladové paměti (tedy nekvalitních dvojic segmentů CT_{TM} a VT_{TM}). Bowkerová proto pro práci s překladovými pamětmi vyslovuje nezbytný požadavek kvality stávajícího materiálu (tamtéž)

a Reinke v tomto kontextu při práci v týmu (se sdílenou překladovou pamětí²²) dodává nutnost neustále posuzovat kvalitu překladů svých kolegů (2004: 383).

Schmitt sice považuje překladové paměti v ideálním případě za prostředky k výraznému navýšení již výše zmíněné překladatelovy produktivity a kvality jeho překladů (Schmitt 1998: 189), ale Bowkerová je opatrnější a vedle konstatování závislosti kvality na kvalitě uložených segmentů v překladové paměti upozorňuje na problém zastarávání segmentů a na reálné podmínky vyhotovování překladových zakázek a následného provádění poslední revize²³ v časové tísní, kvůli níž překladatel zanáší poslední úpravy CT v původním formátu, nikoliv však také v překladové paměti²⁴ (2002: 116), která tak nemusí být vždy aktuální (Esselink 2000: 367). Kontrola a řízení kvality jsou tudíž neustálými procesy, které mohou jít proti požadavku na zvýšenou produktivitu (Bowker 2002: 116n). Téměř žádný z citovaných autorů dále nerozpracovává pojem kvality, pouze Jimenez-Crespo (2009: 214) usouvztažňuje zvýšení kvality s konzistentním překladem repetitivních segmentů a terminologie, tedy s výše uvedeným argumentem, a s pojmem kvalita operuje i Král (2006: 391): pokud totiž zadavatel překladu nechá pomocí překladové paměti segmenty VT s úplnou shodou předpřeložit a uzamkne ho proti změnám, překladatel ztrácí kontrolu nad kvalitou CT.

Dalším úskalím algoritmů vyhledávajících shodné a podobné segmenty je jejich formální přístup k textu (Král 2005: 390; Reinke 2004: 64; Somers 2003: 38nn). Jelikož porovnávají pouze podobnost znakových řetězců (tj. povrchových struktur), mohou nalézt segmenty velmi vzdálené od požadovaného významu (Reinke tamtéž), nebo naopak vyloučit segmenty, které se člověku jeví jako podobné, pro nízké procento dílčí shody²⁵ (Macken 2009: 196), což je způsobeno mj. tím, že mnohé

---

²² Překladatelé totiž stále častěji pracují na jednom projektu s využitím TM a terminologií na sdíleném serveru (Hartley 2009: 119). Sdílení překladové paměti má však výhodu rychlejšího nárůstu objemu uložených segmentů v TM než u pamětí nesdílených (Bowker 2002: 108n).

²³ Na druhou stranu se díky jedné komponentě nástrojů CAT, terminologické databázi, nejen zaručuje přesné a důsledné používání termínů, ale zároveň se čas potřebný k následné revizi (a také k rešeršům) může podstatně snížit (Hartley 2009: 113).

²⁴ Některé nástroje umožňují integrovanou revizi překladu v prostředí MS Word, která je poté zohledněna i v prostředí překladatelského studia (Svoboda 2012: 77).

²⁵ Např. (Bowker 2002: 107): největší formální podobnost bude stanovena u následujících vět o stejné délce lišících se pouze 4 znaky: *The pattern on the dish is very appealing.*; *The pattern on the disk is very revealing.*; oproti tomu věta *The patterns on the dishes were very appealing* bude rozpoznána jako méně relevantní.

systemy nejsou vybaveny nástroji na zpracování znakových řetězců s flexí a derivací (Macklovitch, Russell 2000; viz odkaz v Bowker 2002: 106). Na teoretické rovině by bylo možné ještě uvést případy²⁶ polysémie a homonymie, které mohou rozšířit počet nalezených segmentů CT_{TM} povrchově shodných (či podobných), významově však značně odlišných (Král 2005: 391; Bowker 2002: 97); těchto problémů se dle Bowkerové (2002: 108) lze vyvarovat vytvořením a používáním různých překladových pamětí rozdělených podle tematických oblastí.

Segmentace

O druhé oblasti textově-jazykových důsledků, segmentaci, pojednávají autoři translátologických statí převážně negativně. Pakliže segmentace proběhne na povrchové rovině s ohledem na výše zmíněná interpunkční znaménka, podle Bowkerové (2002: 94n) z toho vyplývá, že větné celky obsahující zkratky, vnořené věty²⁷ apod. budou segmentovány nevhodně. Bowkerová dále upozorňuje na další, spíše technický problém, se kterým se setkávají překladatelé s jazyky, jako jsou např. arabština, hebrejštiny nebo obecně asijské jazyky, jejichž znaky jsou uloženy na dvoubytové bázi, zatímco znaky evropských jazyků na bázi jednobytové; v těchto případech tedy velmi záleží na tom, jestli daný nástroj překladových pamětí podporuje příslušné znakové sady (2002: 120).

Významnějším a obecnějším textovým problémem segmentace je neměnnost celkové struktury textu, respektive přednastavení struktur CT podle struktur VT (Esselink 2000: 367), což v praktické rovině znamená, že překladatelé v nástroji překladové paměti např. nemohou změnit pořadí větných celků v odstavci (tamtéž). Bowkerová konstatuje, že dodržení pořadí a stejného počtu větných celků se může projevit sníženou kvalitou překladu (2002: 117).

Většina autorů se však zaměřuje především na skutečnost, že se překladatel kvůli segmentaci softwarem může uchýlit k překládání na úrovni izolovaných segmentů, aniž by bral v potaz jejich kontext (Reinke 2006: 64); Schmitt (1998: 189) hovoří

---

²⁶ V odborné literatuře jsou uváděny příklady lexikální povahy, např. v češtině *obloha* (Král 2005: 391), v angličtině *pípe* (Bowker 2002: 97).

²⁷ Např.: *When you see the message "Do you wish to continue?" click on OK.* (2002: 95.)

o tom, že překladatel může ztratit představu o souvislostech, chybovat při interpretaci (VT)²⁸ a narušit koherenci (CT). Bowkerová sdílí obdobné stanovisko a absenci celkového pojetí textu²⁹ označuje pojmem *dekontextualizace* (Bowker 2002: 117). Na nutnost mít na paměti problémy spojené s dekontextualizací a větným charakterem překladových jednotek upozorňuje rovněž Reinke (2004: 383) a dochází k závěru, že po dekontextualizaci³⁰ spárovaných segmentů je nutné tyto segmenty opět *rekontextualizovat* (2004: 185):

„Wird beim Übersetzen einer Äußerung ein AS/ZS-Segmentpaar in einer Translation-Memory-Datenbank gespeichert, so wird die Übersetzungseinheit aus Sicht des Übersetzers ‘dekontextualisiert’, d. h. in der Datenbank wird ein Datensatz angelegt, der abgesehen von einigen verwaltungstechnischen Zusatzinformationen [...] lediglich die isolierten AS und ZS Zeichenketten der Übersetzungseinheit enthält. Sämtliche Ko(n)textinformationen, die ja lediglich (mehr oder weniger) implizit vorhanden sind und jeweils vom Textrezipienten erschlossen werden müssen, bleiben unberücksichtigt.

Bei der Wiederverwendung des im Translation-Memory gespeicherten Segmentpaars [...] müssen aus Sicht des Übersetzers zunächst die aktuellen ko(n)textuellen Rahmenbedingungen von Ausgangs- und Zieltext bestimmt werden. [...] Bei der Wiederverwendung muss der Übersetzer also eine Wieder- bzw. Neueinbettung in die aktuellen Ko(n)texte von AS und ZS Text vornehmen (‘Rekontextualisierung’).“

(Reinke 2004: 185n)

Před překladem jakožto pouhým nahrazováním vět varuje také Bédard (2001: 29, viz odkaz v Jimenéz-Crespo 2009: 213n). Podle dalších (Shreve 2006; Macklovitch a Russel 2000, viz odkaz v Jimenéz-Crespo 2009: 214) se použití překladových pamětí musí projevit zúžením zorného pole překladatele na mikrotextovou rovinu s jasnými důsledky pro styl, kohezi a koherenci, na což také upozorňuje Heyn (1998: 135): podle něj se mohou překladatelé vědomě vyhýbat jistým kohezním

---

²⁸ U některých velmi krátkých segmentů je dále nutné dohledat bezprostřední kontext a jejich pozici v textu (Mačura 2012: 213).

²⁹ Oslabený zřetel na kontext a textovou fragmentárnost zmiňuje také Svoboda (2012: 73).

³⁰ K dekontextualizaci dochází jednak při ukládání dvojice odpovídajících segmentů do překladové paměti a jednak při porovnávání stávajícího segmentu VT s již uloženými segmenty VT_{TM} (Reinke 2004: 186).

prostředkům³¹ jako anaforikům, kataforikům a synonymním koreferenčním výrazům, protože při opakovaném používání uložených segmentů je nemusejí tolik upravovat. Jimenéz-Crespo (2009: 217) dochází k podobnému závěru jako Bowkerová, a sice že nástroje překladových pamětí nutí překladatele operovat s rozloženými textovými jednotkami, aniž je brána v potaz grafická stránka a rozvržení dokumentu, typografie apod., a v neposlední řadě Garcia tvrdí:

„[W]ithin the TM all translators regardless of experience or capacity are locked into the segment, removed from a holistic view of the text.“ (2008: 58)

Jimenéz-Crespovu „fragmentaci“ identifikuje také Pym v obecnější stati (Pym 2011) o vztahu technologií a zpracování textu. Pym zde vychází ze saussurovské dichotomie paradigmatu a syntagmatu a tvrdí, že použití technologií při překladu, tj. také nástrojů překladových pamětí, vede k paradigmatizaci přístupu k textu a odklonu nikoli od textu jako takového, ale spíše k odklonu od textové linearity (2011: 3n). Král (2012: 199) k tomu poznamenává, že překladatelé při použití technologií překladu spíše musejí volit z paradigmatu³² nabídnutých překladatelských řešení než lineárně vytvářet zcela nový cílový text. Pym (2011: 3) z těchto skutečností vyvozuje, že překladatel pak může mít tendenci soustředit se na paradigmatický detail, tj. na segmentované části textu, bez ohledu na syntagmatickou kohezi a koherenci:

The translating mind is thereby invited to work on one segment after the other, checking for terminological and phraseological consistency but not so easily checking, within this environment, for syntagmatic cohesion. (Pym 2011: 3)

Ve své stati k témuž dospívá i Garcia (2009: 199) a konstatuje, že zatímco před technologickým rozmachem převládal textový přístup „top-down“, s digitální

---

³¹ Heyn texty s tímto jevem označuje anglickým pojmem *peep-hole translations* (doslova kukátkové překlady), které mají odbornější styl a mohou být někdy méně čtivé (tamtéž). Tuto tendenci by bylo možné z hlediska obecné translatologie nazvat syntaktickou nivelizací (srov. Popovič 1983: 204nn).

³² Paradigma (v pojetí Levého, viz Levý 1971: 75n) možných překladatelských řešení v překladatelově paměti je tím částečně zastíněno nabídkou paměti překladové.

revoluci³³ devadesátých let se začalo přecházet k segmentálnímu³⁴ přístupu „bottom-up“.

Esselink a Bowkerová zacházejí ještě dál a pozastavují se nad samotným VT: Esselink hovoří o ideálním výchozím textu pro nástroje CAT, který by měl mít jazykový materiál jasně strukturovaný a neměl by obsahovat nejednoznačné nebo zbytečně zdlouhavé pasáže a synonyma (2000: 366), a Bowkerová dokonce připouští vliv potenciálního použití těchto nástrojů na formulaci samotného VT v podobě uplatnění tzv. kontrolovaného jazyka³⁵ s omezeným lexikem a zjednodušenou syntaxí (2006: 183), tedy za účelem lepší paradigmatické recyklovatelnosti. Podle Hartleyho již byly uvedeny na trh nástroje, které při vytváření VT automaticky nabízejí segmenty VT_{TM} (pro něž už existuje překladatelské řešení v podobě segmentu CT_{TM}) právě za účelem kontrolovaného jazyka a co největší využitelnosti TM (2009: 119).

---

³³ Např. při aktualizaci internetových stránek mohou být zadány k překladu pouze změněné nebo nové fragmenty bez uvedení kontextu (Hartley 2009: 115).

³⁴ Jak již bylo poznamenáno na okraj dříve, experimentuje se dokonce i se subsegmentálním přístupem neboli ještě vyšší paradigmaticizací.

³⁵ Podrobněji viz Nyberg, Mitamura, Huijsen (2003: 245nn).

3. Integrace úvah o nástrojích CAT do teorií obecné translatologie

CAT, respektive „technologie překladač“, by se neměly vyčleňovat jako samostatná disciplína, ale měly by být nedílnou součástí translatologie (Král 2011: 197). Tato diplomová práce tudíž konfrontuje závěry formulované v předchozí kapitole v rámci výzkumu zaměřeného na CAT s postuláty vybraných obecných translatologických teorií. Vzhledem k povaze a smyslu této práce se vychází pouze z druhé kategorie důsledků použití těchto nástrojů, tedy z důsledků textově-jazykových.

3.1. Textově-jazykové důsledky jakožto výchozí translatologická kritéria

Závěry předchozí kapitoly relevantní pro další zpracování v této diplomové práci, zejména pro určení faktorů s potenciálem projevit se na zkoumaném výsledném produktu překladač, jsou zde syntetizovány podle jejich chronologického zařazení při procesu překladač s využitím nástrojů TM.

Do první fáze překladač, neboli *pre-treatmentu*, chápaného v celé své šíři se vším, co předchází vlastnímu interaktivnímu překladač, spadá bezpochyby výběr textu daných specifik pro práci s TM. Druhá významná kategorie, segmentace, a to včetně (relativně) pevného stanovení délky segmentů a uzamčení jejich pořadí, náleží také do fáze *pre-treatmentu*, ale zároveň má přesah do druhé fáze vlastní překladač s důsledky v podobě dekontextualizace a nutnosti rekontextualizace segmentů, tj. jevů spojených s omezeným zřetelem na ko(n)text a nabídkou podobných či shodných segmentů z TM v novém kontextu. K fázi vlastní překladač tato práce dále řadí odklon od přístupu *top-down*, příklon k přístupu *bottom-up* a prospektivně motivované užívání (resp. neužívání) referenčních³⁶ prostředků. Vše výše zmíněné počínaje segmentací lze označit souhrnně jako důsledek paradigmatictějšího přístupu k textu.

U fáze *post-treatmentu* lze jmenovat možnou absenci revize a následného zapracování příslušných změn v prostředí TM (vlivem časové tísně nebo použitím nástrojů nepodporujících integrovanou funkci revize). K výše určenému rozdělení je však nutné poznamenat, že hranice zařazení jednotlivých textově-jazykových důsledků

---

³⁶ Tento jev je podrobněji rozveden v následující kapitole.

do fází překladu s využitím nástrojů CAT nejsou z hlediska jejich projevů³⁷ zcela ostré, ale mohou být definovány jasněji z hlediska jejich vzniku, což se týká zejména krajních fází, výběru VT a *post-treatmentu*.

3.2. Relevantní problémy obecné teorie překladu v souvislosti s využitím nástrojů CAT

Tento oddíl se zaměří na specifika VT (jakožto kategorii potenciálně náležející do *pre-treatmentu* v širším smyslu), dále na důsledky parigmatizace přístupu k textu (jakožto kategorii zasahující do *pre-treatmentu* a fáze vlastního překládání) a krátce se zmíní o vybraných jevech *post-treatmentu*.

3.2.1. Specifika výchozího textu

Prvním významným kritériem použití nástrojů CAT je typ VT, který by měl ideálně vykazovat vysokou míru repetitivnosti a k němuž lze mj. přiřadit texty odborné (Bowker 2002: 212). Podle Newmarka lze pomocí počítačových technologií překládat texty informativní³⁸ a administrativní (Newmark 1988: 196).

S výše uvedeným požadavkem na povahu výchozího textu souvisí koncept obecné translatologie, textová typologie, kterou šířeji poprvé rozpracovává Reißová ve své publikaci *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik* (Reiß 1971). Zde vychází z trojice jazykových funkcí definovaných Karlem Bühlerem (1934: 28), funkce zobrazovací (*Darstellung*), výrazové (*Ausdruck*) a apelové (*Appell*), a vyčleňuje v závislosti na dominanci jedné z nich tři základní textové typy (*Texttypen*): zaprvé texty s důrazem na obsah (*inhaltsbetonte Texte*) čili s dominantní zobrazovací funkcí jazyka, zadruhé texty s důrazem na formu (*formbetonte Texte*) neboli s dominantní výrazovou funkcí a zatřetí texty s důrazem na apel (*appellbetonte Texte*), a tedy s dominantní apelovou funkcí jazyka (1971: 32).

---

³⁷ Mohou se projevat v ostatních fázích: např. výběr textu s danými specifiky bude mít pravděpodobně vliv na význam segmentace a revize; segmentace se může projevit přílišným zaměřením překladatele na nižší úroveň textu, vyšší potřebou revize apod.; nicméně pro kategorizaci těchto pojmů pro účely této kapitoly se jeví toto pojetí modelové situace jako vhodné a operativní.

³⁸ Podrobněji viz níže.

O toto členění se opírá³⁹ i novější teorie Petera Newmarka, který rozlišuje analogickou trojici textových typů: texty s dominantní funkcí informativní, texty s dominantní funkcí expresivní a texty s dominantní funkcí vokativní (Newmark 1988: 40nn).

Ke své trojici textových typů Reißová připojuje texty audiomedialní (*audiomediale Texte*), které charakterizuje vázanost na mimojazykové a nejazykové prostředky (grafické, optické, akustické) jako např. rozhlasové hry, filmy apod. (1971: 49). Jelikož se texty s důrazem na formu⁴⁰, resp. na apel, vyznačují estetikou a uměleckou kreativitou, resp. při překladu jejich apelu je nezbytné více se odchýlit od formy a obsahu pro dosažení stejného mimojazykového účinku (1971: 35, resp. 47), zbývá⁴¹ jakožto potenciálně vhodný typ, splňující kritéria formulovaná speciální i obecnou translatoologií, text s důrazem na obsah. Do této kategorie spadají podle Reißové (1993: 19) mj. zprávy, certifikáty nebo návody k použití.

Forma informativních textů bývá často ustálená, na což mj. poukazuje Newmark: (1988: 40):

„The format of an informative text is often standard: a textbook, a technical report, an article in a newspaper or a periodical, a scientific paper, a thesis, minutes or agenda of a meeting.“

Z hlediska jazykového materiálu je podle Reißové u tohoto typu textu základním kritériem zprostředkování informací a obsahu⁴², a sice rychle, správně, obsáhle⁴³ a nekráceně, což mj. zaručuje příslušná odborná frazeologie a terminologie (1971: 32nn). Proto také pro překlad a kritiku tohoto typu textu stanovuje následující kritéria: invarianci na rovině obsahu a orientaci na CT (tamtéž). Newmark zavádí pojem *kommunikativní překlad* (*communicative translation*, 1988: 47), jehož cílem je „převést přesný kontextový význam VT tak, aby pro cílového čtenáře byly obsah

---

³⁹ V odborné literatuře jej dále doporučuje např. Hatim (2009: 41).

⁴⁰ Důraz na formu neznamená jazykový formalismus neboli důležitost zachovat ustálenou jazykovou formu, která se v případě dokumentů, certifikátů a dalších projevů může ukázat jako textů s důrazem na obsah (Reiß 1971: 36).

⁴¹ Audiomedialní texty vzhledem k výše zmíněné vázanosti na netextové skutečnosti a v podstatě neexistenci statí k překladu tohoto typu textu pomocí nástrojů CAT nebudou dále rozváděny.

⁴² Shodný požadavek formuluje Levý (1998: 24) pro odborné texty: invarianci denotativního významu.

⁴³ Newmark formuluje podobnou charakteristiku pro informativní CT: stručně, jasně a jednoduše (1988: 48).

a forma [CT] snadno přijatelné a srozumitelné“ (1988: 47) a jehož výsledkem bývá často lepší CT než VT (1988: 48).

Z výše uvedeného plyne, že se pro překlad typu VT s důrazem na obsah jeví nástroje CAT jako vhodné, poněvadž umožňují zachovat formát, integrují terminologické databáze, zaručující konzistenci na úrovni názvosloví, a nabídkou shodných či podobných segmentů mohou přispět k zachování formulační roviny. Zároveň, čímž se tato podkapitola dostává k druhému jevu, se při snaze předat obsah VT nekráceně může příznivě promítnout segmentování⁴⁴ VT.

V souvislosti s výše definovanou metodou překladu rozpracovávají zmiňovaní autoři podrobnější překladatelské postupy. Reißová varuje před doslovným překladem a dokládá to příklady o velikosti větného celku (1971: 54nn). Podobně Newmark chápe jakožto „přirozenou jednotku překladu“ větný celek (1988: 65), přičemž vymezuje následující operativní jednotky překladu:

„The largest quantity of translation in a text is done at the level of the word, the lexical unit, the collocation, the group, the clause and the sentence – rarely the paragraph, never the text.“

(1988: 55)

„[O]peratively, most translation is done at the level of the smaller units (word and clause), leaving the larger units to 'work' (jouer) automatically, until a difficulty occurs and until revision starts.“

(1988: 67)

Zatímco Reißová nepoukazuje na jednotky vyšší úrovně, než je větný celek, Newmark (1988: 65) připouští zohlednění širšího kontextu v případě překladatelských problémů s konektivními výrazy, nevhodnosti věty jakožto jednotky překladu nebo revize CT.

3.2.2. Jednotka překladu

Jednotka překladu, jak ji chápe Newmark, nesouvisí pouze se samotnou metodou a postupy překladu, ale i s výše popsanými důsledky paradigmatické plynoucími ze segmentace, dekontextualizace segmentů a nutnosti jejich rekontextualizace.

---

⁴⁴ Nástroj CAT by měl např. upozorňovat na zatím nepřeložené segmenty VT: Reinke (1996: 135) uvádí, že při revizi překladu vyhotoveného pomocí nástrojů CAT odpadá důležitý proces kontroly obsahové úplnosti.

Translatologický koncept jednotky překladu byl poprvé formulován Vinayem a Darbelnetem jako:

„le plus petit segment de l'énoncé dont la cohésion des signes est telle qu'ils ne doivent pas être traduits séparément“
(Vinay, Darbelnet: 1958: 38)

Podobný lingvistický přístup zastávají i další, např. Kade (1968, viz odkaz v Koller 1992: 90) a Koller (1992, viz odkaz v Nord 1997: 69). Překladová jednotka u Kadeho i Kollera slouží pro účely vymezení vztahů ekvivalence a je variabilní (Koller 1992: 90, 100), u Kadeho je to nejmenší segment VT, který lze převést segmentem CT při zachování invariance na úrovni obsahu (Kade 1968: 90, viz odkaz v Koller 1992: 100), u Kollera se velikost jednotky odvíjí od strukturní podobnosti výchozího a cílového jazyka (1992: 100). Pro denotativní⁴⁵ ekvivalenci, která je podle výše uvedeného kritéria Reißové pro texty s důrazem na obsah zásadní, Koller rozlišuje překladové jednotky o velikosti⁴⁶ slova, syntagmatu, věty a textu, přičemž překladové jednotky vyšší⁴⁷ než velikost věty uvažuje pouze v případě poetických a reklamních textů (Koller 1992: 100n).

Vedle lingvistického přístupu jmenuje Nordová (Nord 1997: 69) směry pragmatické, resp. hermeneutické, které pracují s většími jednotkami překladu a mezi něž patří Neubert (1973), Bassnettová a Lefevere⁴⁸ (1990), resp. Stolzeová (1982). Stolzeová stanovuje jednotku překladu jako „holistický účinek textové kompozice“ (1982, viz odkaz v Nord 1997: 69); proti postulátům lingvistického směru a principům segmentace (či paradigmatické) hovoří také další zastávce hermeneutického přístupu Paepcke, citovaný v následujících dvou odstavcích (1986: 159, resp. 98):

„Wir übersetzen weder Wörter noch Sprachen, sondern Texte. Textübersetzen verweist auf eine Begrenzung, weil jeder Text in eine Situation eingebettet ist, die selbst nicht Sprache ist.“

---

⁴⁵ Podle Levého je podobně denotativní význam zásadní pro odborné texty (viz výše).

⁴⁶ V kontextu literárního překladu uvádí také Popovič podobný, propracovanější model rovin překladu (1975: 90nn) a tvrdí, že překlad probíhá na několika rovinách současně, nicméně na úrovni vyšší, než je větný celek, hovoří o překladu „referujícím“, tedy zasahujícím do makrostruktury textu, a hodnotí jej negativně. Zároveň by však měl překladatel zajistit ekvivalenci na rovině textu (tamtéž).

⁴⁷ Zde stojí za zvážení, kdy lze ještě hovořit o reprodukcím překladu (Koller 1992: 102).

⁴⁸ Bassnettová a Lefevere dokonce tvrdí (1990: 8), že základní překladová jednotka může být celá kultura, jako tomu bylo údajně u literárních překladů z němčiny v rámci české literatury 19. století (viz odkaz v Nord 1997: 69; nebo Koller 1992: 99).

„Nicht Sinn und Qualität textunabhängiger Einzelelemente sind maßgebend, sondern die Komposition der Texteinheit entscheidet über die Richtigkeit der Textmitteilung [...]. Übersetzen geschieht nicht durch zufällig nebeneinander gesetzte Satzstücke, sondern durch Verkettung von Mitteilungen in exakten und gleichwertig formulierten Nachbildungen.“

Samotná Nordová tyto pohledy, podle ní operující s horizontálními jednotkami, zavrhuje, poněvadž překladová jednotka o velikosti textu, či dokonce kultury je podle ní neuchopitelná, a přichází s pojmem tzv. vertikálních jednotek neboli jednotek podílejících se na stejné funkci (Nord 1997: 69). Newmark se obdobně ohrazuje proti textu jakožto překladové jednotce (1988: 67):

„I think its importance [the importance of text as unit of translation] has been recently exaggerated, in particular by writers such as Wilks, Holmes and Neubert who hardly discuss the practical applications of this concept, and also by Delisle who does.“

Diskuze o překladové jednotce patrně spočívá mj. v tom, jaký přístup chápe tuto jednotku jako produktovou a jaký jako kognitivně-procesuální: na tuto dichotomii upozorňuje např. Malmkjærová (Malmkjær 2006: 92). Z produktového hlediska jsou překladové jednotky dvojice segmentů VT a CT, které lze rozpoznat promítnutím jednotek CT na jednotky VT (Toury 1995: 88). Podle Malmkjærové (2006: 92) se ukazuje, že u překladů začínajících překladatelů se vyskytují nižší překladové jednotky (slova, slovní spojení) než u překladů zkušených překladatelů (věty v rámci souvětí, větné celky).

Z hlediska procesu překlada se jedná o jednotku, kterou má překladatel v operační paměti v daném okamžiku produkování překladového ekvivalentu (Lörscher 1991, viz odkaz v Malmkjær 2006: 92). Malmkjærová shodně se zásadami funkcionalistického přístupu *top-down* a začátečnického *bottom-up* formulovanými Nordovou konstatuje, že studenti překlada mají tendenci operovat se slovem či slovním spojením jakožto překladovou jednotkou, zatímco zkušenější překladatelé s delšími textovými úseky⁴⁹ (Malmkjær 2006: 92; Nord 1997: 67). Tuto tendenci vyslovují také Kussmaul a Hönig:

---

⁴⁹ Na základě této tendence pozorované u tradiční formy překlada lze vyslovit domněnku, že tomu bude podobně u překladatelů využívajících nástroje CAT. Zjistit, zda se se získanými zkušenostmi analogicky zvětšuje „zorné pole“ překladatele, není primárním úkolem této práce, nicméně v ní bude na tuto domněnku pamatováno.

„Professionelle verwenden globale, d.h. den ganzen Text umfassende, Nichtprofessionelle eher lineare, d.h. nur eine Textstelle erfassende, Strategien (Krings 1987). Professionelle übersetzen außerdem mehr sinnorientiert, wobei sie, wie sich vor allem in den finnischen Studien zeigt (z.B. Jääskeläinen 1989), auf ihr Weltwissen zurückgreifen. Lerner übersetzen dagegen eher formorientiert (Lörcher 1991: 272ff.).“ (Hönig, Kussmaul 1998: 171)

Komplexitu pojmu jednotka překladau ilustrují snahy Bennetta (Bennett 1994: 13, viz odkaz v Kenny 2008: 304; nebo odkaz v publikaci Reinke 2004: 178) zavést diferenciovanější terminologii v podobě termínů *atom překladau* (*translation atom*; tedy dále nedělitelná jednotka převodu), *oblast překladatelovy pozornosti* (*translation focus*; neboli to, co překladatel v daném okamžiku sleduje jako celek) a *makrojednotka překladau* (*translation macro-unit*; čili největší celek, který musí vzít překladatel v potaz).

Z výše uvedených důvodů nelze vyslovit jednoznačný závěr k otázce korelace mezi velikostí stanovené jednotky překladau a možnými textově-jazykovými důsledky, resp. nutnými požadavky na rekontextualizaci segmentu CT_{TM}, či obecnými důsledky způsobenými paradigmatickým zacházením se segmenty. Nicméně většina novějších publikací upozorňuje na nutnost zohlednit kontext, čili vyšší⁵⁰ celek, než je pouhá operativní jednotka překladau nepřesahující hranice jednoho větného celku.

3.2.3. Kontext a rekontextualizace

Kontext je v translatologii⁵¹ obsáhlý koncept, který nelze v rámci možností této diplomové práce rozpracovat dopodrobna. Stručně lze však říci, že pojem kontext zahrnuje jednak externí, tj. situační a kulturní, faktory a jednak faktory interní, přičemž je vzájemně propojen s jazykovým materiálem (House 2006: 342).

Z hlediska teorie kontextu je pak překlad jakožto produkt vázán na dva kontexty: na VT a na cílovou komunikační situaci, a tato dvojí vázanost⁵² slouží jako základ vztahů ekvivalence (tamtéž, str. 344). Překlad jakožto proces lze následně definovat jako proces *rekontextualizace*, tedy jako transformaci jazykového materiálu VT, vyňatého z původního kontextu, na jazykový materiál CT, umístěný do nového

⁵⁰ Viz výše, např. Newmarkovo převedení kontextového významu, přístup Nordové *top-down*, Bennettova makrojednotka.

⁵¹ Nejen v translatologii; přehled různých přístupů ke kontextu viz House (2006: 338nn).

⁵² Viz také Popovičova teorie metatextu (Popovič 1975: 217nn).

kontextu (2006: 343). Bakerová právě tomuto novému kontextu přisuzuje ústřední význam:

„It is not the newness of words and structures that make an utterance creative (almost all our utterances are highly repetitive in this respect); creativity in language, and hence in translation, is more a question of the ability of the language user or translator to produce new meanings by extending the resources of language to new contexts of situation.“ (Baker 2006: 325)

Tento výrok je v souladu s tezí⁵³ o dělbě úloh při překladu pomocí TM, při němž jsou nástroje CAT využity především k práci s repetitivním jazykovým materiálem, zatímco překladateli zbývá více kapacity na tvůrčí činnost, tedy na rekontextualizaci čili – v pojetí Bakerové – utváření nového významu.

Na otázku, jak při rekontextualizaci postupují překladatelé bez použití nástrojů CAT, přichází výzkum v obecné translatologii s odpovědí, že se překladatelé řídí s rostoucími zkušenostmi principem *top-down* více než jejich začínající kolegové nebo studenti, pro něž je příznačný postup *bottom-up*. Speciální translatologie v tomto ohledu⁵⁴ postuluje, že postup *bottom-up* je důsledkem použití technologií⁵⁵ překladu. Jako projev této tendence lze chápat Pymovo tvrzení v publikaci věnované deskriptivní translatologii, v níž však není zmíněná poznámka o tom, o jaký empirický materiál se toto pozorování opírá (Pym 2008: 323):

„When we compare translations done with [translation] memories to those done without, the ones done with the [translation] memory display a significantly higher level of syntactic interference.“

Jestli se rekontextualizace v prostředí nástrojů CAT skutečně projeví zvýšenou měrou syntaktických interferencí, bude předmětem praktické části této diplomové práce; bude však zaměřena pouze na vybrané kategorie, tedy nikoli na celou oblast syntaxe.

---

⁵³ Viz oddíl *Překladová paměť*.

⁵⁴ Bylo by zajímavé posoudit, zda závěr obecné teorie platí i pro srovnání zkušených překladatelů pracujících s nástroji CAT a překladatelských nováčků. Rozdíl mezi jejich přístupy by se mohl projevit při rekontextualizaci segmentů v CT.

⁵⁵ Podrobněji viz závěr předchozí kapitoly. Tento postulat speciální teorie je však částečně v rozporu s tezí, podle níž díky technologiím překladu zbývá více kapacity na tvůrčí úlohy překladu, které nezastane počítač a mezi něž by bylo možné zařadit i důraz na větší textový úsek a přístup *top-down*.

3.2.4. Revize

Na to, zda se potenciální dekontextualizace nepříznivě projeví v konečném produktu překladu, může mít vliv existence (či neexistence) fáze *post-treatmentu*, zejména její části kontroly kvality překladu, která může proběhnout různými způsoby a kterou lze charakterizovat pomocí několika dichotomií.

Zprvce se revizní fáze překladu dělí podle toho, jestli text kontroloval sám překladatel nebo jiný subjekt (Mossop 2007: 6; Mossop zde zavádí termíny *self-revision* a *other-revision*), tzv. *revizní pracovník* (Svoboda 2012: 51), potažmo zvláště u uměleckých textů *redaktor*, tedy externí činitel vstupující do druhotné komunikační situace (Popovič 1975: 69). Požadavek na revizi jiným subjektem, než je překladatel, je ukotven v normě upravující poskytování překladatelských služeb EN 15028:2006 (Mossop 2007: 6), resp. v její české mutaci ČSN EN 15028:2006 (Svoboda 2012: 51). Jak tento požadavek vypadá v praxi, zkoumalo několik empirických studií, které pozorovaly, že provádí-li revizi překladatel, klesá s jeho rostoucí zkušeností počet změn provedených během fáze revize a naopak se rozšiřuje oblast jeho pozornosti o vyšší textové roviny na rozdíl od méně zkušených překladatelů, u jejichž překladů vyvstává vysoká potřeba revize ve fázi *post-treatmentu*, zejména u mezivětné koheze a koherence (Dimitrova 2005, viz odkaz v Mossop 2007: 12n). Vstoupí-li do této fáze revizní pracovník, pak nemusí platit, jak bylo pozorováno jinde (Künzli 2007, viz odkaz v Mossop 2007: 9; též Svoboda 2012: 51n), že tento zásah bude podobně jako u revize provedené samotným překladatelem pozitivní.

Kontrolu kvality překladu lze zadržet rozlišit pojmy *revize*, představující důslednou kontrolu překladu na základě srovnání VT a CT, a *korektura*, která pracuje pouze s CT (Svoboda 2012: 60⁵⁶). Tyto dva druhy fáze kontroly kvality porovnali ve své stati Brunette, Gagnon a Hine (2005, viz odkaz v Mossop 2007: 6n) a na anglicko-francouzském vzorku textů pozorovali, že překlady podrobené pouze korektuře, která je obecně časově méně náročná, vykazovaly nižší kvalitu z hlediska přesnosti převodu, jazykové správnosti a adekvátnosti vzhledem k účelu a recipientovi než překlady podrobené pouze revizi (provedené týmiž subjekty).

---

⁵⁶ Toto rozdělení se opírá o standardy DGT nebo také normu pro certifikaci překladatelských služeb ČSN EN 15038:2006.

Fázi revize lze rovněž chápat v širších souvislostech a vztáhnout ji na výše popsanou diskuzi o jednotce překladu a postupu při překládání, poněvadž se při ní podobně jako u kritiky překladu operuje s produktovými jednotkami⁵⁷ překladu a dichotomií přístupu k textu. V kontextu revize zmiňuje Newmark obdobně jako Nordová dva různé postupy. Buď začne překladatel překládat po větných úsecích bez předchozí četby celého VT, po určitém úseku (odstavec, kapitola) své počáteční stanovisko k VT přehodnotí a dočte zbylou část textu, nebo VT podrobí překladatelské analýze při jeho dvojm až trojm čtení (Newmark 1988: 21). Při aplikaci prvního⁵⁸ postupu, který lze označit jako *bottom-up*, hrozí, že si následná revize může vyžádat příliš mnoho času⁵⁹ (tamtéž). Gile doporučuje postupovat po (horizontálních) celcích o velikosti minimálně jednoho větného celku:

„The revis[e]r starts the process with the Target Text, testing successive groups of Translation Units for editorial acceptability and fidelity, generally at the level of sentences and above. Ideally, s/he focuses on acceptability, on the assumption that the translator is conscientious enough to have checked thoroughly the fidelity of the text.“ (Gile 2009: 110)

Gile zde také poukazuje na otázku směru čtení textů při revizi, tedy zda číst nejprve VT a poté daný úsek CT, nebo naopak (podobně ke směru translatologické analýzy Toury 1995).

3.3. Shrnutí konfrontace speciální a obecné teorie

Translatologické práce zaměřené výhradně na technologie překladu se s obecnými teoriemi neuvažujícími (pouze) překlad vyhotovený pomocí nástrojů CAT v mnohém protínají.

Jak bylo naznačeno výše, díky konceptu textové typologie lze velmi dobře vymezit okruh VT, s nimiž je vhodné pracovat v prostředí nástrojů CAT, a stanovit kritéria pro výběr empirického materiálu. Z teoretického hlediska dále vyšlo najevo, že se

---

⁵⁷ Viz výše Toury 1995.

⁵⁸ Nezávisle na výběru jednoho z uvedených postupů by revize měla trvat v závislosti na obtížnosti VT mezi 50 a 70 procenty času vynaloženého na překlad, v ideálním případě by se měla provést ještě druhá revize min. o den později (překladatel by si měl mezi revizí a posledním čtením CT vyhradit odstup minimálně dvou dnů, Newmark 1988: 223) a dále by se měl CT pro kontrolu jeho přirozenosti přečíst nahlas (tamtéž, str. 37).

⁵⁹ Je však otázkou, zda si revize CT při aplikaci prvního přístupu vyžádá více času než dvojn či trojn čtení VT při aplikaci druhého přístupu.

vedle volby (ne)užití těchto nástrojů jeví také překladatelova (ne)zkušenost jako další faktor podílející se na potenciálních důsledcích příliš paradigmatického přístupu k textu. V odborné literatuře se v tomto smyslu hovoří také o potřebné rekontextualizaci, kterou provádí nejen překladatel převádějící jednotlivé segmenty VT pomocí TM, ale jakýkoli překladatel. S tím souvisí dichotomie přístupů k překladu *bottom-up* a *top-down*. Při uplatnění prvního přístupu bylo pozorováno, že je nutné věnovat více prostoru revizi, která by měla ideálně probíhat *top-down* (tzn. ne pouhá kontrola segmentů). Některé výše zmíněné studie poukazují na to, že se překladatelova (ne)zkušenost může projevit i ve fázi revize.

Obecné teorie se na další jevy spadající do fáze *post-treatmentu* příliš nesoustředí, speciální teorie zabývající se vlivem CAT tedy nabízí určitý vklad v podobě hlubšího rozpracování jevů jako správy použitých zdrojů a vypracovaných „vedlejších produktů“ (glosářů, referenčních dokumentů apod.) a popisu efektivního pracovního postupu.

Souhrnně řečeno, tato kapitola se pokusila pojednat o průsečících speciálních a obecných teoriích s přihlédnutím na problematiku nástrojů CAT. Na základě výše shledaných tendencí byly vybrány a v další kapitole budou popsány vybrané relevantní otázky syntaxe, které poslouží jako lingvistické východisko translatologické analýzy empirického materiálu.

4. Vymezení vybraných syntaktických jevů

Výběr vhodných lingvistických kategorií pro účely analýzy v rámci této diplomové práce vychází z předchozích kapitol věnovaných translatologickému pohledu na nástroje CAT. Potenciální důsledky paradigmatického přístupu k textu bude tato práce pozorovat na textových jevech svou podstatou přesahujících rozsah segmentu (větnou rovinu). První zvolenou kategorií je členění výpovědí v textu, které je vázáno kontextově a podílí se na koherenčních a kohezních vazbách textu. Druhou kategorií jsou referenční vztahy, u nichž budou prověřeny postulované nivelizační tendence při převodu nadvětného odkazování s cílem vyšší recyklovatelnosti segmentu. U obou kategorií budou v následujících pasážích popsány pouze aspekty relevantní pro tuto diplomovou práci.

4.1. Referenční vztahy s ohledem na překlad pomocí nástrojů CAT

Jak již bylo řečeno výše, překladatelé využívající nástrojů CAT mohou podle Heyna (1998: 135) pro účinnější paradigmatickou recyklovatelnost segmentu vědomě vylučovat jisté kohezní a koherenční prostředky při výběru z definičního paradigmatu⁶⁰. V následující pasáži bude pojednáno právě o těchto referenčních prostředcích, které se v odborné literatuře dělí na anaforické a kataforické odkazování, souhrnně nazývané endoforou⁶¹ (Čermák 2004: 170).

4.1.1. Textové odkazování anaforické v němčině a češtině

Anaforu lze definovat jako odkazování na výraz v textu dříve zmíněný⁶², přičemž jazykové prostředky anaforického odkazování se nazývají *anaforika* (Eisenberg et al. 2006: 1114). Anaforika zastupují předměty komunikace⁶³, které se v textu považují za známé, a výrazu, na něž anaforika odkazují, se říká *antecedent*, resp. výrazu, který na antecedent navazuje, se říká *postcedent* (Čermák 2004: 170, resp. Daneš, Hlavsa,

---

⁶⁰ Srov. Levý 1971: 75nn.

⁶¹ Štícha (2003: 206nn) řadí anaforu a kataforu pod obecnější pojem poukaz k předmětu komunikace a uvádí ještě další kategorie, nicméně pro účely této diplomové práce nejsou ostatní podtypy Štíchova pojetí poukazu k předmětu komunikace relevantní.

⁶² Neboli ve Štíchově pojetí předmět komunikace komunikativně zapojený (Štícha 2003: 259). V české lingvistické literatuře (viz např. Grepl, Karlík 1998) je však ustálené i adjektivum „komunikační“ (situace, zapojenost apod.), které bude dále v ostatních, volně parafrázovaných pasážích této práce upřednostněn.

⁶³ *Redengegenstand* (Eisenberg et al. 2006: 1114).

Grepl 1987: 695). Štícha (2003: 260n) dále vyděluje *kontaktní* anaforu, která je charakteristická těsnou blízkostí anaforika a antecedentu, a anaforu *distantní*, u níž se mezi postcedentem a antecedentem může vyskytovat i několik vět. Tato práce se při analýze zaměří na druhý typ odkazování, u nějž se bude mezi antecedentem a postcedentem vyskytovat hranice větného celku.

U anaforického odkazování v češtině a němčině pozoruje Hník na základě svého kontrastivního výzkumu obecnější tendenci němčiny využívat anaforizace výrazněji, což vede k těsnějšímu propojení výpovědi v textu (1974: 76). Až na tento ojedinělý případ zobecnění však odborná literatura hovoří pouze o různých jazykových prostředcích, jimiž je anaforické odkazování realizováno.

Prvním druhem těchto prostředků, aplikují-li se poznatky z výše uvedených publikací⁶⁴, je anafora pomocí tzv. koreferenčního substantiva v případné kombinaci s odkazujícím zájmenem nebo jiným identifikátorem typu *uvedený*, *zminěný*. Buď je koreferenční substantivum s antecedentem identické, nebo bývá v obou jazycích na antecedent poměrně často poukazováno výrazem synonymním, hyperonymním, hyponymním; postcedentem může být ale i jakýkoli jiný výraz, který lze vyvodit z kontextu. Čermák (2004: 170) hodnotí opakování téhož substantiva⁶⁵ jako velmi omezenou možnost reference.

Druhou a pravděpodobně největší skupinou anaforik, jejíž popis se zde v tomto odstavci opírá o Štíchovy poznatky (2003: 259nn), jsou zájmenné výrazy: jednak se jedná o zájmena osobní, která se v němčině vzhledem k nutnosti vyjádřit podmět uplatňují mnohem častěji, zatímco v češtině bývá podmět vyjádřen pouze implicitně morfologií přísudku; takovému způsobu implicitního odkazování říká Štícha *nulová anafora*. V češtině bývá nulová anafora zpravidla normou, v němčině je naopak v tomto případě normou anafora explicitní. A jednak do této skupiny patří také tzv. zájmena odkazovací, mezi něž Štícha řadí vedle ukazovacích zájmen také zájmenná předložková adverbia⁶⁶ typu *darauf* v němčině, čemuž v češtině odpovídají výrazy

---

⁶⁴ Konkrétně Štícha (2003: 259nn); Daneš, Hlavsa, Grepl (1987: 696), z nichž vychází celý tento odstavec.

⁶⁵ Zároveň tuto možnost nepřidružuje k jazykovým prostředkům anafory, kterou chápe úžeji než Štícha především jako množinu zájmenných výrazů. Tato práce bude ale vycházet ze Štíchovy koncepce, která je širší a pro stanovený cíl vhodnější.

⁶⁶ *Proadverbium* nebo též *Präpositionaladverbium* (Eisenberg et al. 2006: 1080).

složené z předložky a odkazovacího výrazu *ten* u odkazování na situaci, resp. osobního zájmena v případě odkazování na osoby nebo předměty. V němčině ani češtině při tom dané zájmeno distantní anafory nemusí nutně odkazovat na nejbližší možný předmět komunikace uvedený v předchozím textu. Dále se u anaforického odkazování uplatňují zájmena posesivní, která jsou specifická dvojí referencí: k osobě, již je něco přivlastňováno, a k danému předmětu této osobě přínáležejícímu. Posesivní zájmena nebo též zájmena ukazovací se mohou objevit v kombinaci se zájmenem kvantifikačním; zde je však situace v obou jazycích dosti podobná. Štíchovy postuláty lze dále doplnit o tvrzení, k němuž dospěl ve své práci Hník (1974: 100), podle něhož se zájmenné anafory užívá v němčině v porovnání s češtinou obvykle častěji.

Třetí typ jazykových prostředků anafory se realizuje pouze v němčině prostřednictvím postponovaného (inkongruentního) atributu závislého na řídicím *der* jako např. „*die Sprache der Gelehrten [...] die der Politiker*“ (Štícha 2003: 281). Jelikož toto odkazování eliptické povahy nemá v češtině obdoby, je nutné jej v češtině explikovat třeba identickým koreferenčním substantivem (tamtéž). V lingvistických publikacích jsou rozpracovány ještě další, avšak velmi specifické případy, které jsou nad rámec potřeb této práce.

4.1.2. Textové odkazování kataforické v němčině a češtině

Katafora je „anticipující (předjímající) zájmenný poukaz k předmětu komunikace, který je [pojmenován] teprve v následujícím textu“ (Štícha 2003: 289). Funkce kataforického odkazování zpravidla spočívá v uvozování rematických prvků, které text obsahově dále rozvíjejí (Eisenberg et al. 2006: 1114). Přestože Štícha v kapitole věnované katafoře⁶⁷ neuvádí jediný příklad distantní kataforické reference nadvětné povahy, bude tato práce analogicky k distantní anafoře přesto brát v potaz (ač nejspíše mnohem méně pravděpodobnou) možnost existence tohoto druhu kataforického odkazování.

V porovnání s anaforou má katafora k dispozici méně typů užívaných jazykových prostředků. Výše uvedené publikace se o kataforicích zmiňují jen okrajově a nevěnují

---

⁶⁷ Podrobněji k tomuto jevu viz Štícha 2003: 289nn.

jím příliš velkou pozornost, což dokládá následující pasáž převzatá od Štíchy (2003: 290) a Eisenberga a kol. (2006: 1116). Kataforika substantivní povahy se vyskytují pouze ve vytykácích konstrukcích se smíšeným (kataforicko-anaforickým) odkazováním, z čehož plyne, že čistě kataforická koreferenční substantiva zřejmě neexistují, a jedná se hlavně o zájmené výrazy, především *to* v češtině a *es* v němčině. Pouze Eisenberg a kol. připouštějí možnost odkazování pomocí *es* na vyšší textové jednotky. Zájmena osobní nejsou v obou jazycích v kataforické pozici frekventovaná a v němčině jsou příznaková – často jimi začínají texty v bulvárním tisku.

Z lingvistických publikací je tedy patrné, že u katafory v porovnání s anaforou není prostor ke sledování tendencí překladatelů pracujících s nástroji CAT vědomě se vyhýbat jistým referenčním prostředkům příliš velký.

4.2. Členění výpovědi v textu

Tato podkapitola se zabývá slovoslednými, resp. větoslednými specifiky s ohledem na potřeby analýzy překladů z němčiny do češtiny vyhotovených pomocí nástrojů počítačem podporovaného překladu, přičemž cílem této podkapitoly je terminologicky vymezit a systematicky popsat pouze podstatu jevů české a německé syntaxe relevantní pro výše definované textově typologické zařazení, u nichž odborná literatura pozoruje významnější rozdíly.

Pořadí jednotlivých prvků ve výpovědi daného textu má v podstatě dvě složky: gramatickou a aktuální, které jsou někdy v odborné literatuře ne zcela přesně označovány jako pevný, resp. volný slovosled (Štícha 2003: 121n); Čechová a kol. (2000: 320nn) tyto složky označují termíny *gramatický* a *významový činitel* slovosledu. Gramatická složka slovosledu se řídí souborem ustálených pravidel a tendencí „uspořádání slov v syntaktických strukturách“, zatímco aktuální složka slovosledu se též řídí pravidly, v tomto případě komunikačně podmíněnými (Štícha 2003: 121nn). Na úvod této problematiky je nutné říci, že gramatická složka upravuje pravidla věty jakožto abstraktního konstruktu *langue*, zatímco aktuální složka na základě těchto

pravidel řídí výpověď jakožto konkrétní realizaci věty v *parole*, zakotvenou v konkrétní komunikační situaci⁶⁸ (Grepl, Karlík 1998: 20n).

Jazyky český a německý se poměrem těchto dvou složek vzájemně liší: v němčině se gramatická složka slovosledu syntakticky projevuje mnohem výrazněji než v češtině a naopak v češtině je vliv aktuální složky slovosledu mnohem silnější než u značně gramatikalizovaného slovosledu v němčině (Štícha 2003: 122n), což vede k tomu, že český slovosled závisí na situačně-kontextových faktorech více než německý (2003: 170). Podle Čermáka (2004: 164) existuje v rámci gramaticko-slovosledných pravidel v daném kontextu jedna neutrální kombinace pořadí členů ve větném celku a určitý počet⁶⁹ „variant“, které jsou ovšem „vzhledem k těsné vázanosti na kontext a význam“ spíše zcela rozdílné výpovědi než jenom pouhé varianty jediné výpovědi.

Na základě těchto kontrastivních rozdílů a poznatků speciální translologie rozvedených v kapitole zaměřené na nástroje CAT lze tedy vyslovit hypotézu, že při vyšším zapojení paradigmatického přístupu k textu, nižšího zřetele na kontext a syntagmatickou rovinu textu může docházet při překladu z němčiny do češtiny pomocí nástrojů CAT k větší míře interference na rovině slovosledné, jinými slovy k částečnému přenášení gramaticko-slovosledných struktur z němčiny do českého, poměrně výrazně aktuálního slovosledu. Následující pasáže načrtnou problematiku nejprve gramatické a poté aktuální složky českého i německého slovosledu.

4.2.1. Gramatická složka slovosledu v češtině a němčině

Jak již bylo konstatováno dříve, v češtině je role gramatické složky mnohem slabší než v němčině, v níž je větné členění specifické. Z tohoto důvodu zde bude krátce zmíněna situace v češtině a až poté šířeji v němčině.

Gramatický činitel v češtině upravuje zejména vztahy v atributivních a apozičních skupinách (Grepl, Karlík 1998: 497; Štícha 2003: 124) a gramatických slov jako předložek, spojovacích výrazů apod. (Čechová a kol. 2000: 324).

---

⁶⁸ V této práci bude toto terminologické rozdělení respektováno, a např. spojení „aktuální členění“, pakliže to bude v daném kontextu nutné, bude doplněno o přívlastek „výpovědi“ v souladu s pojetím Čechové a kol. (2000: 259).

⁶⁹ V němčině je tento počet zúžen omezeními větného rámce (Štícha 2003: 150).

Zájmena závislá na řídicím substantivu stávají obvykle v antepozici, přičemž kvantifikující zájmeno v souladu s poměrně pevnou normou předchází posesivnímu, a zatímco posesivní zájmeno zaujímá v češtině pozici za zájmenem *oba*, v němčině je slovosled těchto zájmen obrácený (Štícha 2003: 130n). Zájmena *všechen* a *každý* se obvykle vyskytují v bezprostřední antepozici, ale při potřebě učinit tyto výrazy rématem je lze umístit za verbum finitum, tedy ne vždy nutně do bezprostřední postpozice (tamtéž).

Další významnější skupinou podřízenou gramaticko-slovosledným pravidlům jsou adverbia, resp. adverbiale, a částice (2003: 131). Kvalifikační adverbia stojí v bezprostřední antepozici před verbem finitem nebo (méně často) za ním, přičemž obě varianty se z hlediska aktuálního významu nijak výrazněji neliší (tamtéž). Výrazy stejné adverbialní povahy, pokud jich je ve větěm celku více, se zpravidla řadí od významově nejobecnějšího po významově nejužší: *včera večer v devět hodin* (Čechová a kol. 2000: 324). Částice typu *dokonce*, *hlavně*, *také*, které zdůrazňují daný větný člen, jsou obvykle anteponovány bezprostředně před zdůrazňovaný větný člen, a tzv. komentářové částice adverbialní typu *určitě*, *klidně*, *samozeřejmě* mají patrně volnější slovosledné zařazení, než je tomu u odpovídajících výrazů v němčině (Štícha 2003: 131n).

Poslední relevantní kategorie přesahuje hranice pojmu slovosled a zasahuje již do větosledných pravidel v rámci větných celků. Pakliže dojde k anteponování vedlejší věty⁷⁰ závislé, stojí verbum finitum, dokonce i ve funkci rématu, na počátku věty hlavní (Čechová a kol. 2000: 326; Grepl, Karlík 1998: 498).

Pro gramatický slovosled v němčině je specifická především existence tzv. větného rámce, vyplývající z dvojčlenné podstaty německého přísudku (Štícha 2003: 133nn). Levou část rámce tvoří zpravidla verbum finitum, zatímco zprava mohou větu vymezovat následující výrazy: infinitiv, participium II, odlučitelná složka slovesa, složka nominální a část tzv. *Funktionsverbgefüge* (FVG), u jmenného přísudku se sponou *sein* složka substantivní či adjektivní, zápornka *nicht* (2003: 146nn). Ve vedlejší

---

⁷⁰ O anteponovaných větách vedlejších dále pojednává další oddíl v souvislosti s aktuálním členěním, který se mj. zmiňuje o jejich sémantice a roli v aktuálně členských vztazích.

větě s koncovým postavením verba finita⁷¹ se rámec skládá zprava z verba finita a zleva ze spojovacího⁷² výrazu; dle postavení verba finita se ještě rozlišují věty s verbem finitem na druhé pozici věty, a věty s počátkovou pozicí verba finita, které jsou typické pro postponované věty hlavní, asyndetické věty vedlejší a některé další případy⁷³ (Štícha 2003: 141nn).

Větný rámec svými dvěma částmi vymezuje „trojí pole“, sestávající z tzv. *Vorfeld*,⁷⁴ *Mittelfeld* a *Nachfeld*, pro něž Štícha navrhuje české termíny *předpolí*, *střední pole* a *zápolí* (2003: 133). U každého z nich pozoruje odborná literatura jisté tendence, které se mohou u daných slovosledných pozic zejména ve středním poli navzájem zesilovat, nebo si mohou naopak odporovat; rozhodujícím faktorem je vždy kontext (Eisenberg et al. 2006: 881). Přehled těchto tendencí je popsán níže.

Předpolí (Vorfeld)

Obsazení předpolí se odvíjí jednak od aktuálního členění dané výpovědi (viz níže) a jednak od aktuálního členění textu (Eisenberg et al. 2006: 875nn). V pozici předpolí stojí nejčastěji podmět⁷⁵, pak se zde objevuje často okolnostní adverbiale nebo tázací výraz, dále větný předmět (i zájmenný), občas partikule, a jestliže česká věta obsahuje časové i místní okolnostní určení zároveň, často následují (na počátku výpovědi, ale nejen) bezprostředně⁷⁶ za sebou (Štícha 2003: 133nn). Stručně řečeno, *Vorfeld* zařazuje výpověď osobou, místně, nebo časově. Jestliže předpolí ve větě s verbem finitem na druhé pozici (*Verbzweitsatz*) nelze obsadit žádným větným členem, dostává se do této pozice formální subjekt *es*. Obecně *Vorfeld* obsahuje

---

⁷¹ Typ věty s koncovým postavením verba finita je řízen gramatickou normou nejvýrazněji (Štícha 2003: 143) a v němčině je označován termínem *Verbletzsätze* (Eisenberg et al. 2006: 875), zatímco ve Štíchově Česko-německé srovnávací gramatice termínem *Spannsätze* (Štícha 2003: 143). K podobné „dichotomii“ pojmů dochází i u ostatních typů vět, pro srovnání: *Kernsätze*, resp. *Stirnsätze* (Štícha 2003) jakožto ekvivalenty termínů *Verbzweitsätze*, resp. *Verberstsätze* (Eisenberg et al.), označující pozici verba finita uprostřed věty na druhém místě, resp. na začátku větného celku.

⁷² Je-li tento výraz vztažný, zaujímá pozici *Vorfeld*; při asyndetickém napojení se *Vorfeld* ani levá část rámce neuplatňují (Eisenberg et al. 2006: 877n).

⁷³ Např. imperativ, práci a zvolací věty (Eisenberg et al. 2006: 1133).

⁷⁴ Eisenberg a kol. (2006: 899) ještě zmiňují existenci tzv. *Vorvorfeld*, které se objevuje zejména v mluveném jazyce.

⁷⁵ V němčině však podmět nemá výhradní postavení jako např. v angličtině (Eisenberg et al. 2006: 880).

⁷⁶ Zároveň je v němčině dáno jejich pořadí gramaticky, tj. nejdříve určení času, pak místa, zatímco v češtině se řídí aktuálním členěním (Štícha 2003: 157).

pouze jeden větný člen, ale obsazení dvěma členy není zcela vyloučeno⁷⁷ (Eisenberg et al. 2006: 897n).

Střední pole (Mittelfeld)

Přestože je slovosled uvnitř větného rámce poměrně volný a podléhá často aktuálnímu členění, lingvistické publikace⁷⁸ pozorují určité tendence gramatikalizované povahy. Pro lepší přehlednost jsou tyto tendence, nejpodrobněji rozváděné Eisenbergem a kol. (2006: 880nn), shrnuty na základě této publikace v následujících bodech:

- A. *Tendence řízená větným druhem a pádem.* Větné členy se v dané výpovědi zpravidla vyskytují v pořadí podmět, dativní předmět, akuzativní předmět, zbývající větné členy, přičemž obzvláště pevné je pozice akuzativního předmětu⁷⁹ předcházejícího předmětu genitivnímu. U intranzitivních sloves a pasivních vazeb však stojí často dativní předmět před podmětem. Téměř vždy vpravo stávají vedle genitivních předmětů předměty předložkové, adverbialní určení, zejména určení směrová a součásti predikátu v širším smyslu. Obecně platí, že pozice v pravé části rámce je úzce spjata s predikátem.⁸⁰ Oproti tomu ihned za levou částí rámce, tedy ve středním poli zcela nalevo, se nacházejí slabě přízvukná zájmena osobní a zvratná.
- B. *Tendence řízená životností.* Životné předchází neživotnému. Tato tendence je patrně silnější než tendence odvíjející se od větného druhu a pádu.
- C. *Tendence řízená určeností.* Určité předchází neurčitému. Tato gramatická tendence je v souladu s tendencemi aktuálního členění a opět je zřejmě silnější než tendence pádová a větně druhová.
- D. *Tendence pořadí příslovných určení.* Platí, že adverbiale III stojí před II a adverbiale II stojí před I, přičemž mezi adverbiale III patří modální částice, časové určení a určení kauzální; mezi adverbiale II se řadí místní určení lokalizující, určení

---

⁷⁷ Tuto možnost připouští také Štícha (2003: 138).

⁷⁸ Např. Eisenberg et al. (2006: 881nn); Štícha (2003: 151nn).

⁷⁹ Na pořadí předmětů má rovněž vliv jejich slovní druh: osobní zájmeno předchází substantivu (Štícha 2003: 155).

⁸⁰ Tato větná tendence umístit'ovat větné členy doprava podle vázanosti na predikát může tedy stát v protikladu k výpovědní tendenci aktuálního členění umístit'ovat doprava prvky rématu (podrobněji viz níže).

prostředku a určení průvodních okolností; mezi adverbiala I patří určení směru, cesty, cíle a původu.

Zápolí (Nachfeld)

Do zápolí, oblasti za druhou, ukončující složkou větného rámce, lze vyčlenit zpravidla jen jeden větný člen (Štícha 2003: 138) z důvodů formálních (jestliže je příliš rozsáhlý či dále rozvíjený) nebo významových (z důvodu tematicko-rematického členění); tento jev se označuje termínem *vyčleňování z větného rámce*⁸¹. Vyčleňování z větného rámce často podléhají předložkové nebo spojovací výrazy, dále různé dodatky; někdy stojí větný člen vyčleněný do zápolí v apozičním spojení s některým větným členem ve středním poli nebo předpolí (Eisenberg et al. 2006: 901).

Tím byla stručně popsána systémová stránka větného členění a složení jednotlivých prvků uvnitř věty či větného celku. Nyní se následující pasáže zaměří na to, jak se na pozadí těchto gramatikalizovaných pravidel a tendencí projevuje jazykový materiál v konkrétní výpovědi.

4.2.2. Aktuální složka slovosledu v češtině a němčině

Tento pojem zde bude definován nejdříve obecně a poté budou uvedena specifika a možnosti aktuálního členění výpovědi v češtině a němčině.

Aktuální členění neboli funkční perspektiva⁸² výpovědi, *funktionale Satzperspektive* či *Thema-Rhema-Gliederung*, představuje společný model rozložení informací ve výpovědi či textu a tvoří můstek mezi jeho formální a obsahovou stránkou, mezi gramatickou a informační strukturou (Eisenberg et al. 2006: 1130n).

---

⁸¹ V němčině má tento termín opět několik protějšků: *Ausrahmung* či *Ausklammerung* (Štícha 2003: 151), někdy též *Rechtsversetzung* (Eisenberg et al. 2006: 901).

⁸² Pojem aktuální členění nezahrnuje pouze samotné členění výpovědi, ale ještě další jevy. Zeman (2008: 19) hovoří o třech faktorech aktuálního členění: sémantice, linearitě (čili formální stránce) a prozodii (neboli větné melodii a přízvucích); podobně též Eisenberg a kol. (2006: 1130) rozlišují aspekt slovosledný (dichotomie *tématu a rématu*) a intonační (dichotomie tzv. *Hintergrund* a *Fokus*, Eisenberg et al. 2006: 98). U psaných textů jsou možnosti suprasegmentálního vyjádření aktuálního členění jak na straně autora, tak na straně recipienta textu velmi omezené, proto je tato práce zkoumající překlady coby psané texty zaměřena zvláště na sémanticko-syntaktickou (slovoslednou) stránku tohoto jevu, neboť, jak tvrdí Čechová a kol. (2000: 262), „hlavním prostředkem [k] vyjádření aktuálního členění – zvláště v písemných projevech – je slovosled a větosled“.

Níže popsané principy aktuálního členění se týkají jednak pořadí větných členů v rámci jedné výpovědi a jednak sledu jednotek vyšších (Čechová a kol. 2000: 370) a opírají se o kompilaci poznatků z publikací Čechová a kol. (2000: 259nn); Daneš, Hlavsa, Grepl (1987: 552nn); Grepl, Karlík (1998: 495nn).

V důsledku kontextové a situační zapojenosti⁸³ se výpověď téměř vždy člení na dvě komplementární složky: *východisko* a *jádro výpovědi*. Východisko opakuje prvky z předchozího kontextu či poukazuje na určitý aspekt dané situace a je tvořeno zpravidla prvky ze sféry kontextů situačního, zkušenostního nebo jazykového. Jádro výpovědi na východisko navazuje, rozvíjí jej, přináší novou informaci a posouvá komunikaci dopředu. Rozvíjení probíhá graduálně⁸⁴ v souladu s principem tzv. *výpovědní dynamičnosti*⁸⁵, vyjadřující intenzitu sdělné závažnosti, tj. po stupních známého a nového, resp. po stupních toho, jak je co prezentováno jako známé a nové, neboť prvky sdělení jsou často mluvčímu i adresátovi dané výpovědi či textu již známé, a tudíž jde často spíše o to, že jsou uváděny v nových souvislostech a zasazovány do aktuálního tematicko-rematického kontextu⁸⁶. Východisko a jádro výpovědi pomyslně rozděluje tzv. *úsekový předěl*.

V některých českých publikacích⁸⁷ a podobně i v publikacích německých⁸⁸ se jakožto ustálené termíny stejného významu používají pojmy *téma* a *réma* výpovědi. Tato práce bude s těmito pojmy operovat synonymně, a pokud vznikne potřeba odlišit od východiska téma výpovědi v pojetí Čechové (2000: 261), neboli to, o čem se mluví (tedy ne nutně to, co je kontextově zapojeno), což se s východiskem může překrývat, ale nemusí, pak bude tato práce hovořit o *komunikačně nezapojeném tématu* v souladu se Štíchovým konceptem (2003: 170).

---

⁸³ Každá výpověď nemusí být předurčena předcházejícím jazykovým kontextem, zvláště pokud se jedná o výpověď počátkovou, v níž je zpravidla tematizována okolnostní kulisa nebo tvrzení o existenci nějaké entity (Čechová a kol. 2000: 260).

⁸⁴ Dle možností gramatického slovosledu (Eisenberg et al. 2006: 1131; Štícha 2003: 172).

⁸⁵ Tento pojem používají Daneš, Hlavsa, Grepl (1987: 556); dále v češtině existuje jeho modifikace *výpovědní dynamismus* (Čechová a kol. 2000: 261). V německé lingvistice se paralelně v podobném významu užívá pojmu *Informationsverteilung* (Eisenberg et al. 2006: 889).

⁸⁶ Jsou tedy rekontextualizovány, viz oddíl *Kontext a rekontextualizace* v kapitole věnované porovnání postulatů obecné a speciální translologie; též Baker 2006.

⁸⁷ Konkrétně se jedná o práce Daneše, Hlavsy, Grepla a kol. (1987: 549nn) a Štíchy (2003: 170nn).

⁸⁸ Kupříkladu Eisenberg et al. (2006: 1130nn).

U rozsáhlejší struktury s komplexním tématem, resp. rématem se vyčleňují jejich nosné prvky, tzv. *centrum tématu* a *centrum rématu*, které mají v rámci své složky nejvyšší míru komunikační dynamičnosti (Daneš, Hlavsa, Grepl a kol. 1987: 556). Obecně platí, že míra výpovědní dynamičnosti je u komunikačně zapojených prvků vyšší než u prvků komunikačně nezapojených (tamtéž).

Téma v češtině a němčině

Umístování větných členů do komunikační pozice tématu⁸⁹, tzv. *tematizace*, řídí příslušné tematizační normy a tendence, které jsou v němčině a češtině mj. vzhledem k různé míře gramatikalizace slovosledu odlišné (Štícha 2003: 172nn).

V němčině v tematické pozici obvykle stojí nominální výrazy s určitým členem, značícím jejich komunikační zapojenost, nebo referenční prostředky v podobě pronomií a proprií (Eisenberg et al. 2006: 1132). Oproti češtině se může v němčině bezpříznakově tematizovat i osobní zájmeno v syntaktické pozici předmětu do počátkové pozice, tedy do předpolí německé větné struktury (Štícha 2003: 179).

V předpolí aktivních vět s dynamickým predikátem velmi často figuruje podmět coby agens, často také adverbialní určení místní, časové nebo okolnostní, neboť jsou recipientem snadno vyvoditelné (Eisenberg et al. 2006: 1134). Výpovědi v češtině bývají často zahajovány tzv. kulisou neboli komunikačně relativně zapojeným prostředím (Štícha 2003: 174), které utváří scénu, na níž se odehrává réma výpovědi (Zeman 2008: 20).

Poměrně běžným, nicméně příznakovým jevem, který nemá v češtině obdobu, je podle Štíchy (2003: 178) tematizace perfektního přísudku, někdy včetně další jednotky s přísudkem formálně a významově úzce spjaté; Eisenberg a kol. připouštějí i možnost předsunout do předpolí všechny části predikátu kromě verba finita a navázat na sebe v rámci této předsunuté skupiny v případě jistých sloves, především intransitivních, dokonce subjekt (2006: 883nn).

---

⁸⁹ Téma výpovědi lze ověřit či zjistit pomocí tzv. vedlejší věty navozovací: *Pokud jde o mne, nebudu proti.* (Čechová a kol. 2000: 262).

Pakliže je nutné umístit tematický větný člen do středního pole, pak tento člen následuje v rámci gramatického slovosledu těsně po verbu finitu; výjimkou jsou předložkové a genitivní předměty, které mohou stát ve středním poli zcela vpravo a být zároveň součástí tématu⁹⁰ (Štícha 2006: 1135). Podobně Hník dochází k obecnějšímu zjištění, že v němčině mohou stát v koncové pozici dokonce i tematické prvky nezávislé na valenčních vztazích (1974: 70). Téma nebo jeho části mohou být i vyčleněny z větného rámce, většinou se jedná o adverbiale v podobě předložkových konstrukcí; pokud stojí v zápolí tematický podmět nebo předmět, je zastoupen ve středním poli kataforickým zájmenem (Štícha 2006: 1135n).

České lingvistické publikace se zabývají také větoseledem uvnitř jednoho větného celku a pozorují tendence umístování vedlejší a hlavní věty. V anteponované pozici, tedy pozici východiskové, bývají vzhledem ke své obsahové podstatě vedlejší věty podmětné a příslovečné časové, zřetelové a podmínkové; k tematické části větného celku patří i vedlejší věty v interpozici (Čechová a kol. 2000: 326). Eisenberg a kol. v tomto kontextu uvádějí, že lze tematizovat jednotku vyšší, než jakým je větný člen, a dokládají to příkladem anteponované vedlejší věty předmětné (2006: 1132), z čehož plyne, že při tematizaci vedlejších vět budou mezi češtinou a němčinou pravděpodobně existovat rozdíly.

Réma v češtině a němčině

Réma⁹¹ se v češtině bezpříznakově obvykle nachází na samém konci věty, v němčině závazně uprostřed větného rámce, zpravidla těsně před pravou složkou rámce, nicméně v důsledku vyšší gramatikalizace německého slovosledu se německé réma „leckdy“ vyskytuje více nalevo (Štícha 2003: 179n). Proto dochází v němčině mnohem častěji než v češtině k *rematizaci* komunikačně zapojeného větného členu (tamtéž), a tím také logicky k rozdílné gradaci výpovědní dynamičnosti či informační struktury výpovědi v češtině a němčině. Zatímco výpovědní dynamičnost v české výpovědi roste od začátku až ke konci (Čechová a kol. 2000: 261), v německých

---

⁹⁰ Podrobněji k těmto tendencím viz dříve uvedený oddíl o gramatické složce slovosledu v němčině.

⁹¹ Réma výpovědi lze ověřit či zjistit tzv. otázkovým testem: *Auto se nám ztratilo. – Co se vám ztratilo?* (Čermák 2004: 164).

publikacích se hovoří o tematicko-rematickém oblouku, přesněji řečeno o tzv. *Spannungsbogen* (Eisenberg et al. 2006: 1137).

Znakem rématu výpovědi je tedy u objektivního pořadí větných členů koncová slovosledná pozice v češtině, umožněná bohatším pádovým systémem, v němčině jím bývá podobně jako u ostatních germánských jazyků neurčitý člen u nominálních skupin (Beaugrande, Dressler 1981: 81n). Z tohoto důvodu se může v němčině objevit v rámci objektivního slovosledu rematický prvek (s neurčitým, příp. nulovým členem) v počátkové pozici, čemuž v češtině odpovídá opačné (a jediné bezpříznakové) pořadí tematické a rematické složky (Hník 1974: 68).

V němčině se dále při rematizaci využívá vyčlenění z větného rámce, resp. připojení nové informace do zápolí, dále u výpovědi s rematickým agentem (při potřebě tematizovat objekt aktivní vazby) pasivních konstrukcí, případně se často používá, jak již bylo řečeno výše, formální *es* posunující rematický podmět více doprava (Eisenberg et al. 2006: 1137n).

Podobně jako u tematizačních větosledných tendencí Čechová a kol. (2000: 326) pozorují, že v rematické části výpovědi, tedy v postpozici za větou hlavní, se v češtině vyskytují častěji vedlejší věty předmětné, doplňkové, příslovečné účelové a prostředkové.

Aktuální členění v textu

Jak již bylo uvedeno výše, aktuální členění se neomezuje jenom na jednotku o velikosti větného celku, ale analogicky se uplatňuje u vyšších jednotek textu. Aktuální členění výpovědi v rámci textu funguje na základě tzv. *tematických posloupností*, tedy na základě řazení a návaznosti témat a rémat po sobě jdoucích výpovědích v textu⁹² (Čechová a kol. 2000: 370; Daneš, Hlavsa, Grepl 1987: 686n). V němčině je protějškem k termínu tematické posloupnosti tzv. *thematische Progression* (Eisenberg et al. 2006: 1139). Poněvadž autoři zmíněné publikace vycházejí z české lingvistiky⁹³ a pojetí tohoto jevu je v obou jazycích totožné, následující pasáže

---

⁹² Tento jev by bylo možné zařadit do oblasti „hypersyntaxe“, která se týká syntaktických vztahů v textu (Čermák 2004: 169).

⁹³ Srov. Daneš 1996.

načrtnou problematiku tematických posloupností pouze ve zkratce, především za účelem stanovení terminologického základu pro empirickou část práce.

Tematickou posloupnost lze stručně řečeno klasifikovat podle tří kritérií, která jsou přehledně popsána a graficky znázorněna v Mluvnici češtiny – Skladbě (Daneš, Hlavsa, Grepl: 1987: 687nn) a zde přejata a upravena pro účely této práce:

- A. *Charakter tematizovaného prvku.* Na základě tohoto kritéria se rozlišují tematizace rématu⁹⁴, průběžné téma⁹⁵, tematizace výpovědi a tematizace části textu (shrnující téma).
- B. *Sémantický charakter tematické návaznosti.* Návaznost je zajištěna buď opakováním, derivací⁹⁶ (derivací rématu, průběžného rématu, derivací z hypertématu), nebo rozštěpením⁹⁷ (rématu, hypertématu apod.). Pakliže jeden z prvků tematického řetězce vypadne, hovoří se o tzv. tematickém skoku⁹⁸.
- C. *Vzdálenost prvků tematické návaznosti.* Buď dochází k tematizaci kontaktní, nebo distantní.

Autoři Skladby⁹⁹ také uvádějí, že při realizaci konkrétních výpovědí se mohou druhy tematických posloupností kombinovat, různě modifikovat či kondenzovat, nicméně pro potřeby této diplomové práce stačí pouze základní popis tohoto jevu.

4.3. Stručné shrnutí kontrastivního popisu vybraných syntaktických jevů

Na základě poznatků speciální a obecné translatologie byly vybrány takové (hyper)syntaktické jevy, které umožní ověřit hypotézu vyplývající z předchozích kapitol a definovanou podrobněji níže: referenční vztahy a aktuální členění¹⁰⁰ textu.

Tyto jevy fungují v obou jazycích v globálním měřítku podobně, tj. němčina i čeština

---

⁹⁴ *Einfache Progression* (Eisenberg et al. 2006: 1139). Tato tematická posloupnost probíhá lineárně podél syntagmatické osy (Daneš, Hlavsa, Grepl 1987: 689).

⁹⁵ *Durchlaufendes Thema* (2006: 1139). Tento typ tematické posloupnosti má podobně jako derivace z hypertématu paradigmatický charakter (Daneš, Hlavsa, Grepl 1987: 689).

⁹⁶ *Abgeleitetes Thema* (2006: 1140).

⁹⁷ *Gespaltetes Thema/Rhema* (tamtéž).

⁹⁸ *Thematischer Sprung* (tamtéž).

⁹⁹ Podobně také Eisenberg et al. (2006: 1141).

¹⁰⁰ Tímto pojmem se zde rozumí aktuální složka výpovědi na pozadí gramatických pravidel a tendencí, nikoli pouze tematicko-rematické vztahy izolované od všech ostatních souvisejících jevů.

vyjadřují referenční vztahy jistými prostředky a dbají principu aktuálního členění při strukturování informačního toku textu, nicméně se v konkrétní realizaci liší. Tyto rozdíly, popsané výše, poslouží jako vodítko při translatologické analýze nashromážděného empirického materiálu, jejíž model je popsán v následující kapitole.

5. Metodologický základ translatologické analýzy

Tato kapitola navazuje na předchozí teoretické pojednání a syntetizuje poznatky nutné pro vytvoření modelu translatologické analýzy k ověření hypotéz, které vyplývají z úvah z předchozích kapitol. Tyto dílčí hypotézy jsou definovány pro každý jev zvlášť v následujících odstavcích.

5.1. Výchozí hypotéza pro sestavení translatologického modelu

Zprv se bude ověřovat hypotéza, podle níž¹⁰¹ by překlady vyhotovené pomocí nástrojů CAT měly vykazovat vyšší míru interference na sémanticko-syntaktické¹⁰² rovině aktuálního členění výpovědi. Zaměří se při tom na slovosledná a větosledná specifika, přičemž zvláštní pozornost bude věnovat případnému přejímání německého poměru gramatického a aktuálního sledu do českých výpovědí.

Druhá hypotéza bude ověřena na rovině referenčních (endoforických) vztahů v CT při porovnání s VT. Překladařé využívající nástrojů CAT by podle odborné literatury hypoteticky měli přistupovat k textu paradigmatictější¹⁰³ a měli by se vědomě výše vymezeným referenčním prostředkům. Výzkum této roviny se tedy zaměří na to, zda nedochází k prospektivně podmíněnému zužování paradigmatu pro výběr anaforik a kataforik a případně do jaké míry se zde projevuje absence syntagmatického hlediska.

5.2. Model translatologické analýzy

Jelikož se jedná o jednu z prvních prací na téma počítačem podporovaný překlad, byla zvolena metoda synchronního výzkumu, který kombinuje kvalitativní a kvantitativní přístup s cílem nastínit teoreticko-empirický základ pro případné další výzkumy.

---

¹⁰¹ Srov. např. Pym 2008.

¹⁰² Sémanticko-syntaktické vztahy aktuálního členění výpovědi budou hlavní oblastí zájmu empirické části, avšak stranou nebudou ponechány ani související jevy (jako např. aktuální členění na rovině hypersyntaktické, tedy textové, třebaže zde pravděpodobně nebudou zjištěny významnější rozdíly, jak vyplývá z teoretické části).

¹⁰³ Podobné hypotézy, formulované sice trochu jiným způsobem, vyplývají též z práce Handšuhové (2013), která popisuje všechny zásadní problémy spojené s používáním nástrojů CAT, a tudíž se zaměřuje spíše na jejich systematizaci a vystihnoutí hlavních tendencí než na detailní analýzu každého z nich.

Samotný základ translatické analýzy se opírá o veškeré poznatky rozvedené v předchozích kapitolách a je rozdělen podle klíčových teoretických postulátů do dvou částí. V první části modelu budou analyzovány relevantní „vnětextové“ parametry¹⁰⁴, zejména dosažené vzdělání a délka praxe příslušného překladatele. Tato část bude zahrnovat i výběr textů daného typologického zařazení vhodných nejen pro účel překladu s využitím nástrojů CAT, ale i pro účely této práce. Druhá část se bude zabývat excerpcí daných lingvistických jevů a jejich analýzou vycházející ze vzorku nashromážděných CT. Níže vymezený model si klade za cíl v širší a hloubce přiměřené rozsahu této práce zachytit nejdůležitější aspekty zkoumané problematiky, avšak nemá a nemůže mít ambici rozpracovat je všechny vyčerpávajícím způsobem. V obecné rovině model vychází z výše citovaného konceptu translatické analýzy vypracovaného Reißovou, nicméně s ohledem na cíl této práce je doplněn o prvky teorií dalších translaticků, upravených dle potřeb této práce.

5.2.1. Vnětextová specifika

Pro objektivnější posouzení vytyčených kategorií jsou do modelu zapracovány širší souvislosti vzniku překladu. Zásadním prvkem je osoba překladatele, neboť jeho zkušenosti a praxe mohou mít na výsledný produkt překladatelského procesu významný vliv, jak bylo řečeno výše. Nordová (Nord 1997) a Malmkjærová (Malmkjær 2006) určují závislost volby překladatelského přístupu a operativní jednotky

---

¹⁰⁴ Dichotomie termínů vnětextový a vnitrotextový pochází z analytického modelu Christiane Nordové (Nord 1991, 2009) a zachycuje mnohem širší spektrum faktorů vzniku textu v primární komunikaci.

Tato práce si však dvojici těchto termínů vypůjčuje pro kontext metakomunikace (autor a „médium“ metatextu, resp. software, v němž byl metatext zpracován; funkce metatextu je v podstatě textový typ Reißové; jediná kontrola kvality je novým prvkem, který však lze do této skupiny obsáhnout pro přehlednost a lepší operativnost), neboť tyto pojmy dobře vystihují skupinu parametrů charakterizujících „širší souvislosti“ vzniku překladů na straně jedné a výsledky u zkoumaných jevů vyskytujících se „uvnitř“ získaných textů na straně druhé (tato „vnitrotextová“ kategorie navíc do pojetí Nordové zapadá).

Aplikací těchto dvou termínů na sekundární komunikační situaci však tato práce původní model nijak nezpochybnuje, neusiluje o jeho úpravu, pouze si je vypůjčuje tak, aby měla k dispozici optimální model naplňující záměr její empirické části. Aby byla jakákoli možná nejasnost vyloučena, budou tato adjektiva používána vždy ve spojení se substantivem „parametr“ či „proměnná“ (vzhledem k číselnému vyjádření některých z nich), nikoliv však ve spojení s „faktorem“, čímž dojde k odlišení od konceptu Nordové (který operuje s vnětextovými a vnitrotextovými faktory).

překladu na míře jeho zkušeností. Délka překladatelské praxe proto bude jednou z proměnných tohoto modelu.

Aby bylo možné tuto proměnnou spolu s dosaženým vzděláním, které je s ní úzce spojeno, zohlednit v empirické části této práce, bude podobně jako ostatní vnětřní parametry podrobena statistickému testu nezávislosti, kterým je možné ověřit, zda měla významný vliv na zkoumané vnitřní jevy. Jelikož bude získán soubor dat s nejvyšší pravděpodobností statisticky malý, což znamená, že je pro posouzení vlivu jednotlivých proměnných žádoucí co nejmenší počet parametrů, bude délka praxe v rámci tohoto modelu sloučena spolu s dosaženým vzděláním do jedné veličiny.

Pro tento účel byl vytvořen vzorec k vyjádření „celkové překladatelské kvalifikace“, zahrnující dosažené vzdělání a délku praxe, a sice na základě požadavků na poskytovatele překladatelských služeb stanovených normou ČSN EN 15038. Tato norma v sekci Lidské zdroje (ČSN EN 15038: 10) určuje několik (ekvivalentních) druhů minimální požadované kvalifikace. Překladatel musí mít buď vysokoškolské vzdělání v oboru překladatelství, nebo jiné vysokoškolské vzdělání a dva roky praxe, nebo čistě praxi v rozsahu pěti let¹⁰⁵. Z toho plyne:

$$VŠ \text{ vzdělání v oboru překladatelství} \approx \text{jiné } VŠ \text{ vzdělání} + 2 \text{ roky praxe} \approx 5 \text{ let praxe}$$

Tyto alternativy minimální kvalifikace požadované výše uvedenou normou byly zvoleny coby nulová hladina souhrnné veličiny vyjadřující celkovou kvalifikaci překladatele. Překladatelé se zápornou hodnotou u této veličiny nejsou dostatečně kvalifikováni, zatímco překladatelé s nezápornou hodnotou požadavek normy na kvalifikaci splňují. Na základě této úvahy vznikl následující vzorec:

$$\text{Kvalifikace překladatele} = \text{délka praxe} - \text{penalizace za nedostatečné vzdělání},$$

---

¹⁰⁵ Tyto minimální kvalifikace se mohou v jiných dokumentech mírně lišit, nicméně pro účely této práce jsou tyto alternativy postačující. Pro detailnější výzkum korelace kvalifikace překladatele a kvality překladu by bylo samozřejmě možné vyjmenovat další případy a přidělit jim odpovídající hodnoty, avšak vzhledem k cílům a povaze této práce nezbývá k těmto specifickým úvahám dostatek prostoru.

kde „penalizace za nedostatečné vzdělání“ nabývá hodnot 5 (pokud překladatel nemá vysokoškolské vzdělání) a 2 (pokud má jiné vysokoškolské vzdělání, než jakým je překladatelství), případně 0 (pokud se jedná o absolventa překladatelství).

Často však do překladatelského procesu nevstupuje pouze překladatel, ale na konečnou podobu CT může mít vliv také jiný subjekt, a sice redaktor (Popovič 1975) nebo revizní pracovník (Svoboda 2012), přičemž tato práce tento subjekt abstrahuje do pojmů revize a korektura, jelikož je chce odlišit od Popovičova kontextu uměleckých textů a potřebuje pouze znát případnou existenci¹⁰⁶ této fáze.

V dotazníku připraveného k vyplnění konkrétními překladateli se rozlišuje několik hledisek fáze kontroly kvality výsledného překladatelského produktu. Jednak se jedná o rozdělení na revizi a korekturu, jednak o rozlišení podle osoby provádějící revizi či korekturu (překladatel sám, resp. jiná osoba) a jednak se dále zjišťuje, zdali tyto fáze proběhly v prostředí nástrojů CAT (což by mohlo poukazovat na podobný přístup k textu a implikace jako při samotném překladu) či nikoliv (což by mohlo poukazovat na syntagmatictější přístup k textu).

Má-li být fáze kontroly kvality vyjádřena podobně jako celková kvalifikace překladatele, nastává poněkud složitá situace, neboť nelze jednoznačně stanovit, jakým způsobem a jakou měrou se jednotlivé dílčí úkony v rámci této fáze projevují na celkové kvalitě textu obecně a konkrétně na specifické situaci distantní endofory a aktuálního členění. V první řadě nelze paušálně říci, že platí vztah ve smyslu: „čím více byl text zkontrolován, tím vyšší bude mít kvalitu“. Odborná literatura totiž uvádí, že případné úpravy¹⁰⁷ ze strany revizního pracovníka nebo korektora nemusejí z hlediska kvality překladu znamenat pozitivní změnu, resp. některá defektní místa mohou zůstat i po revizi či korektuře beze změny (Dimitrova 2005; Mossop 2007).

---

¹⁰⁶ Při shromažďování empirického materiálu představovalo značnou překážku zajistit dostatečný objem pokud možno reprezentativních textů k analýze. Autor této práce považuje za velmi těžko představitelné, že by subjekty ochotné poskytnout pouhou dvojici VT a CT také daly k dispozici překlady před revizí a korekturou nebo konečné CT v režimu změn. Nicméně cílem této práce skutečně není zkoumat samotnou fázi revize či korektury, k níž byla uvedena příslušná odborná literatura, a tudíž byl zvolen sběr informací o překladatelském procesu takovou formou, která je v praxi proveditelná.

¹⁰⁷ Dále se musí vzít v potaz, že u každého překladatele mohla např. fáze korektury (podobně jako samotný překlad) proběhnout za velmi odlišných okolností – pod časovým tlakem, zběžně, nebo naopak velmi podrobně. Zjišťovat a nějakým způsobem zachytit tyto komplexní skutečnosti však bohužel přesahuje kapacity této práce a vůbec realnost provedení.

Zadruhé, i kdyby byla kvalita textu přímo úměrná intenzitě fáze kontroly kvality, bylo by téměř nemožné¹⁰⁸ pojmut všechny možné případy jedním číslem, jako tomu bylo v případě překladatelské kvalifikace. Popis této fáze proběhne tedy hlavně na kvalitativní bázi.

V závěru popisu každé „vnětextové“ proměnné však bude připraven základ pro pozdější porovnání s výsledky analýzy „vnitrotextových“ jevů s cílem odhalit ostatní možné vlivy, než jakým je čistě volba použití nástrojů CAT k překladu. Porovnání bude provedeno až po představení výsledků v lingvistických kategoriích, bez něhož se správná interpretace této syntézy neobejde.

5.2.2. Analýza výsledných produktů s ohledem na hypotézu

Analýza výsledných produktů překladatelského procesu, stručně zachyceného výše uvedenými vnětextovými proměnnými, si klade za cíl ověřit hypotézu vyšší míry sémanticko-syntaktických, resp. hypersyntaktických interferencí při rekontextualizaci segmentů¹⁰⁹ v překladech vyhotovených pomocí nástrojů počítačem podporovaného překladu, a to na vybraných jevech vzešlých z prvních kapitol této práce a definovaných v lingvistické kontrastivní kapitole. Jedním z dílčích cílů je při tom omezit vliv vnětextových proměnných tak, aby bylo hlavním parametrem použití nástrojů CAT.

Nejprve bude stanoven informativní typ textů tak, jak jej vymezuje¹¹⁰ Reißová (1971), jakožto jedna ze základních podmínek při sběru textů pro empirickou část

---

¹⁰⁸ Norma ČSN EN 15038, pakliže by měla posloužit jako základ pro stanovení nějakých číselných hodnot, pouze říká (ČSN EN 15038: 14), že kontrola kvality musí být zajištěna „kontrolou CT“ samotným překladatelem (čímž je zcela jednoznačně myšlena revize, avšak není jasné, zda sem patří rovněž korektura provedená samotným překladatelem) a dále revizí provedenou revizním pracovníkem (tedy někým jiným, než je překladatel). Korekturu (bez specifikace) uvádí pouze jako doplňkovou službu.

¹⁰⁹ Pro účely analýzy v tomto modelu se bude považovat jako výchozí jednotka segmentace jeden větný celek (příp. nevětný, např. u výřků apod.). Jedná se o jisté modelové zjednodušení, neboť každý nástroj disponuje funkcí umožňující uživateli nastavit si vlastní segmentační pravidla, vytvořit seznam výjimek apod. (nehledě na funkci manuálního sloučení či rozdělení segmentů). Viz např. návody na nastavení pravidel segmentace u novější a starší verze Tradosu:

http://producthelp.sdl.com/sdl%20trados%20studio/client_en/TM_View/Create_Man_TM/LRG/How_to_Create_a_Segmentation_Rule.htm [cit. 2013-12-05];

http://www.professional-translations.ro/DLFiles/SDL_Trados_2007_TranslatorsWorkbench.pdf [cit. 2013-12-13].

¹¹⁰ Později též např. Newmark (1988).

této diplomové práce. Slovy Touryho (1995) by se dalo říci, že se zde bude uplatňovat analogický postup řízený předběžnými normami pro výběr textu pro překlad, v tomto případě pro překlad pomocí nástrojů CAT, a to na základě požadavků uvedených v kapitole těmto nástrojům věnované.

Pakliže to bude možné, bude z nashromážděných informativních textů, vyhotovených jednak s využitím nástrojů CAT a jednak bez nich, podle jejich textově-druhových specifik¹¹¹ blíže vymezen co možná nejvhodnější užší výběr, aby byly analyzovány texty velmi podobné, čímž se omezí vliv textově specifického faktoru na její výsledky. Soubor textů přeložených bez využití překladových pamětí bude tvořit kontrolní vzorek.

V konkrétních informativních textech pak budou kontrastivně zkoumány jevy *distantní reference* a *aktuální členění* z hlediska invariance na obsahové rovině a především z hlediska orientace na CT¹¹², požadované pro překlad tohoto textového typu (Reiß 1971). Pro pokud možno co nejobektivnější a nejcitlivější posouzení jazykových jevů v CT (a orientaci překladu na úzus v cílovém jazyce) byla zvolena Touryho strategie, podle níž je v první fázi CT analyzován odděleně a až poté jsou promítnuty cílové segmenty, které byly s nejvyšší pravděpodobností jednotkami segmentace (ne však nutně jednotkami překladu), na segmenty VT, samozřejmě s ohledem na širší kontext.

Na základě takto identifikovaných dvojic se analýza výše zmíněných lingvistických jevů zaměří na pilíř vnitrojazykových instrukcí¹¹³ translatického modelu

---

¹¹¹ *Textart* (Reiß 1971); *Textsorte* (Nord 1997).

¹¹² Předpokládá se, že požadavek invariance na obsahové rovině bude stát v pozadí, neboť se vybrané syntaktické jevy budou nejspíše primárně týkat stylistiky a zřejmě pouze okrajově sémantiky.

¹¹³ Tato kategorie zahrnuje instrukce sémantické, lexikální, gramatické a stylistické, nikoli však syntaktické, které by popisovaly to, co je těžištěm této práce. Sémantické instrukce zkoumají ekvivalenci převodu obsahu a významu originálu s ohledem na mikrokontext a makrokontext, čili řídí rekontextualizaci obsahové roviny. Lexikální instrukce, které se projevují u metafor, ustálených obrátů apod., nenajdou v této práci vzhledem její k povaze uplatnění. U gramatických instrukcí se posuzuje správnost jazykových struktur s přihlédnutím k jejich stylistické hodnotě a formulační uživatelnosti a u stylistických instrukcí je rozhodujícím kritériem stylistická korespondence VT a CT. Tento krátký přehled má naznačit, že model Reißové není na této rovině pro výzkum této práce vhodný, a proto je do velké míry doplněn o další.

Reiřové¹¹⁴ (Reiř 1971: 56nn). Na půdorysu tohoto pilíře bude translátologická analýza vycházet z Levého (1971; 1998), Popoviče (1983) a Touryho (1995).

U kategorie distantní reference bude pamatováno na Levého koncept (Levý 1971) *definičních instrukcí a instrukcí pro výběr*, který však přesahuje¹¹⁵ možnosti této práce orientované na produkt. Nicméně i na základě produktů lze vysledovat jisté tendence¹¹⁶ poukazující na vliv použití nástroje CAT. Podle poznatků speciální translátologie¹¹⁷ mohou totiž překladatelé využívající těchto nástrojů vědomě tíhnout k takovým řešením, která umožňují minimální počet úprav při dalším použití daného segmentu. Toto tvrzení bude možné ověřit právě pomocí analýzy distantní endoforické reference, která se týká delšího textového úseku, než jakým je jeden segment, a sice prostřednictvím excerpcí všech případů, v nichž došlo u tohoto jevu buď k posunu oproti originálu, nebo by zde naopak byl posun býval zapotřebí. Veškeré doklady budou klasifikovány na základě toho, zda jsou *konstitutivní*, resp. *nutné*, či nikoli – jinými slovy zda jsou dány objektivními důvody cílového jazyka, nebo subjektivně (srov. Popovič 1983: 195nn; Levý 1971: 78n). Excerpovaná data pak budou zúžena na množinu nenutných posunů a případů, které by si nutný posun vyžadovaly. Pak bude možné kvalitativně říci, zda tato množina obsahuje převážně prvky, které vznikly důsledkem výše zmíněné prospektivní tendence překladatelů pracujících s nástroji CAT, a poté bude možné kvantitativně porovnat četnosti těchto prvků ve vzorku překladů vyhotovených pomocí nástrojů CAT se vzorkem kontrolním.

U kategorie aktuálního členění se uplatní kombinace Levého postupu odhalování odchylek CT od VT a systematizace čtenějších (nikoli tedy nahodilých a ojedinělých) výskytů pro zjištění globální koncepce překladatele (Levý 1998) a postupu přejatého od Touryho. Pomocí postupu odhalování a odůvodňování překladatelových tendencí budou veškeré odchylky CT od VT popsány na základě dichotomie

---

¹¹⁴ Na nižších rovinách, než je ještě poměrně široce pojatý pilíř vnitrojazykových instrukcí bude model Reiřové ponechán stranou výměnou za vhodnější prvky z modelů uvedených níže.

¹¹⁵ Zde se nabízí příležitost navázat na předmětnou práci kognitivním psycholinguistickým výzkumem s důrazem na procesuální stránku těchto jevů.

¹¹⁶ Srov. Levý 1998: 204.

¹¹⁷ Viz kapitola věnovaná nástrojům počítačem podporovaného překladu.

„adekvátností“, tedy orientace na výchozí jazyk a kulturu, a *přijatelnosti*, čili orientace na cílový jazyk a kulturu (Toury 1995), což je jeden z hlavních požadavků Reißové na překlad informativních textů. Jelikož se nejedná o dva izolované stavy (buď čistě přijatelnost, nebo pouze adekvátnost¹¹⁸), ale spíše o spojitě spektrum mezi těmito dvěma póly, budou jednotlivé odchylky kvalitativně odstupňovány podle toho, do jaké míry jsou přijatelné. Jelikož se termín *adekvátnost* v modelech Reißové a Touryho zásadně liší, bude zde nahrazen pojmem *nepřijatelnost* vyjadřujícím vysoký stupeň interference, čili protipól k přijatelnosti coby orientaci na cílový jazyk. Toto kvalitativní označení je zde v souladu s modelem Touryho deskriptivní (tj. nehodnotící), nicméně pomocí výše zmíněného kritéria Reißové na překlad informativních textů bude možné nasbíraný empirický materiál následně ohodnotit podle míry interference, čili podle frekvence výskytu řešení spadajících blíže k pólu (deskriptivně pojaté) nepřijatelnosti.

5.2.3. Syntéza vněttextových specifik a analýzy výsledných produktů překladu

Výsledky z vněttextové i vnitrotextové části výzkumu budou na základě podrobného popisu porovnány tak, aby bylo možné zjistit, či vyloučit případné další korelace, než jakou je v této práci zkoumaný vliv použití nástroje CAT k překladu na vybrané (hyper)syntaktické jevy.

Pro tuto syntézu bude využita statistická metoda testující nezávislost dvou statistických znaků, tzv. test nezávislosti (Anděl 2005: 279nn¹¹⁹). Tento test vychází z definice pravděpodobnosti dvou nezávislých jevů, podle níž je pravděpodobnost, že nastanou oba jevy současně, rovná součinu marginálních pravděpodobností¹²⁰. Na tomto principu jsou postaveny všechny testy nezávislosti, pro něž však musí být splněna podmínka většího množství pozorování, což pravděpodobně nebude případ

---

¹¹⁸ V pojetí Touryho, nikoli v pojetí Reißové.

¹¹⁹ Celý tento oddíl vychází z Andělova výkladu (Anděl 2005: 279nn), zjednodušený výklad lze též najít u Mrkvičky a Petráškové (2006: 111nn). K ostatním možnostem testu nezávislosti viz např. zahraniční publikace Heij et al. 2004. Na internetu lze také rešerší dospět k dalším zdrojům on-line, viz např. materiály ke statistickým metodám pro posluchače Oxfordské univerzity: <http://www.stats.ox.ac.uk/pub/StatMeth/SM4.pdf> [cit. 2013-12-15].

¹²⁰ Marginální pravděpodobnost je pravděpodobnost, že nastane jeden dílčí jev (tamtéž).

této práce. Mezi těmito testy ale existuje jedna výjimka, která slouží k testování hypotézy nezávislosti v případě malých četností: Fisherův faktoriálový test¹²¹.

Pro účely tohoto testu se používá rozdělení statistických jednotek do čtyřpolní kontingenční tabulky, do níž se zanesou data dvou testovaných znaků rozdělená jednou arbitrárně stanovenou hranicí¹²². Poté se vytvoří soubor všech možných kombinací takovéto kontingenční tabulky se stejným úhrnem četností v každém řádku a sloupci (jinými slovy se jedná o jednotlivé varianty, které by mohly hypoteticky nastat za daného množství jednotek daných dvou zkoumaných znaků) a vypočítají se dílčí pravděpodobnosti pro každou z těchto variant. To pak slouží jako základ pro výpočet tzv. p-hodnoty, která je zásadní pro to, jestli bude hypotéza o nezávislosti zamítnuta (pokud je p-hodnota nižší než hladina významnosti 0,05), či nikoliv (pokud je p-hodnota vyšší). Pakliže bude zamítnuta, existuje mezi těmito dvěma znaky korelace. Pokud ne, závislost prokázána není, což může odrážet dvě skutečnosti. Buď spolu tyto dva znaky vzájemně nesouvisejí, nebo je daný vzorek příliš malý na to, aby bylo možné závislost prokázat.

V této práci budou dvěma testovanými znaky vždy jeden vněttextový parametr (získaný z dotazníkového šetření) a vnitrotextová veličina představující situaci u daného lingvistického jevu (analyzovaného pomocí výše definovaného translatologického modelu). Konkrétní hranice pro rozdělení těchto znaků budou stanoveny na základě charakteru empirického materiálu.

5.3. Ověření hypotézy pomocí vytvořeného analytického modelu

Nashromážděné odchylky, kategorizované do jednotlivých skupin, vytvoří základ pro syntézu a následné ověření hypotézy. Oba zkoumané jevy spadají více méně do druhého požadavku Reißové na překlad informativních textů, a sice orientace na cílový jazyk či kulturu, což vystihuje pojem přijatelnost, přičemž bude brán samozřejmě v potaz i požadavek na obsahovou invarianci, nicméně se očekává

---

¹²¹ Vzhledem k rozsahu a zaměření této práce jsou níže vysvětleny pouze základní principy tohoto testu. K samotnému provedení testu lze mj. použít volně dostupné, již předpřipravené kontingenční tabulky on-line.

¹²² Např. znak „počet obyvatel státu“ se rozdělí na hodnoty vyšší než třicet milionů a na hodnoty rovné této hranici nebo nižší, přičemž tato hranice rozděluje všechny státy v daném statistickém souboru na „malé“ a „velké“.

(vzhledem k zaměření této práce), že z empirického materiálu vzejde hlavně vzorek odchylek týkajících se stylu realizace vybraných jevů na syntaktické rovině textu.

Díky tomu bude pravděpodobně možné říci, zda skupiny odchylek mají tendenci vykazovat znaky zákonitosti rostoucí interference a zákonitosti rostoucí standardizace (Toury 1995). Z teoretické části vyplývá, že riziko interference by mělo být vyšší při izolovaném převodu a rekontextualizaci daného segmentu, což je v této práci pozorováno na vybraném případě poměru aktuální a gramatické složky slovosledu, příp. větosledu, a dále na převodu distantní reference. Lze vyslovit domněnku, že pokud bude u těchto jevů zjištěna nižší míra přijatelnosti překladatelských řešení, bude zde možné konstatovat vyšší míru interference. Projevy zákonitosti rostoucí standardizace bude pravděpodobně možné pozorovat na specifických případech více či méně standardizovaného převodu endofory směrem k vyšší recyklovatelnosti segmentů.

Prostřednictvím těchto výsledků bude na základě kategorizovaných skupin odchylek porovnán soubor VT a CT vyhotovených pomocí nástrojů CAT a kontrolní vzorek VT a CT vzniklých bez jejich použití. Cíl této práce v tomto směru spočívá pouze v nastínění možných problémů a klíčových tendencí, pro vyslovení závěru s vysokou výpovědní hodnotou bude zapotřebí rozsáhlejšího výzkumu.

II EMPIRICKÁ ČÁST

6. Popis empirického materiálu

V této kapitole bude popsán získaný empirický materiál a stručně též proces sbírání výchozích a cílových textů, neboť byl určující pro konečnou podobu celkového vzorku k analýze. Na úvod této kapitoly je nutné zdůraznit, že na veškerý materiál, který je v této práci podroben analýze, byl důsledně uplatňován požadavek reálného prostředí; žádný z textů tedy není laboratorní povahy, čili ve všech případech se jedná o texty, které byly vytvořeny bez ohledu na jakýkoli výzkum nebo přímo na tuto práci.

6.1. Sběr materiálu

Sběr materiálu byl zahájen začátkem roku 2011 a skončil na podzim roku 2013. Jeho cílem bylo získat minimálně 200 normostran výchozího textu v rámci vzorku s uplatněním nástrojů počítačem podporovaného překladu (dále jen „vzorek CAT“) a minimálně 50 normostran výchozího textu v rámci kontrolního vzorku textů bez použití nástrojů CAT.

V období sbírání materiálu byly postupně osloveny s žádostí o poskytnutí libovolného množství textu různé překladatelské subjekty¹²³. Zprvce se jednalo o všechny členy Asociace českých překladatelských agentur, jmenovitě o agentury ACP Traductera, a. s.; ADS CZ, s. r. o.; Arancho Doc Czech Republic s. r. o.; České překlady s. r. o.; Moudrý překlad, s. r. o.; Skřivánek s. r. o.; SPĚVÁČEK překladatelská agentura s. r. o. Dvě z nich, ADS CZ, s. r. o. a Moudrý překlad, s. r. o., na žádost o poskytnutí textu vůbec nereagovaly; další dvě, ACP Traductera, a. s. a SPĚVÁČEK překladatelská agentura s. r. o., žádost odmítly z důvodu zachování důvěrnosti, resp. mlčenlivosti. S agenturou Skřivánek se autor této práce několikrát telefonicky spojil, z čehož vyšlo najevo, že žádosti o texty nevyhoví, jelikož jí to nepřinese žádný finanční užitek. Agentura České překlady s. r. o. sice dala příslib, že poskytne texty v rozsahu 30–50 normostran od jednoho překladatele,

---

¹²³ Překladatelským subjektem se zde myslí překladatel(ka) či poskytovatel překladatelských služeb. Dále v textu, zejména když bude zapotřebí rozlišit mezi jednotlivými osobami, které poskytly své texty k analýze, se bude používat označení „překladatel“ ve významu generickém, výhradně však za účelem maximálního zachování anonymity, nikoli za jiným účelem jako např. diskriminace.

nicméně k poskytnutí textu z její strany nedošlo. Jediný, kdo na žádost odpověděl kladně, a to po oslovení vedoucím této práce, byl předseda Asociace, působící zároveň v agentuře Aranco Doc Czech Republic s. r. o. Díky tomu se podařilo získat téměř osmdesát normostran textu zpracovaného v prostředí počítačem podporovaného překladu.

Druhou větší skupinou byly subjekty působící v kontextu Evropské unie. Jednak byla poslána žádost na Generální ředitelství pro překlady Evropské komise (resp. konkrétně kontaktní osobě Zastoupení Evropské komise v České republice, panu Vítězslavu Zemánkovi). Z tohoto zdroje pocházejí celkem čtyři texty o poměrně velkém rozsahu, z nichž jsou v této práci použity dva. Unijní dokumenty se podle slov Vítězslava Zemánka od vstupu ČR do EU překládají převážně v nástrojích CAT, takže nebylo možné dodat texty vyhotovené tradičním způsobem. Další texty s unijní tematikou pocházejí zprostředkovaně od tří překladatelů pracujících pro jeden nejmenovaný subjekt a mají v úhrnu rozsah přibližně padesát normostran (všechny texty opět spadají pouze do vzorku CAT). Rozjednaný byl též vzorek textů přímo z Rady a také z Komise (opět zprostředkovaně přes jeden kontakt v Bruselu), nicméně v době komunikace už byl vzorek textů dostatečně rozsáhlý a reprezentativní a shánění textů příliš komplikované na to, aby bylo nutné trvat na poskytnutí textů i za těchto okolností.

Třetí skupinou byli začínající překladatelé – téměř hotoví studenti, resp. relativně čerství absolventi translatologie, kteří poskytli texty přeložené jak s využitím, tak i bez využití nástrojů CAT, a sice z různých oblastí (s využitím CAT: ekologie, automobilový průmysl, kariérové poradenství; bez využití CAT: psychologie, víno, cestování, kultura) v rozsahu okolo padesáti normostran výchozího textu přeloženého pomocí nástrojů CAT a více než dvacet normostran textu v rámci kontrolního vzorku. Z celkových patnácti dalo k dispozici své texty celkem šest překladatelů, kteří byli v době výzkumu studenti, nebo absolventi Ústavu translatologie.

Čtvrtou a závěrečnou skupinou byly subjekty překládající pro společnost Škoda Auto, a. s. (s jiným vzděláním než translatologickým), z nichž jeden poskytl téměř devadesát normostran textu přeložených z němčiny do češtiny pomocí nástrojů CAT

(a zároveň došlo také k osobnímu setkání a diskuzi o tom, jakým způsobem při překladu s nástroji CAT postupuje) a přislíbil další texty od kolegů (na další výzvy však už bohužel nereagoval). Další tři překladatelé dali k dispozici texty z oblasti personalistiky, techniky a historie, přeložené bez využití nástrojů CAT, rovněž v celkovém rozsahu osmdesáti normostran.

Souhrnně řečeno, úspěšnost získávání materiálu závisela ve velké míře na osobní známosti a ochota poskytnout jakýkoli empirický materiál se při čistě formálním kontaktu snižovala na minimum; to se netýká případů, kdy odmítnutí dodat nějaký text bylo odůvodněno závazkem mlčenlivosti.

6.2. Popis nashromážděného materiálu

Z veškerých textů bylo nutné sestavit užší výběr tak, aby jednak texty odpovídaly parametrům vytyčeným v teoretické části, tj. aby se jednalo podle Reißové o texty informativní, dále aby byl poměr textů poskytnutých jednotlivými překladateli vyvážený a v neposlední řadě aby se texty ze vzorku CAT a kontrolního vzorku kvalitativně pokud možno alespoň trochu podobaly.

6.2.1. Kvantitativní požadavek na zkoumaný materiál

Jak bylo uvedeno výše, činil požadavek na množství textu pro vzorek CAT dvě stě normostran, přičemž konečný počet použitých textů tuto hranici nepatrně překročil a představuje 202,7 normostrany výchozího textu. Vedle toho bylo omezeno maximální množství textu, který dodal jediný překladatel, na padesát normostran a minimální na deset normostran. Vzhledem k celkovému počtu překladatelů (8) připadá na jednoho v průměru přibližně 25 normostran.

Rozsah kontrolního vzorku textů vyhotovených bez využití nástrojů CAT celkově přesahuje požadovaných padesát normostran výchozího textu a činí 51,4 normostrany. Stejně jako u vzorku CAT byly i zde stanoveny maximální a minimální hodnoty pro množství textů od jednoho překladatele, a to na 12,5 a 2,5 normostrany, což z hlediska poměru velikostí obou souborů odpovídá mezním hodnotám pro vzorek CAT. V průměru odevzdal každý překladatel necelých 7,5 normostrany textu.

Podrobný seznam textů, které jsou k této práci přiložené v elektronickém formátu, je znázorněn níže v tabulce, a to včetně slovního označení¹²⁴ výchozího textu a kódového označení, pod kterým se bude odkazovat na výskyt zjištěných jevů, a jejich rozsahu vyjádřeného počtem normostran VT, zaokrouhleným na jedno desetinné místo. Šedě jsou obarveny texty, které byly ze vzorku vyřazeny vzhledem k eliminaci přílišného objemu textů pocházejících od jednoho překladatele. Nejprve je uvedena tabulka pro vzorek CAT.

překladatel ¹²⁵ a text	text	počet NS (VT)
E		celkem 49,3
— E1	BenHandbuch	35,2
— E2	Server-Sicherheit	14,1
— E3	Lastenheft	38,5
J		celkem 11,7
— J1	ECB	5,5
— J2	EIB	6,2
P		celkem 13,8
— P1	Sicherheitsblatt	10,0
— P2	Unfallmerkblatt	1,2
— P3	Biogas	2,6
Q		celkem 38,0
— Q1	PR Jaguar 3,0 V6	8,0
— Q2	PR Jaguar Mille Miglia	1,9
— Q3	PR LR Freelander Sport 12MY	1,4
— Q4	PR Range Rover Sport Red 12MY	1,4
— Q5	JLR Sales Increase	1,0
— Q6	LR Verkaufsplus	0,8
— Q7	LR Experience Overview	3,3
— Q8	Karrierekompass	20,2
R		celkem 17,0
— R1	Wettbewerbspolitik	8,3
— R2	Missbräuchliche Ausnutzung	8,7
S		celkem 20,8
— S1	Allgemeine Steuerpolitik	6,5
— S2	Direkte Besteuerung	6,7
— S3	Indirekte Besteuerung	7,6

¹²⁴ Dodané texty nejsou vždy oficiální publikovanou verzí, často se jedná o texty, které překladatel odesílal zadavateli, nebo které mu zadavatel zaslal k překladu. Zejména u tiskových zpráv mohlo kupříkladu dojít i ke změně originálu, a proto jsou pro ilustraci tématu textů uvedena pouze slovní sumarizační/zkratkovitá označení. Vzhledem k anonymizaci je dále na tyto texty odkazováno pouze označením kódovým (uvedeným v prvním sloupci). Jelikož se jedná o verze v různých fázích před oficiálním zveřejněním, nebylo možné dohledat a vůbec uvést jejich bibliografické údaje, takže se tato práce musí spokojit jenom s touto tabulkou. Všechny analyzované texty (v dané verzi) jsou však k dispozici na přiloženém CD, a tudíž jsou veškeré odkazy na ně jednoduše dohledatelné.

¹²⁵ Písmena označující jednotlivé překladaatele byla zvolena s ohledem na práci s texty a daty, nikoli od začátku abecedy.

W		celkem 39,2
— W1	105-Gebr-WartAnltg	18,7
— W2	106-Hinweise in der Montageanleitung Pools	0,9
— W3	107-E-Installation Pool	1,8
— W4	108-Dacheindeckung	0,3
— W5	Texty 1–20	17,5
— W6	Texty 21–86	38,2
Z		celkem 12,9
— Z1	Schinken	6,3
— Z2	Spargel	6,6
— Z3	Deutsche Post	více než 100,0
— Z4	HSH	více než 100,0

Tab. 1: Přehled textů ve vzorku CAT

překladatel ¹²⁶ a text	název textu	počet NS (VT)
B		celkem 4,8
— B1	Weinanbaugebiet Venetien	1,8
— B2	Prosecco	0,9
— B3	Was ist Dir Recht(s)?	2,1
C		celkem 37,3
— C1	<i>Preview Summer News</i> pouze články (výběr): 1, 2, 8, 11; 49–57; 90–101; 103, 104, 106–109	10,3
K		
— K1	Durchführung	4,4
L		celkem 3,5
— L1	Christiane Neudecker	1,2
— L2	Friederike Kenneweg	1,2
— L3	Rezitationswettbewerb	1,1
M		celkem 11,6
— M1	Duale Berufsausbildung in Deutschland	3,6
— M2	HR Academy	1,3
— M3	Charta der Zeitarbeit	6,7
O		
— O1	Gemeinde-Gedenkbuch Trinksaifen (Auszug)	4,3
U		
— U1	DIN EN 1403	12,5 (odhad)
— U2	Roemheld Aggregat	28,5
— U3	WA_MC3xx_5xx_023	26,2

Tab. 2: Přehled textů v kontrolním vzorku

V obou vzorcích jsou zároveň také zastoupeny různé formáty běžně překládaných textů: MS Word (valná většina textů), MS PowerPoint a soubory PDF. Snaha získat

¹²⁶ Písmena označující jednotlivé překladaatele byla zvolena s ohledem na práci s texty a daty, nikoli od začátku abecedy.

také jiné soubory než pouze texty zpracované v textovém editoru vychází z požadavku na co možná nejvyšší stupeň reprezentativnosti vzorku a také z domněnky, že v jiných typech souborů mohou být voleny jiné překladatelské postupy a strategie.

6.2.2. Kvalitativní požadavek na zkoumaný materiál

Přestože by se mohlo na první pohled zdát, že kvalitativní stránka analyzovaných textů, neboli v kontextu této diplomové práce především jejich textově typologické zařazení, patří spíše do následující kapitoly, v níž je popsána samotná translatologická analýza a její výsledky, jeví se začlenění tohoto aspektu do popisu materiálu jako vhodnější. Jednak se totiž nejedná o jednu z proměnných, ale naopak o konstantní parametr, a jednak se po kvantitativním popisu textů tento oddíl zaměřený na kvalitu přímo nabízí, neboť na něj logicky navazuje.

Ve všech textech tedy převažuje důraz na obsahovou stránku, jelikož se jedná o různé informativní materiály, od informačních brožur přes různé popisné texty, prezentace pojednávající o nějakém tématu (průběh kariérního poradenství ve vzorku CAT, duální vzdělávací systém v kontrolním vzorku) po výňatek z kroniky. Samozřejmě se v textech objevují i další funkce, u tiskových zpráv je např. přítomná funkce expresivní, u instalačních návodů funkce apelová, ale primární funkcí (alespoň v získaných textech, ne obecně v těchto textových druzích) zůstává funkce sdělná.

Tematicky jsou ve vzorku CAT zastoupeny oblasti informační technologie, ekonomika (v kontextu EU), bioplynové stanice, automobilový průmysl, poradenství, technika a zemědělství, v kontrolním vzorku cestování, dějiny (podoba orgánů samosprávy), vinařství, psychologie, vzdělávání, pracovněprávní vztahy a technika. Na jednu stranu lze říci, že se jedná o odlišná tematická zaměření, ovšem nějaké podobnosti se zde najít dají.

Například texty od E a W ve vzorku CAT a texty od U jsou informativní příručky ve svém daném oboru, podobně pojednávají o konkrétním gurmánském produktu texty od Z (v rámci unijního prostředí) a texty od B (v rámci poněkud menšího, nicméně nemalého prostoru části Evropy). Dále byl zvolen výňatek z kroniky jedné

krušnohorské obce (od překladatele O), který se obsahem blíží k textům J – zatímco v druhém případě se hovoří o složení a fungování bankovních institucí a jejich grémií, v prvním případě je řeč o grémiích v rámci obce a jednom výboru (v obou případech je popisuje i volba členů).

Původně se mělo v kontrolním vzorku objevit ještě určité množství textu odpovídající velikosti překladů tiskových zpráv (ve vzorku CAT) v oblasti automobilového průmyslu. Jeden překladatel přislíbil dodat i německé originály a jejich překlady, které vyšly v podobě tiskových zpráv společnosti Škoda Auto, nicméně nakonec k tomu nedošlo, neboť by bylo příliš komplikované získat svolení od příslušných zodpovědných osob ke zpracování pracovních verzí textů, u nichž lze ještě rozlišit VT vytvořený jedním mluvčím a CT přeložený jedním překladatelem. Dost často se totiž stává, že se v průběhu procesu od prvního návrhu VT až po konečné zveřejnění obou jazykových mutací oba texty mění, a to na základě změn provedených nejen ve VT, ale také v CT, což se pak zanáší zpět do VT.

Obecně však platí, že texty z kontrolního vzorku vykazují vyšší míru kulturní vázanosti, zatímco texty ze vzorku CAT jsou povahy spíše univerzální. Tato práce nedokáže posoudit, jestli je tato skutečnost dána aktuálními tendencemi uplatňování nástrojů CAT zejména v těchto obecnějších případech (hypoteticky lze usuzovat, že delší texty tohoto charakteru se bez využití nástrojů CAT či dalších, například strojového překladu, téměř nepřekládají) a celkovou změnou paradigmatu překladatelských nástrojů jako takových.

Na závěr tohoto oddílu je nezbytné zmínit ještě jednu hypotézu, která je sice spekulativní, ale existují pro ni jisté argumenty. Týká se kvality překladů, které byly poskytnuty pro účely tohoto výzkumu. V průběhu sbírání dat byla zaznamenána určitá snaha (spíše „mezi řádky“) o zprostředkování textů takové kvality, kterou dané subjekty považovaly minimálně za obstojnou; překladatelé se naopak snažili vyhnout tomu, aby neposkytli překlady substandardní. Proto se lze domnívat, že zkoumané texty budou dosahovat oproti skutečné situaci na trhu s překladatelskými službami nadprůměrné kvality.

7. Výsledky empirického výzkumu

Tato kapitola je členěna podle modelu detailně rozpracovaného výše. Před tím, než budou popsány výsledky analýzy vybraných lingvistických jevů, o nichž bylo pojednáno v teoretických kapitolách, je nutné zachytit celkové souvislosti zkoumaných textů. Tyto souvislosti vycházejí ze získaných dotazníků rozeslaných jednotlivým překladatelům, kteří na žádost o poskytnutí textů odpověděli kladně, a vypovídají¹²⁷ v obrysech o procesu, který vedl ke vzniku získaného empirického materiálu. Jedná se o kvalifikaci a délku praxe jednotlivých překladatelů, existenci a formu fáze kontroly kvality, využití strojového překladu a použitý nástroj počítačem podporovaného překladu. Poté následují oddíly zaměřené na kvalitativní i kvantitativní popis výsledků získaných z analýzy textů v oblasti aktuálního členění a distantní reference.

Na úvod je ještě zapotřebí podotknout, že všechny překlady pocházejí čistě z překladatelské praxe na trhu a nebyly získány umělou laboratorní cestou. Překlady byly nějakým způsobem honorované až na text O1, u nějž se daný překladatel nároku na honorář zřekl.

7.1. Vnětextové proměnné analyzovaných textů

Následující pasáže se věnují parametrům, které mohly teoreticky ovlivnit výsledný empirický materiál a které bylo nezbytné vzít v potaz před tím, než došlo k vlastní analýze vybraných vnitřetextových jevů. Informace o těchto faktorech byly získány z dotazníků rozeslaných překladatelským subjektům, které poskytly CT a VT k analýze. Návratnost těchto dotazníků dosáhla 100 %, bohužel však v jednom případě nebylo možné zpětně zjistit údaje o konkrétním překladateli (Z). Na druhou stranu se jedná přibližně o pět procent velikosti vzorku, do nějž tyto texty patří (vzorek CAT), a tím tedy vyřazení tohoto překladatele z popisu délky praxe a dosaženého vzdělání nehraje významnou roli.

Všechny zjištěné vnětextové parametry budou v rámci syntézy ke konci této kapitoly podrobeny statickému testu nezávislosti, aby bylo možné určit, zda níže popsané

---

¹²⁷ Veškeré dotazníky s vyplněnými údaji jsou součástí přílohy. Údaje z nich jsou nicméně v plném rozsahu přenesené podle jednotlivých parametrů do přehlednější grafické formy uvedené níže v této kapitole.

výsledné hodnoty u zkoumaných vnitrotextových kategorií vznikly v důsledku použití nástrojů CAT nebo v důsledku jiných dílčích faktorů vstupujících do procesu překlada.

7.1.1. Individualita překladatele

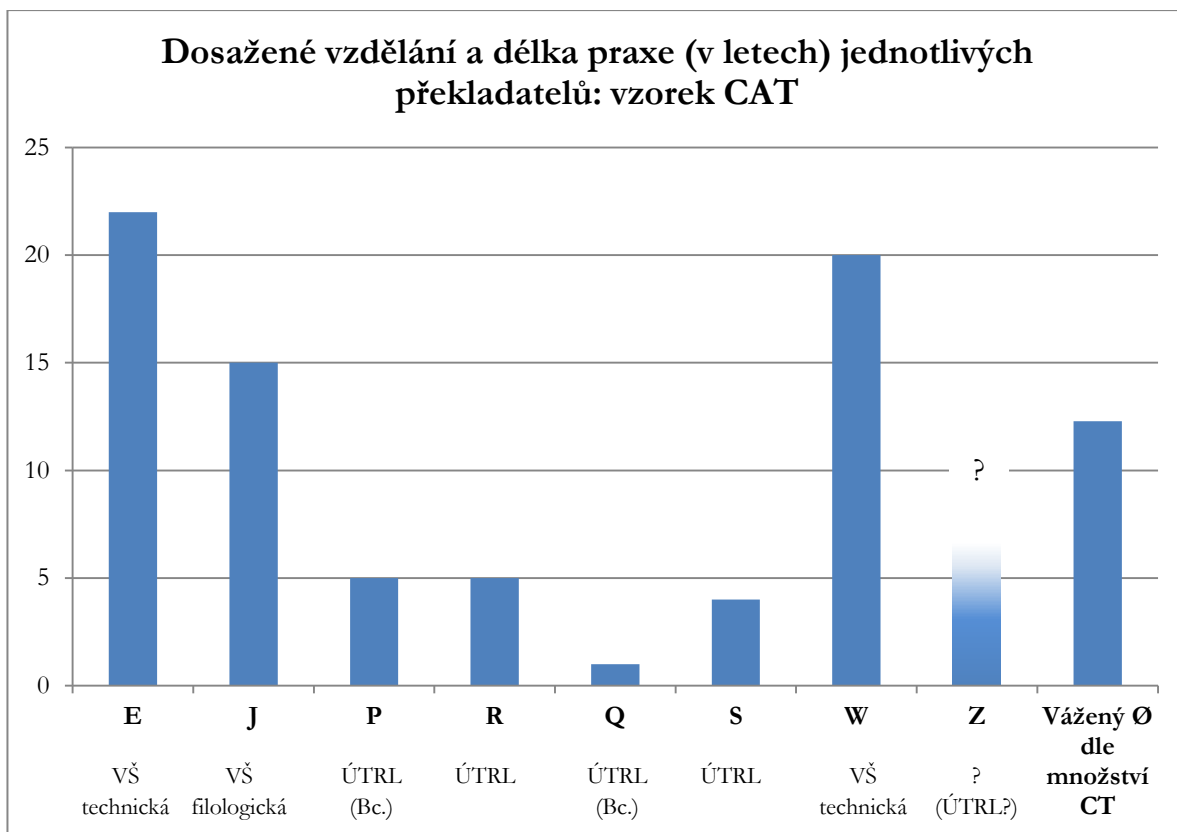
Individualitu překladatele představují pro účely tohoto translatologického modelu dvě proměnné, vyjadřující předpokládaný stupeň jeho překladatelských schopností a dovedností: dosažené vzdělání a délka překladatelské praxe. Jak bylo naznačeno výše, tyto údaje jsou k dispozici u všech překladatelů až na překladatele Z, který je z následujícího popisu vyloučen.

Přestože bylo velmi obtížné získat dostatečné množství textu od více překladatelů, nakonec se podařilo sestavit oba vzorky, vzorek CAT i vzorek kontrolní, tak, aby v nich byli zastoupeni jak překladatelé se vzděláním v oboru translatologie, tak i překladatelé s jiným vzděláním, a dále překladatelé zkušení i začínající, a to v obou případech v relativně shodném poměru. Oba vzorky jsou tedy dobře porovnatelné a z hlediska těchto dvou proměnných vyrovnané, jak je ostatně patrné z níže uvedených grafů.

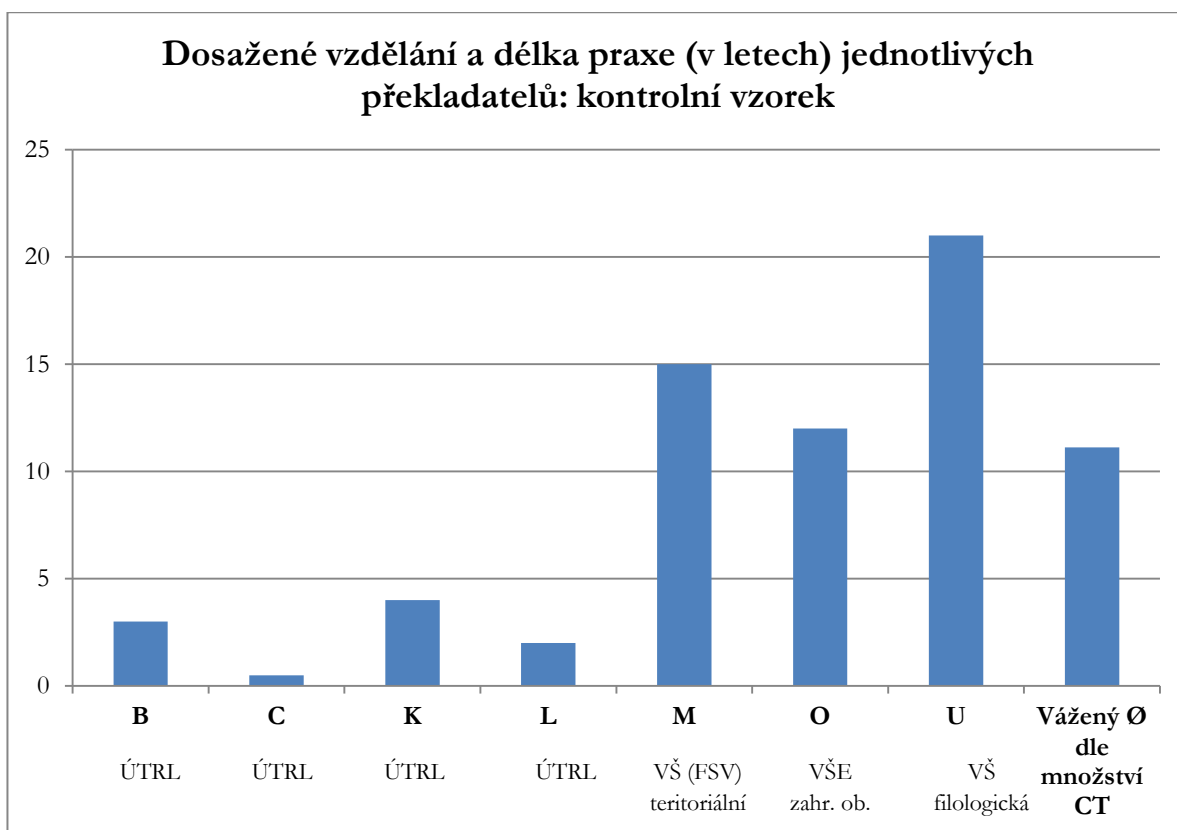
Dosažené vzdělání, které lze najít v grafech na následující straně pod popisem osy x, bylo u všech překladatelů vysokoškolské (pokud je tento údaj k dispozici). V obou vzorcích tvoří přibližně polovinu překladatelé alespoň s bakalářským titulem v oboru translatologie¹²⁸: ve vzorku CAT i v kontrolním vzorku jsou vždy čtyři takto vzdělaní překladatelé. Ostatní překladatelé měli jiný druh vysokoškolského vzdělání, ve vzorku CAT se jednalo o technické zaměření u dvou překladatelů a u jednoho filologické, v kontrolním vzorku o vzdělání filologické ve dvou případech a v jednom případě o vzdělání ekonomické.

---

¹²⁸ V grafu označeném zkratkou ÚTRL. V této práci se translatologií rozumí obor studovaný na Ústavu translatologie FF UK. Nejde zde totiž o to, důsledně používat oficiální názvy studijních programů, ale o rozlišení mezi překladateli se vzděláním, které přímo připravuje na výkon překladatelskou profesí, a na překladatele s ostatními druhy dosaženého vzdělání. Bakalářský titul v oboru translatologie je rovněž pojmem operativním, zahrnujícím i srovnatelné studium v prvním tříletém úseku pětiletého magisterského programu.

Graf 1: Kvalifikace a délka praxe (v letech) jednotlivých překladatelů: vzorek CAT

Graf 2: Kvalifikace a délka praxe (v letech) jednotlivých překladatelů: kontrolní vzorek

Druhou proměnnou byla délka překladatelské praxe, která má v tomto modelu číselně vyjadřovat zkušenosti¹²⁹ nabyté jednotlivými překladateli. Rozložení zkušených a málo zkušených překladatelů je při porovnání obou vzorků relativně totožné, tři překladatelé v každém vzorku mají více než desetileté zkušenosti, zatímco čtyři překladatelé (rovněž v každém vzorku) překládají pět a méně let. V každém vzorku je dále jeden úplný začátečník do jednoho roku praxe (Q ve vzorku CAT, C v kontrolním vzorku) a také jeden velmi zkušený překladatel s praxí více než dvacet let (E ve vzorku CAT, U v kontrolním vzorku).

Poslední sloupec výše uvedených grafů znázorňuje pro daný vzorek hodnotu, která vyjadřuje, jak byli daní překladatelé zkušení v průměru, přičemž tato hodnota odráží i množství cílového textu od každého překladatele¹³⁰. Jak je z grafů patrné, vzorek CAT a kontrolní vzorek se v průměrné délce praxe příliš nerozcházejí. U vzorku CAT činí tato hodnota přibližně 12 let, u kontrolního vzorku 11 let.

Souhrnně lze tedy říci, že oba vzorky jsou poměrně reprezentativní z hlediska rozložení nízkých i vysokých hodnot, a že si v průměru téměř odpovídají. Při pohledu na dosažené vzdělání a průměrnou praxi lze rovněž konstatovat, že tyto hodnoty spíše podporují domněnku o obecně vyšší kvalitě překladů uvedenou výše, než že by ji vyvracely.

Na závěr tohoto oddílu je v souladu s metodologickým základem uvedena souhrnná veličina, která obě tyto proměnné vyjadřuje a bude jedním ze vstupních parametrů statistického testu při syntéze vnětextových parametrů a vnitrotextových jevů. Níže je pro přehlednost znovu uveden vzorec z metodologické části:

$$\textit{Kvalifikace\ překladatele} = \textit{délka\ praxe} - \textit{penalizace\ za\ nedostatečné\ vzdělání}$$

---

¹²⁹ Tato veličina samozřejmě nemusí reflektovat přesně skutečný stav zkušeností, neboť jeden rok praxe v překladatelském oboru se u různých jedinců může značně lišit. Jelikož by však nebylo v praxi možné zjistit např. napřekládaný počet normostran od počátku výkonu překladatelského povolání a jelikož se tato veličina běžně používá, např. v normě upravující překladatelské služby, byla zvolena jako reprezentativní číselné vyjádření toho, jak je daný překladatel ve svém oboru zkušený.

¹³⁰ Kdyby tedy vzorek čistě hypoteticky obsahoval devadesát normostran překladu od velmi zkušeného překladatele s délkou praxe padesát let a dvě normostrany od překladatele bez praxe, nebyl by výsledný průměr délky praxe v rámci tohoto vzorku dvacet pět let, ale blížil by se hodnotě padesáti let.

S ohledem na překladatele, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření, bylo zapotřebí parametr „penalizace za nedostatečné vzdělání“ doplnit o jeden stupeň pro rozlišení držitele magisterského a bakalářského titulu v oboru translatologie. Nabývá tak vedle hodnot 5 (pokud překladatel nemá vysokoškolské vzdělání), 2 (pokud má jiné vysokoškolské vzdělání, než jakým je překladatelství) a 0 (pokud se jedná o absolventa překladatelství), také hodnoty „-1“ v případě, že se jedná o absolventa magisterského programu (k délce praxe se tedy ve výsledku přičte jedna¹³¹). Níže jsou uvedeny konkrétní hodnoty u jednotlivých překladatelů v rámci vzorku CAT a kontrolního vzorku.

Vzorek CAT	E	J	P	Q	R	S	W
Délka překladatelské praxe	22	15	5	1	5	4	20
Penalizace za nedostatečné vzdělání	2	2	0	0	-1	-1	2
Celková kvalifikace	20	13	5	1	6	5	18

Tabulka 3: Celková kvalifikace překladatelů v rámci vzorku CAT

Kontrolní vzorek	B	C	K	L	M	O	U
Délka překladatelské praxe	3	0,5	4	2	15	12	21
Penalizace za nedostatečné vzdělání	-1	-1	0	-1	2	2	2
Celková kvalifikace	4	1,5	4	3	13	10	19

Tabulka 4: Celková kvalifikace překladatelů v rámci kontrolního vzorku

S výslednými hodnotami dále operuje statistický test, který zjišťuje případnou závislost zjištěných jevů a tohoto vnětextového parametru. Tento test je však

¹³¹ Tato bonifikace magisterských absolventů byla zvolena s ohledem na minimální kvalifikaci požadovanou normou Překladatelské služby (základní kvalifikace je vyjádřena hodnotou nula) a na základě informace o profilech absolventů na internetových stránkách Ústavu translatologie (bakalář tento minimální požadavek splňuje, zatímco magistr má kvalifikaci vyšší než bakalář): <http://utrl.ff.cuni.cz/UTRLEFF-211.html> [cit. 2013-12-13]. Velikost bonusu zároveň odráží předpoklad, že rozdíl mezi netranslatologickým a translatologickým bakalářským vzděláním bude pravděpodobně výraznější než rozdíl mezi dvěma akademickými stupni studia v oboru translatologie.

podrobně popsany až ke konci této kapitoly, poněvadž je před tím pro jeho interpretaci nezbytné představit výsledky translatologické analýzy lingvistických jevů.

7.1.2. Nástroj CAT a další pomůcky

Využití technologií bylo ve fázi sběru materiálu omezeno tak, aby ve fázi samotného překládání nebyl použit žádný strojový překladač. Toto kritérium bylo u všech zajištěných textů splněno, čímž bylo možné zcela eliminovat zkreslení výsledků vlivem strojového překladu, který tato práce nezkoumá.

Dále se podařilo nashromáždit texty přeložené výhradně s pomocí nástroje Trados, který představuje v České republice nejfrekventovanější software používaný pro tento účel (Svoboda 2011: 9) a rovněž i v mezinárodním měřítku¹³² (Lagoudaki 2006: 24). Trados se také používá k překladům vyhotovovaným v rámci orgánů Evropské unie, v lednu 2013 byl ohlášen¹³³ přestup na vyšší verzi SDL Trados Studio 2011.

V dotazníku této diplomové práce se po respondentech rovněž žádalo, aby uvedli i použitou verzi daného softwaru. V případě Tradosu, ostatně jako u jakéhokoli jiného počítačového programu, totiž dochází k rychlému vývoji a některé verze, zejména verze Workbench a všechny verze počínající SDL Trados Studio 2009 se výrazně liší uživatelským prostředím. Zatímco veškeré verze Studia disponují vlastním editorem, který se svým formátem blíží překladu jednotlivých buněk excelovské tabulky (v jejímž levém sloupci jsou segmenty VT a v pravém prostor pro dopovídající segmenty CT), ostatní verze, které Studiu předcházejí, jsou

---

¹³² Lagoudaki svou studii prováděla na základě dotazníku, který byl k dispozici pouze v anglickém jazyce, a proto je nutné jej brát v kontextu této diplomové práce jako ilustrativní, přestože lze předpokládat, že by ze studie vzešly podobné výsledky, kdyby byla k dispozici i v jazyce německém, neboť angličtinu lze na mezinárodní půdě překladatelských služeb pokládat za poměrně univerzální jazyk.

¹³³ Tiskové zprávy SDL jsou dostupné na:

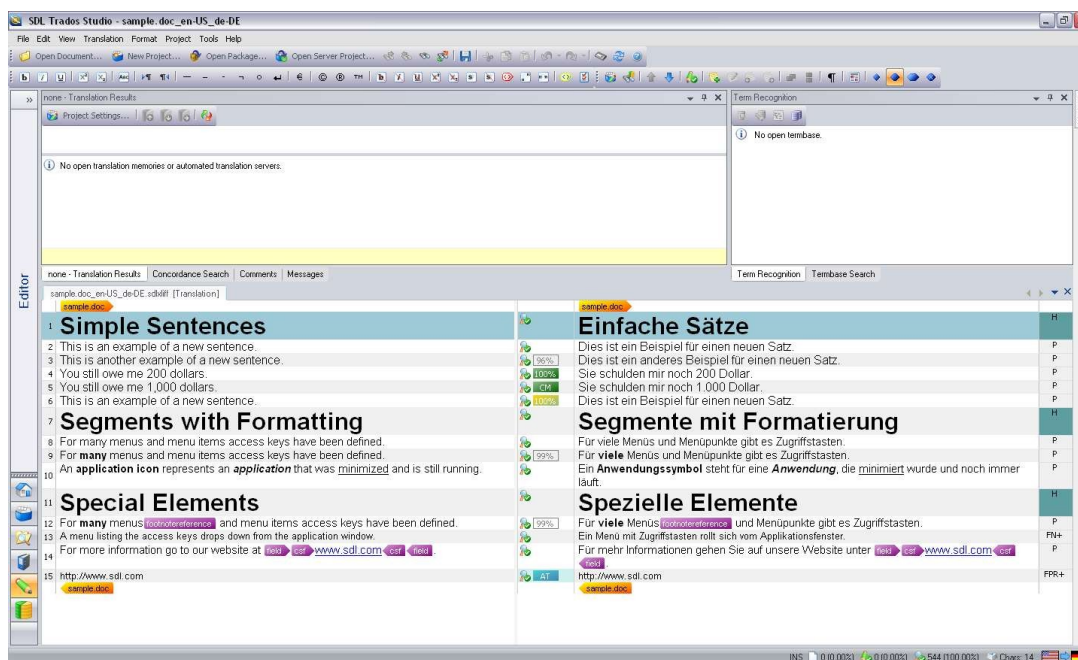
<http://www.sdl.com/aboutus/news/pressreleases/2013/sdl-to-supply-multiple-european-union-institutions-with-computer-aided-translation-solutions.html> [cit. 2013-12-07];

<http://www.translationzone.com/campaigns/2013-eu-announcement.html> [cit. 2013-12-07].

integrované do běžného textového procesoru. Pro porovnání jsou zde náhledy dvou vybraných verzí.

Obr. 1: Uživatelské rozhraní¹³⁴ nástroje SDL Trados 2007, integrované do MS Word

Obr. 2: Uživatelské rozhraní¹³⁵ nástroje SDL Trados Studio 2011

¹³⁴ Obrázek je převzat z uživatelské příručky k tomuto produktu „SDL Trados 2007 Translator’s Workbench User Guide“ dostupné online: http://www.professional-translations.ro/DLFiles/SDL_Trados_2007_TranslatorsWorkbench.pdf [str. 93, resp. 3-13; cit. 2013-12-13].

¹³⁵ Obrázek byl vyhotoven autorem této práce.

Lze se tedy domnívat, že za předpokladu pravdivosti výroků týkajících se nutnosti vyššího zřetele při překladu pomocí nástrojů CAT oproti překladu bez jejich využití povede překládání ve vyšších verzích Tradosu (verze Studio), alespoň zjednodušeně řečeno, k většímu důrazu na segment a menšímu důrazu na text.¹³⁶

V dotazníku u otázky verze použitého nástroje jako jediní explicitně uvedli novější nástroj pouze dva překladatelé (P a Q). Další čtyři uvedli verze nižší (E, R, W, Z) a zbylí dva uvedli pouze „Trados“ (J a S). Domněnka vlivu verze použitého nástroje na výsledky se však ve výzkumu nepotvrdila (což dokládají tabulky uvedené v oddíle popisující ověření hypotézy nezávislosti a dále detailní tabulky v příslušných pasážích, které představují v detailu výsledky analýzy vnitrotextových jevů, tj. aktuálního členění a distantní reference). Na tomto místě stačí pouze říci, že se u překladatelů, kteří použili novější verzi, neobjevil žádný významnější nárůst řešení v daných kategoriích bez zohlednění širšího kontextu.

Souhrnně řečeno, získané texty byly vyhotoveny v nástroji, který je na volném trhu používán nejvíce a interně v orgánech EU výhradně. Jediný rozdíl spočíval v použité verzi, která se však ve výsledcích neprojevila.

U kontrolního vzorku převažoval program MS Word, jeden soubor byl vyhotoven v aplikaci MS PowerPoint. Vzhledem k téměř totožnému zobrazení textu v různých verzích MS Word nevznikla potřeba věnovat tomuto detailu přílišnou pozornost. Text přeložený ve formě prezentace plní funkci reprezentativnosti vzorku (Lagoudaki formáty ppt a doc, resp. jejich deriváty řadí do jedné kategorie a shledává, že jsou nejrozšířenějšími skupinou formátů, 2006: 12) a představuje srovnatelnou formu textu k textům ze vzorku překladů vyhotovených pomocí CAT, které nesou příponu ppt, resp. pptx (rovněž množství v obou vzorcích je poměrně srovnatelné: odpovídající CT ve formátu ppt(x) připadá na 7 % VT v případě kontrolního vzorku a 11 % VT u vzorku CAT). Formát pdf je u zkoumaného vzorku CAT zastoupen jen v podobě textů přeložených interně v orgánech EU, avšak zde se pravděpodobně jedná o dokumenty v podobě ke zveřejnění, které prošly grafickou úpravou. V kontrolním vzorku je přítomen jeden delší text

---

¹³⁶ Vyšší verze nicméně disponují funkcí zobrazení v koncovém formátu, a to i v reálném čase.

v needitovatelné verzi formátu pdf, který byl však vypracován a odevzdán ve formátu doc.

7.1.3. Fáze kontroly kvality

Původním záměrem výzkumu v této práci bylo nashromáždit texty před zásahy jakékoli další osoby, ideálně bezprostředně po fázi vlastního překládání u vzorku CAT i u vzorku kontrolního. Během sběru dat se však tento požadavek ukázal nereálným a nerealizovatelným a bylo nutné se smířit s takovou verzí CT, kterou oslovené subjekty byly ochotné pro výzkumné účely poskytnout.

Níže jsou uvedeny tabulky vystihující fázi kontroly kvality u jednotlivých překladatelů. Tabulky rozlišují mezi revizí (fáze kontroly CT s VT) a korekturou (fáze kontroly CT bez VT), jak byly ostatně tyto dva pojmy definovány v teoretické části, a každý z těchto termínů se ještě dále dělí na úkon provedený samotným překladatelem (který vyhotovil daný CT) a úkon provedený někým jiným, korektorem, revizním pracovníkem, kolegou apod. U každého úkonu je dále ještě zachycená skutečnost, zda tento kontrolní úkon proběhl v prostředí daného nástroje CAT nebo mimo něj (tzn. např. v programu na standardní editaci VT, konkrétně třeba MS Word).

revize	někdo jiný	ne	ne	ne	ne	VT	CAT+VT (neupřesněno kým)	CAT	CAT + VT (neupřesněno kým)
	překladatel sám	VT	ne	VT	VT	ne		ne	
korektura	někdo jiný	ne	CAT	ne	ne	VT	CAT	CAT (neupřesněno kým)	CAT
	překladatel sám	CAT + VT	ne	CAT	ne	ne	CAT		?
KDO		E	J	P	Q	R	S	W	Z

CAT = v prostředí nástroje počítačem podpor. překladač

VT = ve stejném prostředí, v jakém je výchozí text

Tabulka 5: Existence a forma fáze kontroly kvality u vzorku CAT

korektura	někdo jiný	ne	ne	ne	ne	ano (M3)	ne	ne
	překladatel sám	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ano
revize	někdo jiný	ne	ne	ne	ne	ano (M3)	ne	ne
	překladatel sám	ano	ano	ano	ano	ne	ne	ano
	KDO	B	C	K	L	M	O	U

Tabulka 6: Existence a forma fáze kontroly kvality u kontrolního vzorku

Jak je z tabulek patrné, nepodařilo se zajistit podobnost obou vzorků co do formy kontroly kvality. Revizi či korekturu textů z kontrolního vzorku prováděli samotní překladatelé a nikdo jiný, až na jeden případ, se na zajištění kontroly kvality získaných překladů nepodílel. Pestřejší situace však vyvstává při pohledu na překlady vyhotovené pomocí nástrojů CAT, u nichž ve více než polovině případů prováděla revizi nebo korekturu jiná osoba než překladatel, resp. než pouze překladatel. Příčina výraznější kontroly kvality u vzorku CAT nemusí nutně vést ve zvýšené ostražce při využití těchto nástrojů; spíše toto zjištění odráží fakt, že většina překladatelů, kteří poskytli texty v rámci tohoto vzorku, působila v nějakém větším překladatelském útvaru, tj. agentuře (překladatelé J, R, S, W), resp. v Komisi (překladatel Z). Na druhou stranu překladatelé, kteří své texty poskytli v rámci kontrolního vzorku, byli t. č. na volné noze a CT odevzdávali sami za sebe.

O kvalitu se tedy starali výhradně samotní překladatelé E, P, Q v případě vzorku CAT, u kontrolního vzorku se jednalo o překladaatele B, C, K, L, M, U. Při porovnání výsledků získaných z jejich textů a výsledků získaných z textů, které prošly „externí“ (tj. provedenou někým jiným než samotným překladatelem) revizí či korekturou, však nelze pozorovat¹³⁷ rozdíly v tom smyslu, že by překlady s důkladnější kontrolou kvality vykazovaly co do zkoumaných jevů vyšší jakost než překlady, kterým se takto zevrubné kontroly nedostalo. Z hlediska požadavků normy ČSN EN 15038 na kontrolu kvality překladu, která stanoví, že překlad musí projít revizí provedenou jak překladatelem, tak i jinou osobou (revizním pracovníkem),

¹³⁷ Viz tabulky v další podkapitole, která výsledky v daných lingvistických kategoriích popisuje zevrubně.

jsou tak „řádně“ v souladu s normou zkontrolované překlady pouze od překladatele S¹³⁸. Opačným extrémem je text překladatele O, jehož překlad nikdo nekontroloval. K tomu je však třeba říci, že tento překladatel upozorňoval na možnou nižší kvalitu této „pracovní verze“, která však byla před tiskem zrevidována; konečnou verzi však překladatel neposkytl, nicméně údaje v dotazníku popisují situaci této konkrétní verze, podobně jako je tomu i u ostatních textů.

7.2. Analýza aktuálního členění

Jako východisko pro zkoumání první zvolené syntaktické kategorie posloužila hypotéza vyslovená v teoretické části práce, podle níž by mělo docházet k větší míře interference na rovině slovosledu, resp. větosledu, v důsledku přenášení gramatického činitele z němčiny do češtiny. Pro účely analýzy byla aplikována mj. ta část Touryho modelu, která umožňuje rozlišit překladatelská řešení podle jejich zaměření na výchozí, či cílovou kulturu, příp. jazyk.

Tato dichotomie byla v kapitole popisující metodologii práce modifikována na kategorii přijatelnosti, jejímž prizmatem byla jednotlivá řešení s rozdílným členěním klasifikována do čtyř stupňů vyjadřujících míru interference: řešení přijatelná, spíše přijatelná, spíše nepřijatelná a nepřijatelná (tj. řešení vykazující výrazné znaky výchozího jazyka). Podrobněji se zařazení do těchto stupňů vysvětluje níže, kde jsou uvedeny konkrétní výňatky z textu. Tyto čtyři stupně byly zvoleny arbitrárně na základě komplexní analýzy několika prvních stran CT¹³⁹ a VT, hranice mezi nimi jsou však dosti neostré a je možné, že přiřazení jednotlivých řešení k jedné z těchto čtyř skupin bylo zčásti subjektivní; stoprocentní objektivitu vzhledem k povaze tohoto jevu nebylo možné zaručit. Proto se při práci s kvantitativními daty slučují stupně nepřijatelné a spíše nepřijatelné do jedné množiny, vykazující znaky

---

¹³⁸ Zřejmě také u překladatele Z (působícího v Komisi), nicméně zde není k dispozici explicitní údaj, že revizi provedl i samotný překladatel. Podobně je tomu i u překladatele W, kde je však pravděpodobnost důslednější kontroly nižší.

¹³⁹ Na základě projekce segmentů CT na strukturu VT byly identifikovány odchylky v souladu s analytickým modelem. Mezi excerpta nebyla zařazena řešení, u nichž byla pozorována pouze odlišná pozice přísudku, pakliže se jednalo o jev gramatický (nikoli tedy aktuálně členský, jakým je např. rematicizace přísudku).

interference, a stupně přijatelné a spíše přijatelné do množiny druhé, jejímiž prvky jsou řešení nesoucí nulové či bezvýznamné stopy interference.

V souladu se směrem translatologické analýzy u modelu Touryho (promítnutí segmentů CT na struktury VT) a také částečně u modelu Reißové je ve všech případech uveden nejprve excerpt z CT a poté až odpovídající úsek VT, neboli v takovém pořadí, v jakém byly jednotlivé texty zkoumány během analýzy. U dvou posledních je vždy uvedeno¹⁴⁰ navrhované řešení, neboť translatologická analýza vycházela v globálním měřítku z modelu Reißové, podle níž by kritika měla být konstruktivní, a měla by tudíž navrhopvat řešení tam, kde shledává určité defekty.

V konkrétní výpovědi, v níž byla zaznamenán jev pro tento výzkum relevantní, jsou složky tematické a rematické odlišeny graficky (podtržením, resp. tučně¹⁴¹) či slovním komentářem. Pokud bylo zapotřebí od sebe odlišit rematické členy navzájem, je centrum rématu ještě vedle tučného zvýraznění podtržené. Občas se v textech objevuje krátká vysvětlivka (kurzívou) připisující jednotlivým výpovědním členům jejich funkci v tematicko-rematické struktuře, jakou má např. kulisa (místní, časová) a další. U složitějších excerpt je uveden také podrobnější slovní komentář.

Aby bylo možné každý doklad poměrně snadno a rychle v daném textu najít, nese vlastní unikátní kód pozice v textu. První písmeno značí překladatele, jenž vytvořil daný CT, druhý znak je číslo textu¹⁴² od tohoto překladatele, v jednom jediném případě doplněné o velké „X“ (u textu Q8), neboť tento text obsahoval vnořený text, původně napsaný ve formátu doc a do konečného souboru vložený v podobě obrázku. Poté následuje malé „s“ doplněné o číslo symbolizující pozici dokladu na příslušné straně. A nakonec malé „o“ s číselným údajem určuje odstavec na dané straně, přičemž jako odstavec se zde chápe jakákoli část textu oddělená zjevným koncem odstavce. Pokud se vyskytuje několik odstavců paralelně na jedné pomyslné horizontální linii (např. textová pole vedle sebe), považují se za jediný odstavec,

---

¹⁴⁰ Viz příloha, poslední sloupec tabulky obsahující nejen navrhovaná řešení, ale případně další komentáře.

¹⁴¹ Případně je ještě u tematických složek podobně znázorněna předchozí zmínka (rovněž podtržením). U jedné typologické skupiny, která z analýzy vzešla, je toto označení odlišné, neboť se týká čistě tematické složky výpovědi – viz níže.

¹⁴² Tento kód byl představen při popisu empirického materiálu.

neboť se téměř vždy jedná o velmi malý úsek textu, který není nutné blíže specifikovat. Rozsah samotných excerpt je volen tak, aby byl k dispozici minimální kontext pro posouzení aktuálního členění.

7.2.1. Míra přijatelnosti z hlediska kvalitativního

Po úplném objasnění všech zanesených informací u excerpovaných jevů se následující text pozastavuje nad jednotlivými stupni míry přijatelnosti, uvedených již výše, v pořadí od přijatelných až po nepřijatelná. Na základě konkrétních příkladů je detailně popisuje z hlediska kvalitativního.

Přijatelné řešení (zde doklad L3s1o3¹⁴³):

<p>Recitační soutěž v němčině při <u>Pražském divadelním festivalu německého jazyka</u></p> <p>13.11.2011, 14 hodin, Divadlo DISK, Karlova 26, Praha 1</p> <p>V letošním roce uspořádal Pražský literární dům a Rotary Club Bohemia první ročník „recitační soutěže v němčině“. Jeho cílem bylo probudit u mladé generace zájem o německý jazyk a chuť s ním tvůrčím způsobem pracovat. Žáci se do soutěže přihlašovali s <u>kreativními videonahrávkami</u> svého přednesu, <u>ta nejlepší videa</u> (T) budou představena v rámci Pražského divadelního festivalu německého jazyka (R).</p>	<p>Deutschsprachiger Rezitationswettbewerb beim Prager <u>Theaterfestival Deutscher Sprache</u></p> <p>13.11.2011, 14 Uhr, Divadlo DISK, Karlova 26, Praha 1</p> <p>In diesem Jahr veranstaltete das Prager Literaturhaus gemeinsam mit dem Rotary Club Bohemia zum ersten Mal einen Deutschsprachigen Rezitationswettbewerb. Ziel war es, die Lust und das Interesse der jungen Generation für ein kreatives Arbeiten mit der deutschen Sprache zu wecken. Für ihre Bewerbung reichten die Schülerinnen und Schüler <u>kreative Videobeiträge</u> ihres Vortrags ein. Im Rahmen des Prager Theaterfestivals Deutscher Sprache werden <u>die besten Videos</u> präsentiert.</p>
--	--

Na této ukázce lze velmi dobře pozorovat kontextové zapojení prvků dané výpovědi, téma druhé propozice „ta nejlepší videa“ v CT navazuje na předchozí réma kontaktně formou derivací, resp. rozštěpením (téma je podmnožinou předchozího rématu; zmiňuje se pouze jeden štěp), ve VT je již jejich vzdálenost větší. Spojení „Pražský divadelní festival německého jazyka“ je rovněž informace známá, kontextově zapojená (viz nadpis), ale zde je uvedena do nových souvislostí –

¹⁴³ Doklady vyňaté z empirického materiálu budou sice uváděny pro přehlednost v tabulkách, nicméně tyto tabulky nebudou číslovány zvlášť, poněvadž už nesou jedinečný kód, a lze je tak jednoduše dohledat. Číslování tabulek je vyhrazeno pro číselné znázornění výsledků.

na tomto místě se zpřesňuje vztah mezi recitační soutěží a Pražským divadelním festivalem zmíněný v nadpise. Nejde totiž o to, že „*co se týče Pražského divadelního festivalu, budou zde představena nejlepší videa (a ne žádná jiná)*“; intencí VT bylo naopak bylo sdělit veřejnosti a potenciálním uchazečům, že „*co se týče těchto videí, budou představena (ta nejlepší z nich právě) v rámci Pražského divadelního festivalu (a ne jinde)*“.

Řešení v tomto CT je tedy klasifikováno jako přijatelné.

Spíše přijatelné řešení (zde doklad E2s8o7):

<p>Nastavení BIOSu mohou všeobecně změnit pouze kompetentní místa (viz příloha, číslo 8). Nastavení BIOSu je třeba chránit heslem.</p> <p>Spouštění z výměnných datových nosičů není principiálně dovoleno (např. USB-zařízení, diskety, CDROM) – kromě administrativních účelů ze strany administrátorů (viz 2.2.1).</p>	<p>Die BIOS-Einstellungen dürfen generell nur durch die zuständige Stellen (siehe Anhang, Ziff. 8) verändert werden. Die BIOS-Einstellungen sind durch Passwort zu schützen.</p> <p><u>Grundsätzlich</u> darf nicht von Wechseldatenträgern (R) (z. B. USB-Geräten, Disketten, CDROM) gebootet werden – außer für administrative Zwecke durch Administratoren (siehe 2.2.1).</p>
--	---

Toto řešení ještě stále vykazuje vyšší „míru orientace na jazyk cílový“. Konkrétně v tomto případě mají jednotlivé větné celky spíše zkratkovitější povahu a jednotlivé výpovědi nejsou v aktuálně členské dynamice tolik zakotvené. Z předchozího textu lze ale určit tematickou složku výpovědi, známou spíše z kontextu zkušenostního (BIOS – booten), tj. „spouštění“, a přechod v podobě modálního slovesa se rovněž přichyluje více k tématu než rématu (což lze usuzovat z širšího jazykového kontextu s informacemi o povolených, doporučených a zakázaných činnostech). Naopak ze závorky a zakončení větného celku je evidentní, že rématem jsou „výměnné datové nosiče“. V tomto případě však volba syntaktické struktury (nominální) vedle ke spojení tohoto tematického prvku s prvkem tematickým a k umístění dle řídicího substantiva do počáteční pozice. Variantou by proto mohlo být volněji formulované řešení s gradující výpovědní dynamičností s vrcholem na samém konci výpovědi: *Ke spouštění nelze v žádném případě použít výměnné datové nosiče (např. zařízení USB, diskety, CD-ROM) – kromě administrativních účelů ze strany administrátorů (viz 2.2.1).*

Spíše nepřijatelné řešení (zde doklad W1s18o5):

<p>Především jde o stabilizované organické produkty s obsahem chlóru, protože se s nimi snadno manipuluje a jsou neúčinnější.</p> <p>Zhruba 3 ze 100 lidí (R) na produkty s obsahem chlóru (T) reagují alergicky (centrum R). V takovém případě doporučujeme jako vhodnou alternativu kyslíkovou metodu.</p>	<p>Hauptsächlich handelt es sich hierbei um stabilisierte organische Chlorprodukte, da diese leicht zu handhaben sind und über den besten Wirkungsgrad verfügen. Ca. 3 von 100 Menschen (R) reagieren allergisch (centrum R) auf Chlorprodukte. In diesem Fall empfehlen wir die Sauerstoffmethode als Alternative.</p>
---	---

Zde je k dispozici nejnútnejší minimální kontext, nejen předcházející, ale také následující, ale postačuje pro zjištění dalšího vývoje informace. Na tomto řešení je patrná snaha překladatele o přeuspořádání větných členů, konkrétně pozorovatelná na tematickém členu „na produkty s obsahem chlóru“, posunutém doleva. Překladatel se však rozhodl tematizovat i „3 ze 100 lidí“, a to do pozice s nejnižším stupněm výpovědní dynamičnosti, přestože to nebylo nezbytně nutné. Pravděpodobně nekriticky převzal počátečnou pozici tohoto tematického členu z VT, což značí menší důraz na kontext a větší na segment, mj. také spolu s realizací ne příliš distantní anafory iterací úplného koreferenčního výrazu.

Toto řešení dokládá určitou provázanost aktuálního členění s druhým zkoumaným jevem, referenčními vztahy, neboť při implicitnějši referenci by se „produkty s obsahem chlóru“ (např. pouze „tyto produkty“) ocitly s nejvyšší pravděpodobností zcela vlevo. Zcela nepřijatelné však toto řešení není, neboť je alespoň správně umístěné centrum rématu, jež je rozvíjeno v následující výpovědi, a proto je toto řešení klasifikováno jako spíše nepřijatelné. Jako vhodnější se jeví následující navrhované řešení, které strukturu VT převádí opět volněji: *Tyto produkty vyvolávají zhruba u tří ze 100 lidí alergickou reakci.*

Nepřijatelné řešení (zde doklad E2s3o19):

<p>2.1.1. Dokumentace</p> <p>Veškerá opatření, která mění standardní server (viz kapitola 2.1.7.), je třeba dokumentovat.</p> <p>Provozovatel serveru musí v separátních dokumentech definovat a popsat standardní server.</p> <p>Útvar plánování systémů (R) je zodpovědný <u>za dostatečnou dokumentaci</u> (detailně upraveno v kapitole 2.6.1).</p>	<p>2.1.1. Dokumentation</p> <p>Alle Maßnahmen, die den Standard-Server (siehe Kapitel 2.1.7.) verändern, müssen dokumentiert werden.</p> <p>Der Standard-Server ist vom Betreiber der Server in separaten Dokumenten zu definieren und zu beschreiben.</p> <p>Die Systemplanung ist für eine <u>ausreichende Dokumentation</u> verantwortlich (näheres ist im Kapitel 2.6.1 geregelt).</p>
--	---

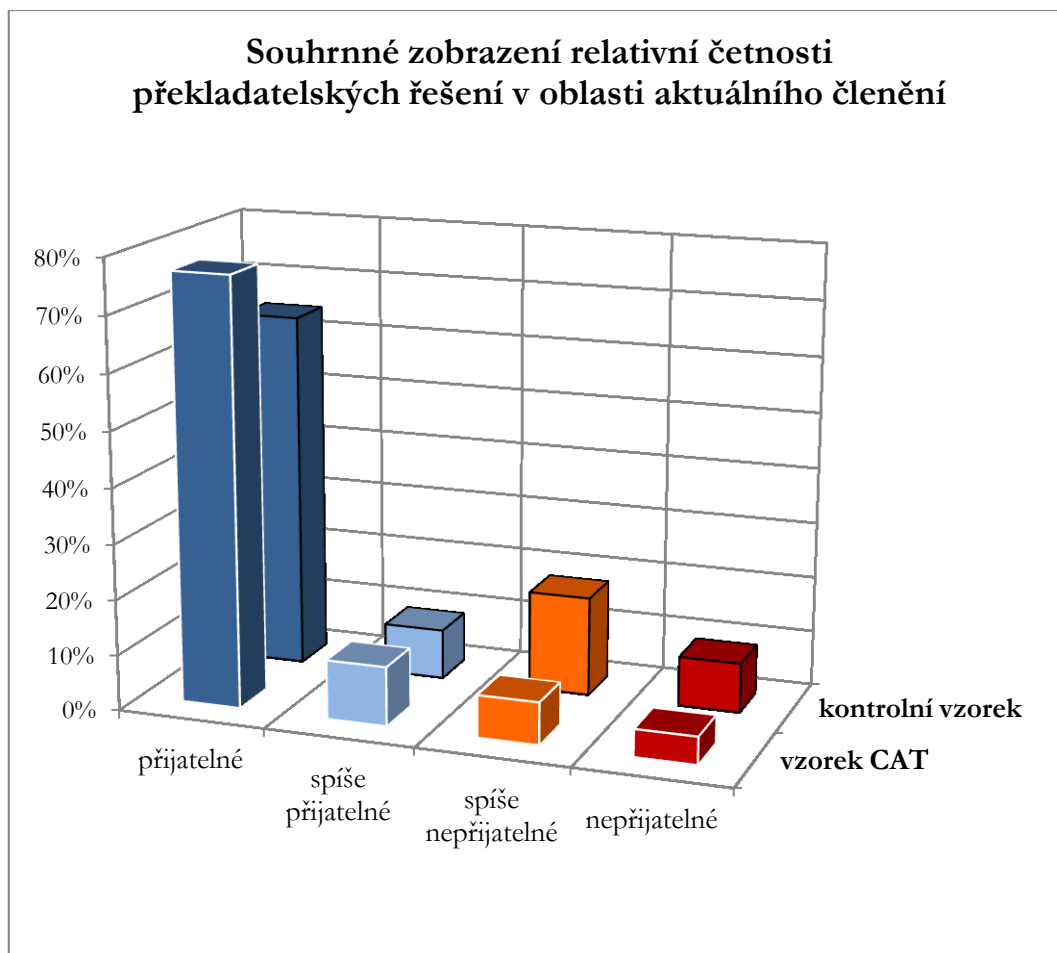
Zde překladatel až na přesunutí části přísudku převzal gramatický slovosled jedna ku jedné. Při pohledu na určenost by se mohlo zdát, že neurčitý člen u „eine ausreichende Dokumentation“ značí rematičnost a určitý člen u „die Systemplanung“ tematičnost, ovšem předcházející jazykový kontext¹⁴⁴ naznačuje pravý opak. „Útvar plánování systémů“ je kontextově nezapojený, neznámý a z dané komunikační situace nevyvoditelný. Toto řešení je tedy klasifikováno jako nepřijatelné, tj. nesoucí znatelné prvky výchozího jazyka. V českém znění by bylo možné interpretovat zdánlivé réma v této výpovědi jako kontrastní, a proto by bylo místo tohoto řešení vhodnější řešení následující: *Za dostatečnou dokumentaci je zodpovědný útvar plánování systémů.*

7.2.2. Míra přijatelnosti z hlediska kvantitativního

Pro porovnání vzorku CAT a kontrolního vzorku, a tudíž i k otestování hypotézy vyslovené výše, je však nezbytné podívat se na výsledky vedle kvalitativního hlediska také z hlediska kvantitativního. K tomuto účelu byla získaná data přenesená do grafické podoby (viz graf uvedený níže) odlišující tyto dva vzorky podle relativní četnosti druhů všech excerpovaných řešení¹⁴⁵ v daném souboru.

¹⁴⁴ Mimochodem předcházející výpovědi nejsou rovněž realizovány v souladu s aktuálně členskými tendencemi cílového jazyka.

¹⁴⁵ Pokud se některá řešení opakovala, což se týkalo překladů vyhotovených pomocí nástrojů CAT, je s nimi pracováno jako se samostatnými doklady, neboť bylo nutné rekontextualizovat každé z nich.

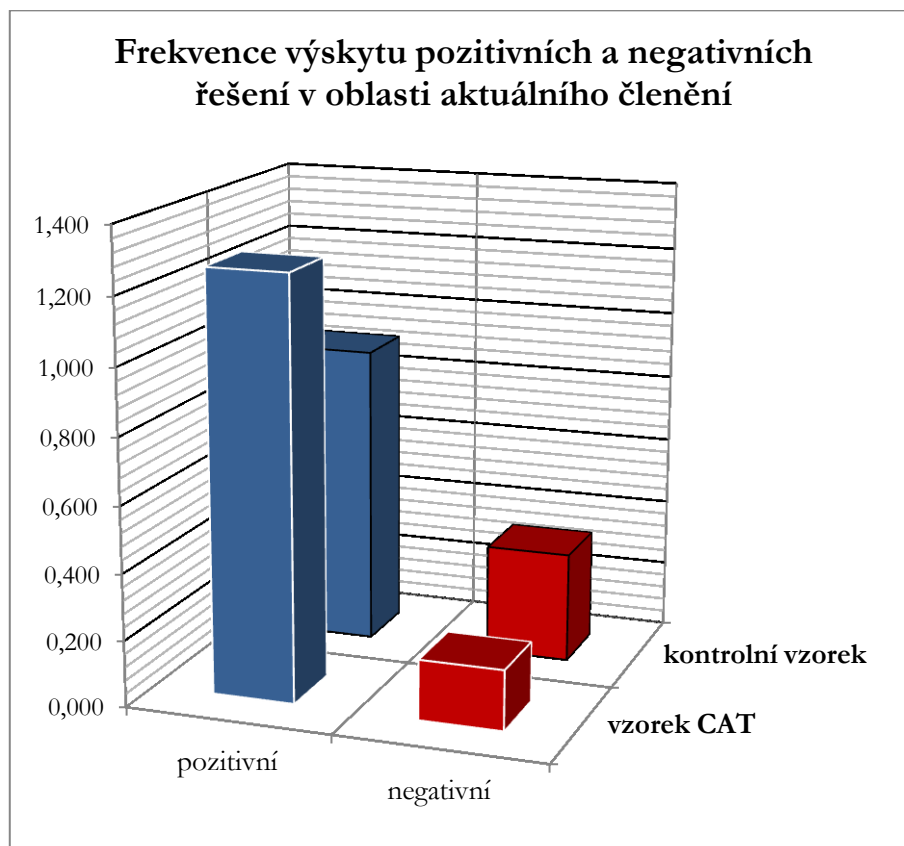
Graf 3: Souhrnné zobrazení relativní četnosti překladatelských řešení v oblasti aktuálního členění

Na první pohled si lze všimnout, že postulovaný předpoklad „nadprůměrné“ kvality¹⁴⁶ nebyl od skutečnosti příliš daleko. Pakliže budou zohledněny čistě výsledné hodnoty vyplývající ze samotné analýzy aktuálního členění, lze konstatovat, že relativní četnost přijatelných řešení dosáhla téměř dvou třetin u kontrolního vzorku (64 %), u vzorku CAT dokonce 77 %. Stupně na opačném kraji spektra, spíše nepřijatelná a nepřijatelná řešení (18 a 9 procent u kontrolního vzorku, 8 a 5 procent u vzorku CAT) jsou v souboru dat poměrně zastoupené v mnohem nižší míře.

Stejně tak nenastal očekávaný častější výskyt negativních řešení v rámci vzorku CAT oproti kontrolnímu vzorku, spíše naopak – jednak v něm bylo procentuálně více

¹⁴⁶ Přesněji řečeno, předpoklad, že se bude jednat o překlady z hlediska kvality minimálně standardní. Pojem nadprůměrný je dosti spekulativní, neboť vychází z předpokladu jakéhosi nedefinovaného průměru, resp. průměru definovaného kruhem, tedy překlady nižší kvality než získaný materiál.

pozitivních řešení a jednak také procentuálně méně negativních řešení, což je vidět v níže uvedeném grafu.

Graf 4: Frekvence výskytu pozitivních a negativních řešení v oblasti aktuálního členění

Tento graf vyjadřuje frekvenci výskytu odchylek VT od CT co do výpovědi obsahujících zkoumaný jev, která je zachycena počtem pozitivních (čili přijatelných a spíše přijatelných), resp. negativních (čili nepřijatelných a spíše nepřijatelných) řešení, poděleným počtem normostran CT.

Tento graf ukazuje dva zajímavé závěry: zaprvé vyšší kvalitu překladů vyhotovených pomocí nástrojů CAT a poskytnutých k výzkumu v rámci této práce, ať už z hlediska jakékoli skupiny řešení. Zadruhé, a to je poněkud překvapivé zjištění, frekvence výskytu řešení, která z analýzy vyvstala, dosahovala relativně nízkých hodnot. Zatímco jedno pozitivní řešení připadá zhruba na jednu normostranu CT, vychází jedno negativní řešení u kontrolního vzorku přibližně na každou třetí normostranu, u vzorku CAT dokonce na každou pátou normostranu. Souhrnně lze tedy získané texty vyhodnotit z hlediska požadavku orientace na cílový jazyk jako zdařilé, ovšem pouze co do realizace roviny aktuálního členění.

7.2.3. Kategorie aktuálního členění z hlediska kvalitativního

Z translatické analýzy vzešlo u aktuálního členění celkem pět kategorií, z nichž některé převládaly více a jiné měly charakter spíše ojedinělých úkazů. Dvě z nich, v rámci celého souboru dat prominentní, již byly „předpovězeny“ v teoretické části a jsou dané strukturními rozdíly českého a německého jazyka, resp. podílem gramatické a aktuální slovosledné složky. Jedná se o počátkovou pozici německého rématu, v tabulce s výsledky v příloze označenou jako „R (poč)“, a o pozici německého rématu více vlevo (nikoli však na úplném počátku), v tabulce s výsledky příloze označenou jako „R (vlevo)“. Zjednodušeně lze říci, že tyto dvě kategorie pokrývají výpovědi s rematickým podmětem či rematickým přísudkem (u německých vět s postavením verba finita na druhém místě). Následující pasáže tyto dílčí kategorie představují a příklady, které jsou v nich uvedeny, doplňují o příslušný slovní komentář.

Počátková pozice německého rématu (zde doklad J1s2o12):

Výkonná rada odpovídá za běžné záležitosti Evropské centrální banky (čl. 11 odst. 6 statutu). Provádí měnovou politiku v souladu s obecnými zásadami a rozhodnutími Rady guvernérů. V tomto směru dává Výkonná rada nezbytné pokyny národním centrálním bankám. Navíc na ni může Rada guvernérů rozhodnutím přenést určité pravomoci (čl. 12 odst. 1 statutu). Výkonná rada (T) odpovídá za přípravu zasedání Rady guvernérů (čl. 12 odst. 2 statutu).	Das Direktorium führt die laufenden Geschäfte der EZB (Artikel 11.6. der Satzung). Es führt die Geldpolitik gemäß den Leitlinien und Beschlüssen des EZB-Rates aus. Hierzu erteilt es den nationalen Zentralbanken die erforderlichen Weisungen. Ferner können dem Direktorium durch Beschluss des EZB-Rates bestimmte Befugnisse übertragen werden (Artikel 12.1. der Satzung). Die Vorbereitung der Sitzungen des EZB-Rats (R) obliegt dem Direktorium (T) (Artikel 12.2. der Satzung).
--	--

První kategorii předestřela již teoretická část a zahrnuje všechny případy počátkové pozice německého rématu, které bylo nutné umístit v CT do bezpříznakové pozice českého rématu.

V uvedeném příkladu jsou kontextově zapojené oba „orgány“, jak Výkonná rada, tak i Rada guvernérů, ovšem hypertématem celého textu je Výkonná rada – v něm se popisuje princip jejího fungování, a dochází tu tedy k aktuálně členské návaznosti formou opakování hypertématu. Řešení je mj. klasifikováno jako přijatelné.

Pozice německého rématu více vlevo (zde doklad K1s1o16):

Při předložení dotazníku (VFB-E/Do, VFB-J/M) resp. před interview (VFB-K/D) pracovník s dospělým, mladým člověkem, či dítětem probere, o co se jedná. Během samostatného vyplňování je přítomnost psychologa (centrum R) nutná (R) . Pracovník zodpovídá případné dotazy testovaných osob.	Bei der Vorlegung der Fragebogen (VFB-E/Do, VFB-J/M) bzw. vor dem Interview (VFB-K/D) wird mit den Erwachsenen, Jugendlichen und Kindern besprochen, worum es geht. Während des selbstständigen Ausfüllens ist die Anwesenheit eines/einer Psychologen/Psychologin (centrum R) notwendig (R) , um den Testpersonen bei Fragen zur Verfügung zu stehen.
--	---

Jak je zřetelné z uvedeného dokladu, týká se tato kategorie, zachycující jádro výpovědi na jiném než posledním místě v německém větěném rámci, nejen rozložení její tematické a rematické složky, ale také struktury uvnitř těchto složek.

Překladatel v tomto případě zvolil těsný překlad větěného pořádku, čímž v češtině vznikla výpověď s klesající výpovědní dynamičností. Zde totiž nejde v první řadě o zdůraznění nutnosti, ale právě o to, aby byl přítomen právě psycholog, který má v tomto případě mnohem vyšší výpovědní dynamičnost než predikát, který tvoří spíše přechod a maximálně pouze částečně zasahuje do rematické oblasti modální jmennou složkou. Toto rozhodnutí rovněž pravděpodobně vedlo k rozdělení větěného celku a k nutnosti začlenit do další výpovědi koreferenční substantivum¹⁴⁷, jehož vztah k antecedentu není zcela jednoznačný. Jelikož je toto řešení klasifikováno jako nepřijatelné (kvůli stoprocentnímu převzetí syntaktické struktury VI), je tu připojen i návrh překlad do češtiny: *Během samostatného vyplňování je nutná přítomnost psychologa, který zodpovídá případné dotazy testovaných osob.*

Tyto dvě kategorie jsou na rozdíl od ostatních pevně dané, v lingvistické literatuře popsáné a objektivně vyhodnotitelné. Jelikož se na celkovém počtu výskytů v obou vzorcích podílejí dohromady více než padesát procenty (51 procent u vzorku CAT, 55 procent u kontrolního vzorku), je možné tyto dvě skupiny použít jako relativně spolehlivá kritéria pro orientační posouzení libovolného českého překladu z němčiny (platí pouze pro daný textový typ). U ostatních kategorií tomu tak není, neboť se ve vzorcích nevyskytovaly dostatečně často (typologicky navzájem rozdílné případy

¹⁴⁷ Opět dochází k souhře aktuálního členění a referenčních vztahů.

v kategorii ostatních řešení) nebo u nich existovalo více variant (počátkové výpovědi, pořadí tematických složek), resp. excerpované doklady nebylo možné zcela objektivně přiřadit k jednomu ze čtyř stupňů přijatelnosti.

Pořadí tematických složek

Třetí kategorií je řazení jednotlivých tematických složek, v tabulce s výsledky zkráceně označené jako T (3)¹⁴⁸. Tato kategorie se týká převodu německého předpolí, pozice verba finita (velmi často se jednalo o pořadí podmětu, přísudku) a třetího větného členu, zpravidla anaforika či jiného tematizovaného členu, jak je vidět níže. V této kategorii hraje důležitou roli idiolekt a paradigma přípustných slovosledných pořádků je oproti předchozím dvěma kategoriím rozsáhlejší. K této kategorii by proto bylo vhodné, pro omezení individuálního faktoru překladatele a hodnotitele řešení na minimum, provést další výzkum s využitím podrobně označovaných korpusů¹⁴⁹ s údaji o stupni výpovědní dynamičnosti. Níže je uveden jeden z řady příkladů vyexcerpovaných ze získaných textů (doklad M1s2o7):

<ul style="list-style-type: none"> • Spolkové země na tomto základě vytvářejí učební osnovy • Na základě učebních osnov poskytují <u>učiliště</u> odborné a všeobecné vzdělání 	<ul style="list-style-type: none"> • Bundesländer stellen darauf basierend Lehrpläne auf • <u>Berufsschulen</u> unterrichten anhand der Lehrpläne in fachlichen und allgemeinen Inhalten
---	---

Pro ilustraci jsou zde uvedeny přijatelné varianty překladu dané výpovědi do češtiny: *Učiliště poskytují na základě učebních osnov...* / *Učiliště na základě učebních osnov poskytují...* / *Na základě učebních osnov učiliště poskytují...* Samozřejmě není výběr ve všech případech tak široký (nebo může být naopak ještě větší, pakliže se jedná o čtyři tematické prvky), nicméně o tom, že tuto kategorii charakterizuje vyšší variabilita možných řešení, svědčí fakt, že všechny doklady spadající do této kategorie

¹⁴⁸ Symbol T (3) byl vybrán po analýze několika desítek normostran textu, z nichž jakožto proměnlivý prvek vyplynulo pořadí prvních tří členů s nižší výpovědní dynamičností. Nicméně později se ukázalo (opravdu jen v jednotkách případů), že do hry mohou v rámci této kategorie vstoupit celkem čtyři členy (u rozsáhlejších struktur), ale také pouze dva (pakliže je třetí reátem); označení je však u všech stejné. Verbum finitum není nijak graficky zvýrazněné, poněvadž se často objevuje mezi prvním a třetím tematickým členem. Ostatní dva prvky jsou odlišeny jeden podtržením a jeden tučně, což však nemá žádnou souvislost s předchozím označením tématu, resp. reátem.

¹⁴⁹ Např. pro zjištění aktuálního úzu, dále jakými větnými členy jsou tyto první pozice ve výpovědi obsazovány apod. Možnosti dalšího výzkumu, vč. využití korpusů, jsou nastíněny před závěrem práce.

(na rozdíl od všech ostatních) byly klasifikovány jako přijatelné (viz oddíl popisující kvantitativní hledisko).

Počátkové výpovědi

Počátkové výpovědi jsou speciální kategorií segmentů, jejichž syntaktická, zejména aktuálně členská struktura není kontextově výrazně předurčena. Dost často se tento druh výpovědí objevoval nejen na začátku získaných textů, ale také po různých nadpisech, pokud se jimi zahajoval nový informační oddíl. Tato kategorie je v prvé řadě, samozřejmě vedle pravidel a tendencí gramaticko-slovosledné povahy, závislá na perspektivě autora, který do velké míry rozhoduje, z jakého úhlu pohledu danou výpověď vystaví. Podobně jako u předchozí kategorie je míra přijatelné variability vyšší než u prvních dvou, viz následující doklad (R1s1o10):

<p>1. Pravidlo o <u>zákazu</u> (čl. 101 odst. 1 a 2)</p> <p>Veškeré dohody (R) mezi podniky (včetně sdružení podniků a jednání ve vzájemné shodě), které mohou ovlivnit obchod mezi členskými státy, jsou <u>zakázané</u> (T) a neplatné od počátku (R).</p>	<p>1. Grundsätzliches <u>Verbot</u> (Artikel 101 erster und zweiter Absatz)</p> <p><u>Verboten</u> (T) und rechtlich ungültig (R) sind alle Vereinbarungen (R) zwischen Unternehmen (darunter fallen auch „Unternehmensvereinigungen“ und „aufeinander abgestimmte Verhaltensweisen“), die eine Beeinträchtigung des Wettbewerbs bewirken sollen oder bewirken können und geeignet sind, den innergemeinschaftlichen Handel zu beeinträchtigen.</p>
--	---

Tento doklad svědčí o tom, že lze výše uvedený text interpretovat dvojím způsobem. Buď se bude považovat nadpis jako součást tematicko-rematických posloupností (a měla by být respektována obecná pravidla týkající se výpovědní dynamičnosti), nebo se nadpis z tematicko-rematických posloupností vyčlení. V textu jsou vyznačeny nosné prvky těchto posloupností z širšího kontextu, podle nichž, pakliže budou brány v potaz včetně nadpisu, by tato počátková výpověď měla znít následovně: *Zákazu podléhají **veškeré dohody (R)** mezi podniky (včetně sdružení podniků a jednání ve vzájemné shodě), které mohou ovlivnit obchod mezi členskými státy, a jsou **od počátku (R) neplatné (centrum R)**.*

Ostatní případy

Dále byly identifikovány ojedinělé případy, které nebylo možné přiřadit k žádné z výše definovaných kategorií, především z důvodu příliš nízkého počtu výskytů. Většinou se jednalo o zásahy do struktury vyšších jednotek textu, proto značnou část v tomto malém souboru zaujímají případy větosledných úkazů, na něž ovšem nebylo možné aplikovat tendence zmíněné v příslušné teoretické kapitole. Pro ilustraci je níže uveden rozsáhlejší úsek textu, který bylo nutné vzít při převodu aktuálního členění v potaz (doklad S3s2o5):

<p>V případě cigaret se daně musí skládat z <u>poměrné („ad valorem“) daně</u> (na základě vážené průměrné maloobchodní prodejní ceny) a <u>ze specifické spotřební daně</u> (na jednotku výrobku). Na jiný tabák se uplatňuje buď daň ad valorem, <u>specifická</u> nebo smíšená spotřební daň. Ukázalo se však, že stanovení jasných kritérií představuje složitý problém. To, že je obtížné dosáhnout pevného poměru mezi těmito dvěma složkami daně, je dáno strukturou tabákového průmyslu Společenství. Tím, že snižuje cenové rozdíly (R), podporuje <u>specifická daň</u> (T, <i>tematizace výše vyznačeného prvku</i>), která představuje x EUR za 1000 cigaret, dražší produkty soukromých firem. <u>Poměrná daň</u> (T, <i>tematizace výše vyznačeného prvku</i>) má především v kombinaci s DPH opačný účinek, tj. zvyšování cenových rozdílů (R).</p>	<p>Die Steuern für Zigaretten müssen sich aus einem proportionalen („ad valorem“) Satz (anhand des gewichteten durchschnittlichen Kleinverkaufspreises), in Verbindung mit einer spezifischen Verbrauchsteuer (je Produkteinheit) zusammensetzen. Andere Tabakwaren werden entweder mit einer ad-valorem, einer spezifischen oder einer sogenannten gemischten Verbrauchsteuer belegt. Die Festlegung eindeutiger Kriterien erwies sich jedoch als schwer lösbares Problem. Die Schwierigkeit, ein bestimmtes Verhältnis festzulegen, spiegelt sich in der Struktur der gemeinschaftlichen Tabakindustrie wider. <u>Eine spezifische Steuer</u> – x EUR pro 1 000 Zigaretten – kommt den teuren Erzeugnissen der Privatunternehmen zugute, da Preisunterschiede geschmälert werden (R). <u>Eine proportionale Steuer</u>, insbesondere bei Kombination mit der Mehrwertsteuer, hat den gegenteiligen Effekt, nämlich die Vervielfachung der Preisunterschiede (R).</p>
--	--

Přeskupení větosledu má negativní dopad na tematicko-rematickou strukturu a interpretaci textu, jelikož vzniká představa, že se vysvětlují již zmíněné pojmy, které by měly správně být tematizovány. Z tohoto důvodu by bylo pravděpodobně vhodnější následující řešení: *Specifická daň, která představuje X EUR za 1000 cigaret, podporuje dražší produkty soukromých firem, protože snižuje cenové rozdíly.*

Dále se jednalo i o řešení aktuálního členění na úrovni syntaktických vztahů uvnitř věty, které nebylo možné zařadit do žádné z uvedených kategorií a týkalo se většinou

složitějšího přeuspořádání slovosledného pořádku překladatelem, ostatně jak to dokládá i následující příklad (E2s3o18):

<p>Veškerá opatření, která mění <u>standardní server</u> (viz kapitola 2.1.7.), je třeba dokumentovat.</p> <p>Provozovatel serveru (R) musí v separátních dokumentech (R) definovat a popsat <u>standardní server</u>.</p>	<p>Alle Maßnahmen, die den Standard-Server (siehe Kapitel 2.1.7.) verändern, müssen dokumentiert werden.</p> <p><u>Der Standard-Server</u> ist vom Betreiber der Server (R) in separaten Dokumenten (R) zu definieren und zu beschreiben.</p>
--	--

Pravděpodobně z důvodu odstranění pasivní vazby se překladatel rozhodl změnit syntax oproti VT více, než by bývalo bylo zapotřebí, protože by stačilo zvolit jednu z následujících dvou alternativ (podle toho, kde daný mluvčí vnímá centrum rématu): *Standardní server musí definovat a popsat jeho provozovatel v samostatných dokumentech.* / *Standardní server musí v samostatných dokumentech definovat a popsat jeho provozovatel.* (V obou případech jsou sice formy nominativu a akuzativu předmětu morfologicky shodné, a mohou tedy potenciálně vyvolávat zavádějící představu, že „server“ stojí v podmětu, avšak tato výpověď je natolik krátká a nominativní forma podmětu „provozovatel“ zcela jednoznačná, že mylnou záměnu agentu a patientu vylučuje.)

7.2.4. Kategorie aktuálního členění z hlediska kvantitativního

Počet výskytů takto kategorizovaných řešení byl převeden do tabulky, aby bylo možné oba vzorky získaných textů porovnat. Níže uvedené tabulky obsahují nejen celkové absolutní a relativní počty dokladů v rámci obou vzorků, ale také odpovídající četnosti výskytů připadající na jednotlivé překladatele.

Vzorek CAT	E	J	P	Q	R	S	W	Z	absolut. četnost	relativní četnost
R (poč)	10	6	3	14	5	8	16	4	66	25 %
R (vlevo)	13	4	0	15	4	6	10	17	69	26 %
TR (poč)	3	0	0	3	2	3	2	1	14	5 %
T (3)	3	3	0	19	7	24	1	15	72	27 %
ostatní	14	3	0	2	4	4	11	4	42	16 %
									263	100 %

Tabulka 7: Četnost jevů v kategoriích aktuálního členění v rámci vzorku CAT

Kontrolní vzorek	B	C	K	L	M	O	U	absolut. četnost	relativní četnost
R (poč)	1	6	0	1	2	3	1	14	25 %
R (vlevo)	2	2	1	3	4	3	2	17	30 %
TR (poč)	1	2	1	0	0	1	1	6	11 %
T (3)	2	3	0	1	3	1	0	10	18 %
ostatní	1	1	0	0	2	1	4	9	16 %
								56	100%

Tabulka 8: Četnost jevů v kategoriích aktuálního členění v rámci kontrolního vzorku

Z tabulek vyplývá několik zajímavých výsledků. Zaprvé relativní četnost výskytů ve vzorku CAT a v kontrolním vzorku zhruba odpovídá poměru počtu normostran (okolo 1:4). Četnost zkoumaných aktuálně členských jevů tedy nebyla závislá na rozhodnutí¹⁵⁰, použít, resp. nepoužít pro daný text nástroj počítačem podporovaného překladu. Zadruhé si rovněž, třebaže možná s překvapivou přesností, odpovídají relativní četnosti jednotlivých kategorií ve vzorku CAT a ve vzorku kontrolním. Díky tomu jsou tyto nashromážděné soubory textů navzájem velmi dobře porovnatelné.

Vedle toho je z tabulkového vyhodnocení patrné, že dominantními kategoriemi byly jednak předsunutá pozice německého rématu, výše popsána jako R (poč) a R (vlevo), a pořadí členů uvnitř tematické složky, jak již bylo naznačeno dříve.

Uvedou-li se kategorie aktuálního členění do vztahu s měrou přijatelnosti, vzejde z této souvislosti přesnější představa o tom, jaké jevy byly v textech přeložených konkrétními překladateli problematičtější a které naopak nepředstavovaly větší úskalí. U zmiňované kategorie T (3) byla zaznamenána stoprocentní míra přijatelnosti, a to jak u vzorku CAT, tak u kontrolního vzorku, zatímco u ostatních kategorií nabývala tato veličina hodnot nižších. Níže uvedené tabulky znázorňují relativní četnost pozitivních dokladů (tj. klasifikovaných jako přijatelné nebo spíše přijatelné) a vážený aritmetický průměr pro daný vzorek, který se opírá o množství textu vyprodukované daným překladatelem. Do průměru nejsou započítány hodnoty za překladatele, kteří mají v příslušné kategorii „n/a“ (v jejich textech nebyly zjištěny žádné případy daného jevu).

¹⁵⁰ At' už překladatele, agentury, zákazníka či kohokoli jiného.

CAT	E	J	P	Q	R	S	W	Z	vážený průměr
NS CT:	43,6	10	12,8	34,7	14,2	18,3	37,6	11,2	
R (poč)	40%	83%	100%	100%	100%	88%	94%	100%	82%
R (vlevo)	77%	100%	n/a	87%	75%	100%	70%	100%	83%
TR (poč)	67%	n/a	n/a	100%	0%	100%	100%	100%	82%
T (3)	100%	100%	n/a	100%	100%	100%	100%	100%	100%
ostatní	57%	33%	n/a	100%	75%	50%	100%	75%	76%

Tabulka 9: Relativní četnost pozitivních řešení v jednotlivých kategoriích – vzorek CAT

Kontrol.	B	C	K	L	M	O	U	vážený průměr
NS CT:	4,2	8,8	3,8	3,5	11,4	3,8	9,8	
R (poč)	100%	33%	n/a	100%	100%	100%	0%	62%
R (vlevo)	50%	100%	0%	67%	75%	67%	100%	75%
TR (poč)	100%	50%	100%	n/a	n/a	100%	100%	84%
T (3)	100%	100%	n/a	100%	100%	100%	n/a	100%
ostatní	100%	0%	n/a	n/a	50%	100%	50%	49%

Tabulka 10: Relativní četnost pozitivních řešení v jednotlivých kategoriích – kontrolní vzorek

Vedle již okomentované kategorie členění tematické oblasti se dále oba vzorky shodují v kategorii počátkových výpovědí. U kategorie R (vlevo) dosahují pozitivních řešení u vzorku CAT mírně vyšší relativní četnosti a tento rozdíl mezi oběma vzorky už zcela jistě není zanedbatelný u příbuzné kategorie R (poč). Také v kategorii ostatních řešení dosahovaly texty z vzorku CAT vyšší četnosti přijatelných či spíše přijatelných řešení než texty ze vzorku kontrolního.

Tím se tedy zcela jistě neprokázalo, že by míra interference v překladech ze vzorku CAT byla vyšší než v překladech z kontrolního vzorku. Podrobnější závěr z těchto výsledných hodnot je představen v širších souvislostech v rámci jejich syntézy s vnětřními specifiky.

7.3. Analýza distantní reference

Z teoreticko-metodologického základu, rozpracovaného v příslušných oddílech, vyplynula hypotéza, že při používání nástrojů počítačem podporovaného překlada může docházet k prospektivně motivované volbě anaforik, resp. kataforik tak, aby bylo možné segmenty, které tyto referenční výrazy obsahují, někdy později rekontextualizovat s minimálním úsilím. U textů vyhotovených v prostředí nástrojů

CAT by proto měl být hypoteticky pozorován vyšší zřetel na recyklovatelnost segmentu, což by se mělo teoreticky projevovat jeho nižším stupněm kontextové vázanosti, konkrétně tedy vyšší měrou nenutné explicitace.

Empirický materiál byl tudíž na základě tohoto východiska analyzován s důrazem na změnu míry explicitnosti, a to z hlediska nutnosti posunu na rovině endoforického odkazování (vč. absence nutných posunů) přesahujícího hranici větného celku, tj. předpokládaného segmentu jakožto základní jednotky práce s nástroji CAT. Jednotlivé doklady byly excerpovány a zaneseny do výsledné tabulky podobně, jako tomu bylo u předchozího lingvistického jevu. Změnila se pouze sledovaná kritéria uvedená výše, z nichž první je stanovení implicitace/explicitace, k níž daný posun vedl, a druhé míra nutnosti¹⁵¹ posunu, odstupňovaná od posunu nutného přes spíše nutný, spíše nenutný až k posunu nenutnému a zakončená absencí nutného posunu.

7.3.1. Míra nutnosti posunů z hlediska kvalitativního

V následujících bodech jsou rozvedeny jednotlivé stupně míry nutnosti posunů zjištěných ve vzorku CAT a ve vzorku kontrolním a doloženy konkrétními příklady. Jako posun nebyly chápány protějšky se stejnou měrou explicitnosti/implicitnosti uvedené v teoretické části (např. reference pomocí osobního pronomia v němčině a nulová anafora v češtině).

Posuny nutné

Veškeré posuny jsou v rámci tohoto stupně míry nutnosti nezbytné, má-li se dostat požadavku orientace CT na cílový jazyk. Níže je uveden příklad (M3s1o3) zachycující převod samostatně stojícího odkazovacího zájmena, jevu strukturně asymetrického z hlediska stylistické hodnoty v němčině a češtině.

---

¹⁵¹ K podobnému pojmu se vyjadřuje také Pošta (2000) ve své diplomové práci zaměřené na implicitaci a explicitaci v překladech mezi jazykem českým a anglickým. Póly této kategorie se v jeho práci nazývají „zcela nutný“ a „zcela nežádoucí“. Cílem této práce však není vyslovit hodnotový soud co do „žádoucnosti“ posunů, ale ověřit hypotézu možného vlivu používání nástrojů CAT na základě skupiny posunů, které nebyly motivovány objektivně charakterem cílového jazyka (tedy těch, které nebyly v daném kontextu nutné) a byly dány (inter)subjektivně. Z tohoto důvodu tato práce na Poštovo názvosloví navazuje pouze dílčím způsobem.

<p>Vedení koncernu, Evropská podniková rada koncernu a Světová podniková rada koncernu Volkswagen sjednávají v této chartě <u>zásady agenturního zaměstnávání v koncernu Volkswagen</u>. Tyto zásady slouží k zajištění adekvátních zaměstnaneckých a mzdových podmínek agenturních zaměstnanců u firmy Volkswagen, jakož i k jednotnému užívání nástroje agenturního zaměstnávání v celém koncernu Volkswagen.</p>	<p>Die Konzernleitung, der Europäische Konzernbetriebsrat und der Weltkonzernbetriebsrat des Volkswagen Konzerns verständigen sich in dieser Charta auf <u>Grundsätze zur Zeitarbeit im Volkswagen Konzern</u>. Diese dienen zur Sicherstellung angemessener Beschäftigungs- und Entlohnungsbedingungen von Zeitarbeitnehmern bei Volkswagen sowie zur einheitlichen Handhabung des Instruments Zeitarbeit im gesamten Volkswagen Konzern.</p>
--	---

Posuny spíše nutné

U posunů klasifikovaných jako spíše nutné existuje zpravidla více možných variant, nicméně konkrétní realizovanou referenci lze odůvodnit objektivně systémem cílového jazyka.

<p>Procházka na «Kamzičí stezce» na Wengen-Männlichen Vás dovede přímo do říše kamzíků. <u>Rádi</u> se totiž <u>zdržují</u> na svahu mezi Männlichenplateau a Wengen.</p>	<p>Der Wanderweg auf dem «Gemsengeweg» Wengen-Männlichen bringt Sie direkt ins Reich der Gamsen. Die Vierbeiner halten sich nämlich besonders gerne im Abhang zwischen dem Männlichenplateau und Wengen auf.</p>
---	---

V tomto dokladu (C1s7o8) je distantní anafora v němčině realizovaná koreferenčním substantivem, motivovaným stylisticky. V češtině by byl významový ekvivalent tohoto lexému pravděpodobně expresivnější, naopak nulová anafora požadovanou funkci plní, ale zároveň je zde oslabená pestrost odkazovacích výrazů (což překlad jistým způsobem ochuzuje, přestože nemusí). Explicitnější varianty (synonymní koreferenční substantivum) nejsou systémem cílového jazyka vyloučeny (překladaťel pravděpodobně dospěl k názoru, že anaforikum „čtyřnožci“ neplní svůj účel tak, jak je tomu ve VT, ale v úvahu by hypoteticky připadala reference prostřednictvím zopakování jiného prvku souvisejícího s „končetinami kamzíků“, a sice „tito sudokopytníci“, čímž by se však styl tohoto úseku textu posunul od populárního k více naučnému).

Posuny spíše nenutné

Do této kategorie jsou zařazeny všechny posuny, které negativně zasahují do stylistiky (případněji řidčeji do sémantiky CT), ovšem ne tak příliš výrazně jako posuny nenutné. Následující doklad (Q8Xs1o6) ilustruje, o jaký druh zásahu se jedná:

Stanovuje si ambiciózní cíle s ohledem na potřeby zákazníků: na základě nového plánu projektu ilustruje, jak lze stihnout včasné dodávky zákazníkovi. <u>Bere v potaz</u> možná rizika, plánuje časové rezervy a určuje konkrétní opatření.	Er setzt sich anspruchsvolle Ziele und berücksichtigt die Kundenbedürfnisse, indem er anhand eines neuen Projektplans darstellt, wie die termingerechte Auslieferung an den Kunden doch noch zu schaffen ist. <u>Dabei berücksichtigt er</u> mögliche Risiken, plant Pufferzeiten ein und definiert konkrete Maßnahmen.
---	---

Implicitací, v tomto případě vynecháním anaforického výrazu, dochází mj. i k částečnému významovému posunu, neboť je platnost dané propozice obecnější a nevztahuje se nutně – na rozdíl od VT – pouze k činnosti popisované v předcházející výpovědi, přestože si lze teoreticky tento vztah vyvodit. Z tohoto důvodu je tento posun klasifikován jako spíše nenutný, místo něhož by bylo vhodnější následující řešení: *Bere při tom v potaz možná rizika, plánuje časové rezervy a určuje konkrétní opatření.*

Posuny této klasifikace byly identifikovány pouze ve vzorku CAT, v kontrolním vzorku se žádný spíše nenutný posun nevyskytl. Více o této skutečnosti pojednává oddíl zabývající se kvantitativní stránkou tohoto jevu.

Posuny nenutné

Posuny nenutné se nacházejí na opačném konci škály míry nutnosti než posuny nutné. Jedná se o čistě neobjektivně podmíněná řešení, která nemají systémovou oporu v cílovém jazyce. Následující doklad (U1s5o11) obsahuje různé druhy posunů (označené kurzívou v závorce), avšak pouze jeden, splňující podmínku distantního odkazování, je posunem nenutným. Zároveň svědčí o tom, že referenční vztahy mohou být značně komplexní a spojovat více textových prvků. Uvedený doklad je kategorizován jakožto distantní (a kvantifikován jako jeden posun), neboť bylo třeba daném případě zohlednit textovou jednotku větší než pouze onen daný větný celek.

<p>Pokud je povlakovým kovem slitina, musí být před chemickým symbolem její (<i>implicitace, nutný posun</i>) hlavní složky uvedeny chemické symboly všech jejích malých složek.</p> <p>Za chemickým symbolem malé složky slitiny musí být zapsán nominální hmotnostní podíl složky slitiny (<i>explicitace, nenutný posun</i>) v procentech (viz 5.1, poznámka 1). Pokud je však hmotnostní podíl malé složky slitiny nižší než 1 procento, musí být zadán s přesností jednoho desetinného místa.</p>	<p>Wenn das Überzugsmetall eine Legierung ist, muß das chemische Symbol des Hauptlegierungsbestandteils den chemischen Symbolen jedes kleineren Legierungsbestandteils vorangestellt werden. Jedem chemischen Symbol eines kleineren Legierungsbestandteils muß sein nomineller Massenanteil in Prozent, als ganze Zahl in Klammern dargestellt, folgen (siehe 5.1, Anmerkung 1). Ist der Massenanteil des kleineren Legierungsbestandteils in Prozent jedoch kleiner als 1 Prozent, muß er mit einer Dezimalstelle angegeben werden.</p>
--	---

Tento doklad dále slouží jako příklad „rozkládání“ německých kompozit na jejich složky a vzniku explicitnějších endoforik. Poslední podtržené sousloví představuje velmi explicitní referenci, která by byla nejspíše klasifikována jako absence nutného posunu, pokud by se ocitla v textu jiného druhu a ne ve výkladu určitého normovaného postupu, při němž hraje významnou roli jednoznačnost. To však nemění nic na tom, že by k tučně vyznačenému posunu dojít nemělo a že by bylo vhodnější ponechat takovou míru explicitnosti, jaká je ve VT: *Za chemickým symbolem malé složky slitiny musí být zapsán její nominální hmotnostní podíl v procentech (viz 5.1, poznámka 1)*. Alternativní řešení k druhému jevu: *Pokud je však tento podíl nižší než jedno procento...*

Absence nutného posunu

Kategorie absence nutného posunu popisuje řešení, které nějakým způsobem přejímá explicitní či implicitní strukturu z originálu, a porušuje tím stylistickou hodnotu CT. Zjištěné jevy neměly vliv na sémantiku.

<p>Především jde o stabilizované <u>organické produkty s obsahem chlóru</u>, protože se s nimi snadno manipuluje a jsou neúčinnější. Zhruba 3 ze 100 lidí na produkty s obsahem chlóru reagují alergicky.</p>	<p>Hauptsächlich handelt es sich hierbei um stabilisierte organische Chlorprodukte, da diese leicht zu handhaben sind und über den besten Wirkungsgrad verfügen. Ca. 3 von 100 Menschen reagieren allergisch auf Chlorprodukte.</p>
--	---

V tomto dokladu¹⁵² (W1s18o5) je podobně jako u minulého patrné, že se překladatel snažil vyřešit převod německého kompozita, aniž by však vzal v potaz širší kontext a s ním i možnost implicitnějšího překladu distantní reference. Opakování celého koreferenčního výrazu, který vznikl „slovníkovou“ volbou ekvivalentu lexikální jednotky bez ohledu na kontext, je příliš explicitní a stylisticky nevhodné. Navrhované řešení je tudíž implicitnější: *Tyto produkty vyvolávají zhruba u 3 ze 100 lidí alergickou reakci*. Explicitní řešení může rovněž souviset s výše uváděným aktuálním členěním, neboť větný člen „produkty s obsahem chlóru“, ač jednoznačně tematické povahy, umístěn více vpravo, což navozuje představu, že daný referenční vztah je „distantnější“, a musí být tím pádem explicitnější.

V rámci této kategorie je zmíněn ještě jeden doklad, který reprezentuje absenci nutného posunu opačným směrem (Z1s2o13):

<p>Ve Šlesvicko-Holštýnsku se díky dostatku dřeva a díky formě hospodářství vyvinul zvláštní typ domů. Tzv. halový dům neměl komín.</p>	<p>In Schleswig-Holstein entwickelte sich aufgrund des Holzreichtums und der Wirtschaftsform <u>ein besonderer Haustyp</u>. Das „Hallenhaus“ besaß keinen Schornstein.</p>
---	---

Jelikož v češtině neexistuje gramatický prostředek kategorie určenosti, je anaforická vazba oproti němčině implicitnější a méně jasná. Použití nástroje CAT mělo pravděpodobně za následek dodržení hranic „segmentů“, přičemž v tomto případě by bylo zejména v češtině vhodnější tyto dva segmenty spojit, neboť informace v tematické pozici v druhé výpovědi má povahu spíše rematickou v návaznosti na výpověď první (mezi rématem „zvláštní typ domů“ a další informací „tzv. halový dům“ je z hlediska cílového jazyka tematický skok v podobě absence propozice „tento typ domu se nazývá halový dům“, resp. je tato propozice zhuštěná do zkratky „tzv.“, navíc výrazně krátká výpověď nemá v cílovém jazyce stylistickou funkci). Z těchto důvodů se jeví následující řešení jako vhodnější (zároveň nepřidává žádný referenční prvek navíc, pouze spojuje segmenty dvojtečkou a přesunuje zpřesnění před „halový dům“): *Ve Šlesvicko-Holštýnsku se díky dostatku dřeva a díky formě hospodářství vyvinul zvláštní typ domů bez komína: tzv. halový dům.*

¹⁵² Tento excerpt byl uveden už při popisu aktuálního členění a je nyní vzhledem k předchozí zmínce opatřen komentářem zaměřeným na rovinu distantního odkazování.

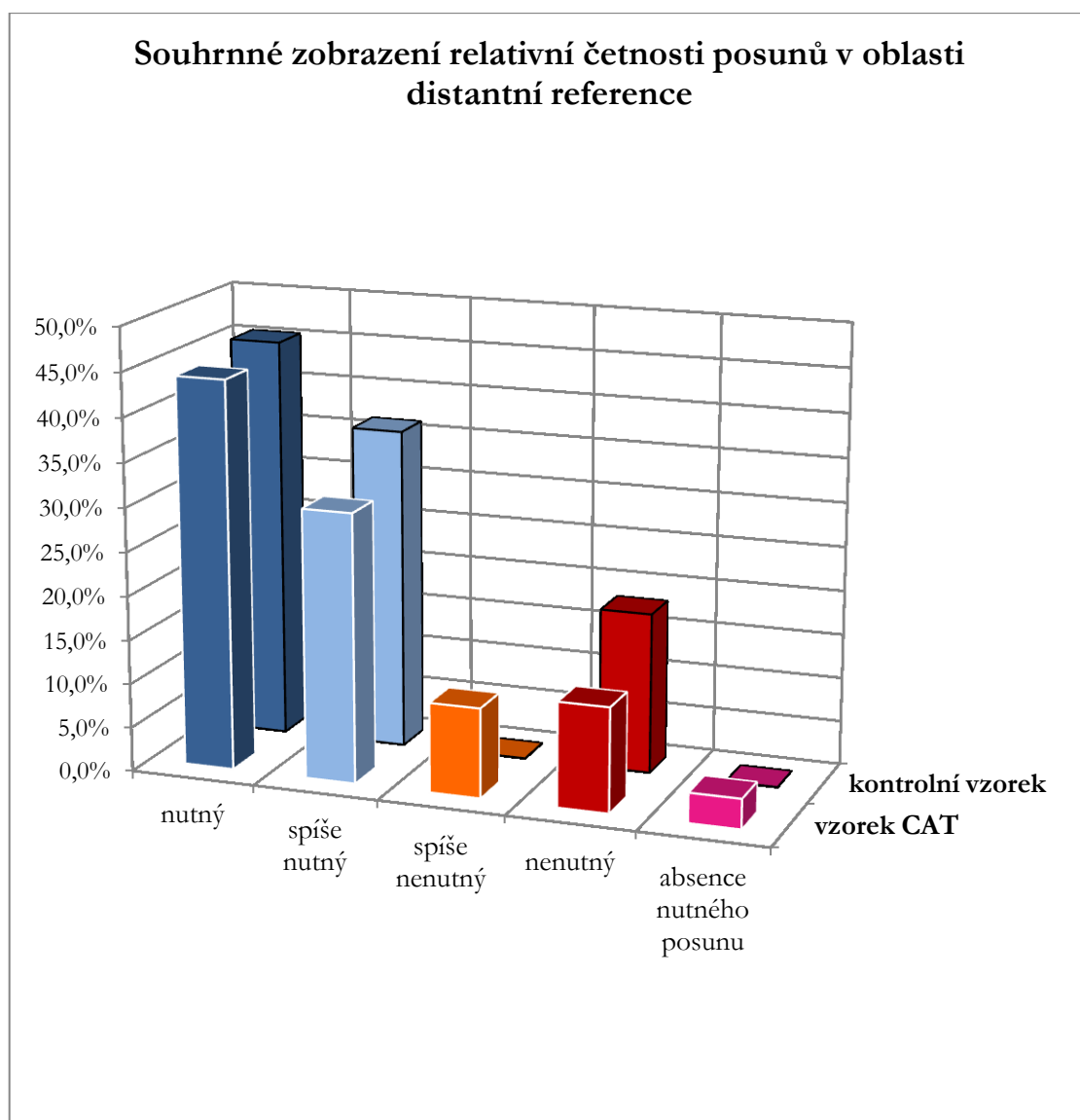
Stejně jako u stupně spíše nenutných posunů nebyl zaznamenán v kategorii „absence nutného posunu“ jediný výskyt u překladů vyhotovených bez použití nástrojů CAT, o čemž je pojednáno v obecnější rovině v následujícím oddílu.

7.3.2. Míra nutnosti posunů z hlediska kvantitativního

Podobně jako u aktuálního členění byly i zde všechny doklady distantní reference sečteny a přeneseny do grafické podoby, aby bylo možné zaujmout stanovisko k vyslovené hypotéze. Na úvod tohoto oddílu je ovšem nezbytné konstatovat, že absolutní četnost tohoto jevu nedosahovala vysokých hodnot, jak bylo už ostatně naznačeno v předcházejících pasážích. Absolutní četnost excerpovaných dokladů je především v kontrolním vzorku velmi nízká (11 výskytů oproti 59 ve vzorku CAT), a nepředstavuje tudíž dostatečně obsáhlý soubor dat ke spolehlivému kvantitativnímu závěru.

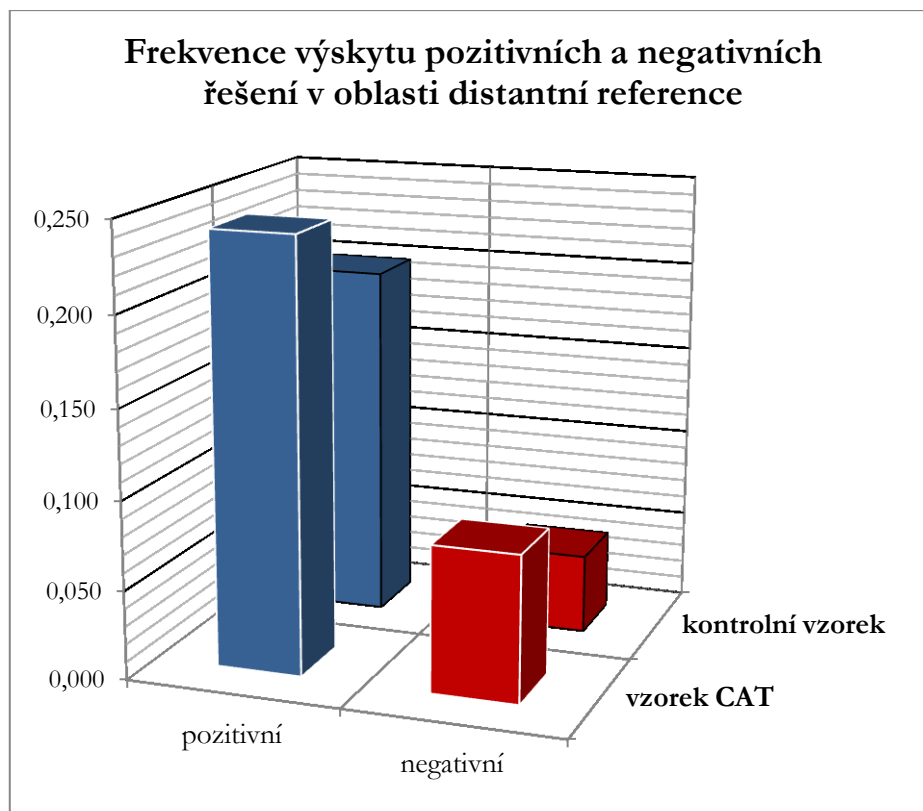
Přesto však jsou pro ilustraci uvedena číselná data v grafické podobě, jelikož přes výše uvedený deficit vykazují určitou podobnost a i přes absenci výskytů u dvou kategorií nejeví známky deformace vlivem nedostatečné statistické velikosti vzorku. Naprostá většina zjištěných posunů na rovině distantní reference byla motivovaná objektivně (75 procent u vzorku CAT a 82 procent u kontrolního vzorku), a subjektivně motivované posuny (či absence objektivně motivovaného posunu) tak tvoří v celém empirickém materiálu jen velmi malý podíl. Toto zjištění by mohlo souviset s tím, co už bylo zmíněné o kvalitě získaných textů u aktuálního členění, a sice že bude minimálně standardní či ještě vyšší. Pro hodnocení textů z hlediska požadavku orientace na cílový jazyk to znamená, že je lze opět jako u aktuálního členění označit obecně za zdařilé.

Přestože v kontrolním vzorku dvě kategorie subjektivně podmíněných řešení ze tří zcela chybí, není mezi oběma vzorky patrný výraznější rozdíl co do úhrnu relativních četností těchto poněkud defektních řešení, poněvadž tato řešení jsou ve vzorku CAT více rozložena do jednotlivých kategorií, zatímco v kontrolním vzorku se vyskytovala pouze v kategorii jedné, ovšem častěji. Subjektivně motivované posuny se tak na celkovém počtu zjištěných dokladů podílejí u vzorku CAT 25 procenty a u kontrolního vzorku 18 procenty.

Graf 5: Souhrnné zobrazení relativní četnosti posunů v oblasti distantní reference

Zahrne-li se do výše uvedených údajů také frekvence jednotlivých výskytů (viz níže), je dobře vidět, jak často se v textech shromážděných v rámci příslušných vzorků objevovala subjektivně motivovaná řešení (negativní) a objektivně motivovaná řešení (pozitivní). Zatímco jedno pozitivní řešení připadá u vzorku CAT přibližně na každou čtvrtou normostranu CT a u kontrolního vzorku na každou pátou, vyskytují se negativní řešení mnohem řídkěji: u vzorku CAT na každou dvanáctou a u kontrolního vzorku na každou dvacátou až pětadvacátou normostranu.

Graf 6: Frekvence výskytu pozitivních a negativních řešení v oblasti distantní reference

Z výše uvedeného grafu je dále patrné, že o to, oč je ve vzorku CAT více pozitivních řešení, je v něm také více negativních řešení. Ačkoliv se výše uvedené kvantitativní znázornění jednotlivých posunů (či jejich absence) opírá o velmi omezený soubor dat a závěry z něj si nemohou činit ambici na jakoukoli větší vyovídací hodnotu, nelze zároveň při izolovaném pohledu na výsledky vnitrotextové analýzy říci, že se hypotéza vztahující se na prospektivně motivovanou volbu endoforik v CT při použití nástrojů CAT spolehlivě potvrdila. Podrobnější konfrontaci hypotézy a zjištěných výsledků lze najít v oddíle následujícím po syntéze těchto výsledků s vnětextovými specifiky ke konci této kapitoly.

7.3.3. Míra explicitnosti posunů z hlediska kvalitativního i kvantitativního

V předchozím oddíle se neukázalo, že by překlady vyhotovené pomocí nástrojů CAT vykazovaly významně výraznější míru subjektivně podmíněných posunů či řešení, alespoň v kategorii distantní reference. Pro přesnější otestování hypotézy vyslovené k této lingvistické oblasti je ještě zapotřebí porovnat četnost explicitujících subjektivních posunů, které by se měly v textech ze vzorku CAT objevovat častěji.

Než budou uvedena příslušná kvantitativní data, jsou níže na jednotlivých příkladech ilustrovány explicitace a implicitace, tj. dvě kategorie, do nichž byly jednotlivé posuny během fáze analýzy zařazovány. Absence nutného posunu, třebaže se zde vlastně nejednalo o posun jako takový, byla pro lepší operativnost zařazena¹⁵³ do explicitace, jestliže bylo nevhodné řešení příliš explicitní, a naopak do implicitace, pakliže bylo dané řešení příliš implicitní a vyžadovalo si posun směrem k explicitnějšímu vyjádření anaforických vztahů.

Explicitace (doklad J1s2o12):

<p>Výkonná rada odpovídá za běžné záležitosti Evropské centrální banky (čl. 11 odst. 6 statutu). Provádí měnovou politiku v souladu s obecnými zásadami a rozhodnutími Rady guvernérů. V tomto směru dává Výkonná rada nezbytné pokyny národním centrálním bankám.</p>	<p>Das Direktorium führt die laufenden Geschäfte der EZB (Artikel 11.6. der Satzung). Es führt die Geldpolitik gemäß den Leitlinien und Beschlüssen des EZB-Rates aus. Hierzu erteilt es den nationalen Zentralbanken die erforderlichen Weisungen.</p>
--	---

K explicitaci zde dochází převodem osobního zájmena ve VT koreferenčním výrazem „Výkonná rada“ v CT.

Implicitace (doklad M3s7o4):

<p><u>Tato charta</u> byla sepsána v německém jazyce. Pokud by překladem originálního znění do jiného jazyka vznikly odchylky, pak platí v případě pochybností německá verze.</p>	<p><u>Diese Charta</u> ist in deutscher Sprache verfasst worden. Sollten sich durch Übersetzung der Originalfassung dieser Charta in eine andere Sprache Abweichungen ergeben, so gilt im Zweifel die deutsche Fassung.</p>
--	--

K implicitaci zde dochází vynecháním koreferenčního substantiva s odkazujícím zájmenem „dieser Charta“, neboť je z hlediska situačního kontextu zřejmé, že se jedná o chartu; žádný jiný text zmiňován není.

Takto rozříděné doklady posunů v oblasti distantní reference či doklady jejich absencí byly pro kvantitativní porovnání a otestování hypotézy zaneseny

¹⁵³ Viz též absence nutného posunu v předcházejícím oddílu.

do podobné¹⁵⁴ tabulky jako v případě aktuálního členění. Nejprve je pro úplnost poskytnut přehled všech excerpovaných dokladů (v následujících dvou tabulkách) a poté již relevantní zbylé dvě tabulky s hodnotami srovnávajícími oba vzorky z hlediska relativní četnosti subjektivně podmíněných řešení.

Vzorek CAT	E	J	P	Q	R	S	W	Z	absolut. četnost	relativní četnost
expl.	0	7	3	2	4	6	13	6	41	69%
impl.	2	1	0	5	3	1	0	6	18	31%
									59	100%

Tabulka 11: Četnost posunů či jejich absence v kategoriích distantní reference v rámci vzorku CAT

Kontrol. vzorek	B	C	K	L	M	O	U	absolut. četnost	relativní četnost
expl.	1	0	0	0	3	2	1	7	64%
impl.	0	1	0	0	2	0	1	4	36%
								11	100%

Tabulka 12: Četnost posunů či jejich absence v kategoriích distantní reference v rámci kontrolního vzorku

Tyto tabulky znázorňující četnost jevů v rámci definovaných kategorií opět dokládají, že vzorek CAT se od kontrolního vzorku z hlediska poměru implicitnějších a explicitnějších řešení příliš neliší. Vedle nízkého počtu excerpt je to pozitivní zjištění poskytující oporu následujícímu srovnání subjektivně motivovaných řešení v obou vzorcích.

CAT	E	J	P	Q	R	S	W	Z	vážený průměr
NS CT:	43,6	10	12,8	34,7	14,2	18,3	37,6	11,2	
expl	n/a	0%	0%	0%	50%	33%	38%	17%	24%
impl	50%	0%	n/a	20%	67%	0%	n/a	17%	32%

Tabulka 13: Relativní četnost subjektivně motivovaných řešení v jednotlivých kategoriích: vzorek CAT

¹⁵⁴ Z tohoto důvodu už zde nejsou vysvětlovány jednotlivé parametry tabulky. V případě potřeby se lze podívat na vysvětlení v příslušném oddílu nazvaným „Kategorie aktuálního členění z hlediska kvantitativního“.

Kontrol.	B	C	K	L	M	O	U	vážený průměr
NS CT:	4,2	8,8	3,8	3,5	11,4	3,8	9,8	
expl	0%	n/a	n/a	n/a	0%	50%	100%	40%
impl	n/a	0%	n/a	n/a	0%	n/a	0%	0%

Tabulka 14: Relativní četnost subjektivně motivovaných řešení v jednotlivých kategoriích: vzorek kontrolní

Podle hypotézy by tyto číselné údaje měly dosahovat vyšších hodnot u explicitace ve vzorku CAT oproti vzorku kontrolnímu. Výsledky však naopak ukazují vyšší relativní četnost subjektivně podmíněných řešení v kontrolním vzorku. Tím lze s ohledem na omezení konstatované výše říci, že se hypotéza vyšší explicitnosti u nástrojů CAT v získaném souboru textů nepotvrdila.

Vedlejším produktem analýzy věnované distantní referenci je zjištění, že na konkrétních textech došlo na druhou stranu k vyšší četnosti subjektivně podmíněných řešení, která spadají do opačné kategorie implicitace. Aritmetický průměr výskytu implicitace je však v kontrolním vzorku spočítán pouze na základě textů od tří překladatelů, neboť u ostatních nebyl pozorován žádný jev tohoto druhu, a tím je reprezentativnost této hodnoty oslabena.

7.3.4. Posuny z hlediska druhu endoforického odkazování

Teoreticky by bylo možné rozdělit posuny v oblasti distantní reference podle druhu endofory na odkazování anaforické a kataforické. Prakticky jsou však všechna excerpta příklady anafory. Tím se tedy potvrdilo tvrzení z teoretické části, že u kataforického odkazování nebude příliš velký prostor pro testování hypotézy. Přesto byly zaznamenány případy jednoho několikrát se opakujícího kataforika odkazujícího distantně (které ovšem lingvistické publikace nezmiňují, jak lze vyčíst z příslušné kapitoly): „následující“, resp. „folgend“. Jelikož se však jednalo ve všech případech o kontextové ekvivalenty nevyžadující žádný posun, není tento výraz ve výsledcích zahrnut. Toto zjištění nicméně dokládá, že paralelně k anaforickým výrazům adjektivní povahy „vedený“ a „zmiňovaný“ existuje kataforický protějšek „následující“.

7.4. Syntéza vněttextových specifíků a výsledků vnitrotextové analýzy

V předcházejících pasážích této kapitoly byly nejprve detailně popsány relevantní vněttextové parametry získané z dotazníkového šetření, a to především z pohledu kvalitativního, a poté následoval podrobný kvalitativní i kvantitativní popis zjištěných výsledků ve vybraných lingvistických kategoriích. Pro celkovou interpretaci těchto výsledků je však nezbytné propojit aspekt vněttextový s vnitrotextovým tak, aby se dalo vyslovit objektivní stanovisko s určitou výpovědní hodnotou k výše definovaným hlavním hypotézám této práce.

Pro účely této syntézy byla uplatněna statistická metoda definovaná v metodologické části práce. Vzhledem k rozsahu zde budou uvedeny jenom výsledky dílčích testů, jednotlivé kontingenční tabulky, které sloužily jako jejich základ, jsou uvedené v příloze. Na tomto místě jsou vyobrazeny pouze dvě souhrnné tabulky, z nichž kontingenční tabulky čerpaly příslušná data. V první části se nacházejí testované vněttextové znaky (extrahované z příslušného oddílu), v druhé části jsou výsledky za oblast aktuálního členění a ve třetí výsledky za oblast distantní reference. Vnitrotextovou situaci vyjadřuje tučně vyznačená frekvence výskytu negativních jevů, vyjádřená jejich počtem na jednu normostranu cílového textu (prostřednictvím této relativní hodnoty lze oba vzorky objektivně porovnat).

Vzorek CAT	E	J	P	Q	R	S	W	Z
kvalifikace	20	13	5	1	6	5	18	?
kontrola	–	–	–	–	–	+	?	?
verze Tradosu	starší	?	novější	novější	starší	?	starší	starší
abs. četnost interferencí	16	3	0	2	4	3	4	1
abs. četnost všech řešení	43	16	3	53	22	45	40	41
frekv. výskytu interferencí	0,367	0,300	0	0,058	0,282	0,164	0,106	0,089
abs. četnost subj. motiv. posunů	1	0	0	1	4	2	5	2
abs. četnost všech posunů	2	8	3	7	7	7	13	12
frekv. výskytu subj. mot. pos.	0,023	0	0	0,055	0,282	0,109	0,133	0,179

Tabulka 15: Základní vstupní data pro test nezávislosti: vzorek CAT

Kontr. vzorek	B	C	K	L	M	O	U
kvalifikace	4	1,5	4	3	13	10	19
kontrola kvality	–	–	–	–	–	–	–
abs. četnost interferencí	1	6	1	1	2	1	3
abs. četnost všech řešení	7	14	2	5	11	9	8
frekv. výskytu interferencí	0,238	0,682	0,263	0,286	0,175	0,263	0,306
abs. četnost subj. motiv. posunů	0	0	0	0	0	1	1
abs. četnost všech posunů	1	1	0	0	5	2	2
frekv. výskytu subj. mot. pos.	0	0	0	0	0	0,263	0,102

Tabulka 16: Základní vstupní data pro test nezávislosti: kontrolní vzorek

Šedě jsou vyznačeni překladatelé, u nichž nejsou známy všechny údaje, a to buď z důvodu nedostatečné specifikace při vyplňování dotazníku, nemožnosti daný údaj dohledat (Z, viz výše), nebo z důvodu absence daného jevu ve všech textech daného překladatele (distantní reference u K, L), což vylučovalo možnost vysledovat překladatelské tendence ve vymezených kategoriích.

Níže je uveden přehled všech testovaných vnětextových parametrů (a v závorce jejich rozdělení na dvě skupiny hodnot), u nichž je uvedeno, zda Fisherův faktoriálový test hypotézu nezávislosti (jak ve vztahu k výsledkům analýzy aktuálního členění, tak ve vztahu k výsledkům¹⁵⁵ analýzy distantní reference) zamítl, či nezamítl:

Celková kvalifikace překladatele (< 10; ≥ 10)	<i>nezamítnuta</i>
Kontrola kvality dle požadavků normy (ano/ne)	<i>nezamítnuta</i>
Verze nástroje Trados (starší/novější)	<i>nezamítnuta</i>
Použití nástrojů CAT (ano/ne)	<i>nezamítnuta</i>

¹⁵⁵ Pro účely testu byla zvolena hranice frekvence výskytu negativních řešení, podle níž jsou vnitrotextové hodnoty rozděleny na dva intervaly, na 0,1 (což odpovídá jednomu negativnímu jevu na deset normostran překladu). Uvedené testy dopadly pro každý vnitrotextový jev stejně, proto je u každého vnětextového parametru uveden pouze jeden výsledek (stejný jak pro oba lingvistické jevy).

Fisherův faktoriální test hypotézu nezávislosti vnětového parametru na jakékoli lingvistické kategorii ani v jednom případě nezamítl, z čehož vyplývá, že se závislost lingvistického jevu na jakémkoli z těchto parametrů statisticky neprokázala, nebo se nemohla prokázat v důsledku příliš malého¹⁵⁶ statistického souboru. Za předpokladu pravdivosti první varianty by bylo možné říci, že získaná data v rámci obou vzorků textů nevykazují známky asymetrie vlivem žádného z vnětových parametrů, neboli porovnání vzorku CAT s kontrolním vzorkem nebylo významně ovlivněné známými externími¹⁵⁷ faktory, dokonce však ani samotným (ne)použitím nástroje CAT při překladech nashromážděných textů.

7.5. Shrnutí výsledků s ohledem na hypotézy výzkumu

Nejprve byly popsány výsledky dotazníkového šetření z hlediska kvalitativního a byl připraven kvantitativní základ pro statistickou konfrontaci s výsledky ve vybraných vnitřtextových kategoriích. Z dotazníků byly zjištěny nezbytné údaje o vzniku překladů, tj. charakteristika jednotlivých překladatelů v podobě délky jejich praxe

---

¹⁵⁶ Soubor empirického materiálu by musel obsahovat výsledky výrazně vyššího počtu pozorování, tedy počtu překladatelů, kteří by zároveň poskytli dostatečně velké množství textu k analýze, aby bylo možné excerpovat statisticky významný objem dostatečně rozrůzněných řešení či posunů.

¹⁵⁷ Čistě na spekulativní rovině lze říci, že z číselných údajů uvedených výše v obou souhrnných tabulkách přeci jen jeden faktor ovlivňující výsledky vzešel, a sice individualita překladatele.

Srovnají-li se hodnoty interference u jednotlivých překladatelů, pak je kupříkladu nejzkušenější překladatel v rámci vzorku CAT vyprodukoval CT s nejvyšší frekvencí interference, naopak nejnižší hodnoty se objevily u překladatelů s nejmenší praxí. V kontrolním vzorku sice nejvíce interferencí vykazovaly texty začínajícího překladatele C, nicméně druhá nejvyšší hodnota byla pozorována u překladatele U, v tomto vzorku nejzkušenějším. Požadavek na revizi CT podle normy ČSN EN 15038 splnily prokazatelně (alespoň pokud údaje v dotaznících odpovídají skutečnosti) pouze texty překladatele S, jejichž hodnoty interference se pohybují někde okolo střední hodnoty vzorku CAT. V nejméně „zkontrolovaných“ textech překladatele Q byla pozorována velmi nízká míra interference, nicméně obecně výraznější fáze kontroly kvality u vzorku CAT se mohla částečně projevit ve výsledných hodnotách, které jsou u kontrolního vzorku v průměru vyšší (nicméně se jedná o nárůst o jeden negativní jev na cca pět až deset normostran cílového textu). Statisticky možný model, který by zohlednil hodnot všech veličin a parametrů současně, by musel těžit z mnohonásobně vyššího počtu dokladů obou zkoumaných syntaktických rovin.

Tyto úvahy naznačují, že se pro účely uchopení komplexní skutečnosti operuje se zjednodušeným modelem, který ji nemůže zachytit přesně a do jisté míry ji zkruskuje, neboť v dynamice vzniku překladu se vším, co s tím souvisí, se odráží celá řada specifik, počínajíc tím, že daní překladatelé získali kvalitativně rozdílné vzdělání, že přistupují odlišně k procesu i produktu překladu, a končíc třeba různou úrovní nabytých a udržovaných jazykových znalostí a dovedností a vůbec celkovým celoživotním vzděláváním apod. Bohužel není v silách této práce vypracovat detailní a komplexní model zohledňující všechny (nejen) tyto faktory, jsou zde však nastíněny některé aspekty, které by mohly být použity při dalším výzkumu této oblasti.

a dosaženého vzdělání, existence a forma fáze kontroly kvality daného cílového textu a použitý software k jeho vyhotovení. Z hlediska posledního vnětřtextového parametru byl vzorek textů velmi homogenní, z hlediska ostatních byl každý vzorek heterogenní, ovšem s navzájem velmi srovnatelnou strukturou. Jen v případě kontroly kvality se situace v každém ze vzorků lišila, u vzorku CAT v důsledku existence většího počtu kombinací jednotlivých možností a především v důsledku vyšší míry „institucionalizace“ zázemí, které měli někteří překladatelé v rámci vzorku CAT k dispozici, zatímco překladatelé v rámci kontrolního vzorku byli převážně odkázáni sami na sebe, resp. vyhotovení a odevzdání překladu mělo oproti situaci u vzorku CAT individuálnější ráz.

Vlastní translátologická analýza zaměřená na vybrané lingvistické jevy byla provedena v případě aktuálního členění podle dichotomie řešení na ose přijatelnosti s cílem otestovat hypotézu vyšší interference, tedy vyšší četnosti nepřijatelných či spíše nepřijatelných řešení ve vzorku CAT. Vyhodnocení tohoto jevu však ukázalo pravý opak. Poté, co byly představeny jednotlivé stupně přijatelnosti, byly graficky prezentovány výsledky sloučené do dvou skupin na řešení pozitivní (orientované na cílový jazyk v souladu s požadavkem Reißové na informativní text a tíhnoucí spíše k pólu Touryho přijatelnosti) a řešení negativní (řešení defektní, obsahující výraznější stopy struktur výchozího jazyka). Z výše uvedených grafů bylo zřejmé, že texty ve vzorku CAT nedosahovaly takové míry interference jako texty v kontrolním vzorku, celkově však byla v každém vzorku poměrně nízká. Toto zjištění nasvědčuje domněnce o předpokládané obecně vyšší kvalitě získaných textů.

Vedlejším produktem translátologické analýzy tohoto jevu bylo sestavení pěti dílčích kategorií, z nichž dvě, spadající pod pojem předsunutá pozice německého rématu, byla poměrně jasně klasifikovatelná a v případném budoucím výzkumu mohou představovat relativně objektivní základní kritéria hodnocení realizace tematicko-rematických struktur v překladech z němčiny do češtiny, ale také opačným směrem. Další kategorií bylo pořadí tematických složek, resp. členů s nižší výpovědní dynamičností, u nichž byla shledána velká přípustná variabilita, částečně závislá na idiolektu mluvčího, a tedy logicky i velmi vysoká míra přijatelnosti. Oproti předchozím kategoriím se zde jedná spíše o stylistické nuance než o různé

interpretace jednoho segmentu VT v textu cílovém. Předposlední kategorií byla skupina počátkových výpovědí, více méně daná záměrem mluvčího a postrádající hlubší kontextovou vázanost v porovnání s výpověďmi uvnitř větších textových jednotek. Tento výčet završovaly izolované případy, které nebylo možné přiřadit žádné z předchozích skupin, resp. se jednalo o doklady přeuspořádání větosledu, v odborné literatuře zmiňovaného pouze okrajově. Tyto kategorie sloužily k bližší analýze zjištěných interferencí ze strukturního hlediska, která odhalila, že řešení v kontrolním vzorku vykazovala mnohem nižší míru přijatelnosti v kategorii počátkové pozice německého rématu a v kategorii ostatních druhů řešení (částečně tedy i větosledných případů). Tento detailní pohled dále vyvrací tvrzení, že při použití nástrojů CAT dochází k orientaci na segment a odklonu od vyšších jednotek textu.

Analýza na rovině distantní endofory proběhla podle kategorizace posunů vypracované československou translatoologií, konkrétně zde byl primárně aplikován Levého model nutnosti posunu a jeho klasifikace na explicitaci, resp. implicitaci. Nejprve byly popsány jednotlivé stupně veličiny definované jako míra nutnosti posunu, poté byl uveden graf porovnávající oba vzorky co do frekvence výskytu pozitivních (nutné a spíše nutné posuny) a negativních řešení (posuny nenutné a spíše nenutné spolu s absencí nutného posunu). Tento graf sice ukázal vyšší míru subjektivně motivovaných řešení ve vzorku CAT, ale rozdíl mezi oběma vzorky mírně přesahoval pět procent, čili nebyl nijak výrazný. Navíc je nutné zdůraznit, že absolutní četnosti na jedné straně odpovídaly poměrně velikosti daného vzorku, nicméně na straně druhé nedosahovaly nikterak vysokých hodnot, a závěry vyplývající ze zjištění v rámci této lingvistické kategorie jsou tedy značně relativní.

Jasnější stanovisko, resp. za daných okolností jasnější, umožnila až podrobnější analýza dílčích kategorií distantního endoforického odkazování, explicitace a implicitace. Z teoretické části totiž vyplývá v první řadě předpokládaný častější výskyt negativních posunů v CT explicitujících struktury VT. V empirické části se však ukázalo, že se nárůst relativních četností explicitace vyskytl ve vzorku kontrolním, nikoliv ve vzorku CAT, jak tomu mělo být podle odborné literatury. Přestože tedy není v tomto případě závěr natolik jednoznačný jako u aktuálního

členění, lze spíše konstatovat, že se hypotéza definovaná výše nepotvrdila, resp. za podmínek tohoto výzkumu, podrobně popsanych dříve, se neprojevíly významnější znaky tendencí postulovaných v rámci této hypotézy.

V závěru této kapitoly byla ověřena závislost vnětových parametrů, které byly v jejím úvodu kvalitativně popsány a kvantitativně připraveny pro statistické testování. Pomocí metody Fisherova faktoriálního testu, vyhrazeného pro statistické soubory s nízkými četnostmi pozorovaných jevů, byla otestována hypotéza nezávislosti každého z vnětových specifik proti výsledkům v každé vnitřové kategorii. Referenčním vodítkem pro rozdělení získaných hodnot, které je pro tuto metodu nezbytné, byl minimální standard vyžadovaný příslušnou normou poskytování překladatelských služeb. Tento statistický test neprokázal korelaci zkoumaných vnitřových jevů a jakéhokoli vnětového parametru zjištěného při dotazníkovém šetření, a to ani v případě volby použití nástroje CAT. K tomuto zjištění týkajícího vlivu nástrojů CAT na syntaktickou stránku překladu, který byl předmětem této práce, dospěla rovněž vlastní translatologická analýza vybraných jevů, jejíž závěry lze vzhledem k výsledkům statistického testu považovat z hlediska této práce za konečné.

8. Diskuze nad dalším směřováním výzkumu

Tato kapitola vychází z předcházejících kapitol a stručně naznačuje směřování případného dalšího výzkumu související problematiky. Následující úvahy se dotýkají pouze některých vybraných aspektů této práce, vzhledem k jejímu rozsahu nelze poskytnout vyčerpávající výčet všech možných směrů případného budoucího výzkumu.

8.1. Translatologický model

Metodologický model sestavený z různých teorií pro účely této práce představuje poměrně stabilní základ pro translatologický výzkum kontrastivně-lingvistického zaměření na daném textovém typu. Disponuje deskriptivními a relativně flexibilními nástroji pro popis jednotlivých řešení, jejichž syntézou lze dospět prostřednictvím kriticko-funkčního přístupu k vyhodnocení překladu z hlediska zkoumané lingvistické složky. Teoreticky by bylo tudíž možné aplikovat tento model, samozřejmě za předpokladu jistých modifikací, na překlady vyhotovené např. strojovým překladačem.

Na druhou stranu byl tento model připraven čistě pro tuto práci, a neklade si tedy ambice na postihnutí širšího spektra témat. Kupříkladu by nastala zcela jiná situace, pakliže by měly být analyzovány literární překlady, tedy texty jiného typu, neboť jsou na ně kladeny jiné požadavky než na texty informativní.

Zajímavé by bylo rovněž uplatnit tento model na opačný směr překladu, tj. z češtiny do němčiny, a pozorovat, zda se dílčí kategorie, které se projeví v empirické části této práce, objeví i v překladech do němčiny, či na jinou jazykovou dvojici, z níž by jistě vzešly u obou zvolených jevů jiné dílčí kategorie. Při tom by bylo možné translatologický model zachovat, což by umožnilo posouzení hypotéz vyslovených v této práci z diametrálně odlišného úhlu pohledu. Jediný komponent modelu, který by bylo možná zapotřebí zpřesnit, je zařazení konkrétních excerpt na osu přijatelnosti řešení, resp. nutnosti posunu, které nese jisté stopy subjektivity posuzovatele, což však bylo v této práci řešeno sloučením negativních stupňů do jedné skupiny, resp. pozitivních stupňů do skupiny druhé.

Při aplikaci modelu se také projevila do jisté míry omezená uchopitelnost fáze kontroly kvality, která může být zejména při použití nástrojů CAT velmi pestrá a pravděpodobně ji nelze vyjádřit dvojicí izolovaných stavů typu „proběhla/neproběhla“. Pokud ji prováděl někdo jiný než samotný překladatel, je také vhodné vědět, jak byl k tomuto úkonu kvalifikovaný, podobně jako v případě fáze překladu a kvalifikace překladatele. Dále by bylo rovněž zapotřebí určit vliv jednotlivých úkonů kontroly kvality na výsledný překlad, aby případný další model dokázal věrněji zachytit individuální specifika zkoumaného materiálu a aby přesněji odrazil zachycovanou realitu.

Tento konkrétní případ rovněž ilustruje, jaká úskalí skýtá metoda výzkumu orientovaného na překladatelský produkt. Díky tomuto přístupu bylo sice celý výzkum možné vůbec uskutečnit, neboť jinak by tato práce neměla dostatek empirického materiálu k analýze (jestli by byl vůbec nějaký získán), a popsat prvotní nástin obecnějších tendencí, nicméně procesuální hledisko by pravděpodobně, ovšem za předpokladu dostatečného množství materiálu, odhalilo další skutečnosti.

8.2. Statistický model

Využitá statistická metoda pro kvantitativní posouzení stanovených hypotéz je sice určená pro testování na malých souborech, nicméně pro vyslovení přesnějších závěrů s vyšší vypovídající hodnotou by bylo žádoucí vypracovat detailnější model všech proměnných, které jsou relevantní, a získat dostatečně objemný vzorek textů se statisticky postačujícím počtem hodnot těchto proměnných, na něž by bylo možné aplikovat komplexnější statistické metody.

To by se pravděpodobně neobešlo bez úpravy použité metodologie. Buď by musel být realizován laboratorní experiment, nejspíše na materiálu získaném z akademického, nikoli z tržního prostředí, což by umožnilo sestavit VT tak, aby obsahovaly větší počet uměle vytvořených problematických míst (čímž by nebylo nutné provádět – nejen časově – velmi náročnou analýzu zvýšeného množství textu), nebo by se muselo využít korpusů s požadovanými údaji o funkci jednotlivých prvků v rámci aktuálního členění textu. Korpusy, které by těmto požadavkům mohly

odpovídat, jsou zaprvé jednojazyčný Pražský závislostní korpus 2.0¹⁵⁸ (obsahující pouze české žurnalistické texty) a zadruhé Pražský česko-anglický závislostní korpus 2.0¹⁵⁹ (jak název napovídá, neobsahuje německé texty). Za vývojem obou těchto korpusů stojí výzkumný tým Ústavu formální a aplikované lingvistiky UK (Hajič et al. 2006, resp. 2012a, 2012b).

Ačkoli mají jednotlivé přístupy jistá omezení, ve výzkumu tohoto tématu by bylo možné pokračovat jejich vhodnou kombinací, např. syntézou spíše kvalitativního přístupu orientovaného na proces překladač a kvantitativně velmi dobře aplikovatelné korpusové metody.

---

¹⁵⁸ Velmi podrobné údaje vč. uživatelské příručky k tomuto korpusu jsou k dispozici na: <http://ufal.mff.cuni.cz/pdt2.0/index-cz.html> [cit. 2013-12-13].

¹⁵⁹ Tento korpus obsahuje žurnalistické prototexty v angličtině a odpovídající české metatexty. S ohledem na úvahy rozvedené v této práci je zajímavé, že segmentace těchto textů (a spárování segmentů) probíhalo na úrovni větných celků. Korpus mj. slouží k vývoji a testování strojového překladače pro jazykovou dvojici angličtina – čeština. Údaje o tomto korpusu jsou k dispozici na: <http://ufal.mff.cuni.cz/pcedt2.0/> [cit. 2013-12-13].

9. Závěr

Teoretická část této práce směřovala nastíněním relevantních specifik počítačem podporovaného překladu k vyslovení hypotézy jeho vlivu na syntaktickou rovinu výsledných produktů překladu, která byla prostřednictvím modelu sestaveného v metodologické kapitole ověřována na empirickém materiálu získaného a analyzovaného v praktické části této práce.

Na začátku práce byly nástroje CAT představeny, zařazeny do spektra možností, které využití informačních a komunikačních technologií při překladu nabízí, a poté byly s ohledem na cíl této práce popsány aspekty jejich používání, především co do textově-jazykových důsledků. V další kapitole bylo toto pojednání zasazeno do širšího kontextu obecného výzkumu a obecných teoretických modelů v translatologii, neboť nástroje CAT patří k neodmyslitelným pomůckám současných překladatelů, byť zcela jistě ne všech. Zde byly z pohledu translatologie zachyceny stěžejní fáze procesu překládání pomocí těchto nástrojů tak, aby je bylo možné později zohlednit při výzkumu již dříve uvedených textově-jazykových důsledků. Vzhledem k omezenému rozsahu této práce byly vybrány a v další kapitole kontrastivně popsány dva jevy, aktuální členění a distantní (endoforická) reference, které slouží k ověření vlivu použití nástrojů CAT na rovinu textově-jazykovou.

Pro tento účel byl sestaven specifický analytický model, který vychází z Touryho, Reiřové a československé translatologické tradice (Levý, Popovič), a to překvapivě navzdory tomu, že se tito vědci (až na Reiřovou) věnují primárně překladu literárnímu a tato práce naopak překladu textů s důrazem na obsah, avšak kombinace jejich modelů, tj. modelů deskriptivně-literárních postavených na kritickém modelu Reiřové pro posouzení informativních textů, zejména jejím požadavku orientace cílového textu na cílový jazyk, se ukázala jako vhodný metodologický základ pro analýzu lingvistických kategorií vymezených výše. Tento translatologický model doplnily ještě prvky statistické, aby bylo možné stanovit existenci a případnou formu korelace mezi vnětextovými parametry empirického materiálu a zkoumanými kategoriemi textově-jazykových důsledků.

Předpokladem analýzy v empirické části práce byl sběr dostatečně reprezentativního a diferencovaného souboru překladů z německého jazyka do českého, a to jak v rámci vzorku textů vyhotovených s využitím nástrojů CAT, tak i v rámci vzorku textů vyhotovených bez jejich použití. Během více než dvouletého sběru dat se podařilo shromáždit informativní texty celkem od patnácti překladatelů, jejichž profesní kvalifikace byly u obou vzorků vyvážené. Všechny překlady ve vzorku CAT byly zpracovány v jedné z verzí produktu Trados, který je v českém i mezinárodním prostředí nejčastěji používaným nástrojem CAT. Jedinou velmi variabilní (především ve vzorku CAT) a těžko uchopitelnou vnětětovou proměnnou byla forma fáze kontroly kvality, jejíž vliv je i z hlediska odborné literatury komplexní a diskutabilní. Lze tedy říci, že vzorek CAT a kontrolní vzorek byly s ohledem na popsané problémy při získávání textů srovnatelné, a to nejen z hlediska globálního, ale též z hlediska poměru absolutních četností zjištěných jevů, který přibližně odpovídal poměru velikostí obou vzorků.

Vlastní analýza získaných textů měla za cíl posoudit hypotézu, zda se překladatelé při použití nástrojů CAT odklánějí od syntagmatického přístupu k textu a zda s jednotlivými segmenty operují paradigmatictěji, než by bylo žádoucí. V podmínkách této práce to znamenalo, že se měla ve vzorku CAT oproti vzorku kontrolnímu projevit zaprvé vyšší míra interference na rovině aktuálního členění výpovědi v textu a zadruhé vyšší míra subjektivně motivovaných posunů směrem k explicitnějšímu vyjádření distantních endoforických vztahů.

Oba tyto jevy byly podrobně analyzovány, excerpovány a popsány z hlediska kvalitativního i kvantitativního, přičemž v empirické části byly také zohledněny vnětětové parametry, které byly získány prostřednictvím dotazníkového šetření. Všechny tyto parametry byly podrobeny statistickému testu nezávislosti, který byl proveden pro každý parametr zvlášť na výsledcích u obou syntaktických jevů. Závislost výsledků vnitřetové analýzy na libovolném vnětětovém parametru se tímto statistickým testem neprokázala, a to ani v případě použití (resp. nepoužití) nástrojů CAT. Tento vnětětový parametr byl navíc detailně prověřen z translátologické perspektivy při vlastní analýze získaných textů a zde se rovněž neprokázala závislost výsledků na faktoru použití nástrojů CAT.

Na rovině aktuálního členění se tedy jinými slovy nepotvrdila hypotéza zohledňování nižších překladových jednotek při práci s nástroji CAT. Naopak byla pozorována vyšší míra interference v textech z kontrolního vzorku, přeložených bez využití těchto nástrojů. Vedle tohoto kvantitativního zjištění bylo vymezeno pět kvalitativních skupin tohoto kontrastivního jevu, které mohou sloužit jako základ pro další výzkum této problematiky. Dvě z nich v podstatě vyvstaly již během teoretického výkladu gramatické a aktuální složky slovosledu a byly jednoznačně kvalifikovatelné, zatímco ostatní měly méně ostré obrysy a vykazovaly větší míru variability a závislosti na idiolektu. K bližšímu poznání tohoto komplexního jevu by bylo nutné vycházet z textů, které jsou obsaženy v jednojazyčných i překladových korpusech nejen s morfosyntaktickým značkováním, ale se značkováním tematických a rematických složek.

Na rovině distantní endoforické reference, u níž mělo docházet ke zvýšené míře subjektivně motivovaných posunů za účelem univerzálnější recyklace segmentů při budoucí práci s nástroji CAT, resp. přesněji řečeno s překladovými pamětmi, se příslušná hypotéza také příliš nepotvrdila. Ve vzorku CAT sice cílové texty vykazovaly mírně vyšší míru subjektivně motivovaných posunů, nicméně zároveň obsahovaly i vyšší frekvenci výskytu objektivně motivovaných posunů. Při detailnějším pohledu na povahu posunů z hlediska míry explicitnosti se navíc neukázalo, že by překladatelé, kteří využili nástrojů CAT, měli tendenci k explicitaci distantních endoforik za účelem větší nezávislosti segmentu na kontextu, naopak byly pozorovány znaky podobné tendence v kontrolním vzorku. Nicméně veškerá tvrzení v rámci tohoto jevu je nutné brát obezřetně, neboť množství zjištěných posunů bylo velmi omezené. Ze získaných textů vychází najevo, že distantní endofora je zřejmě jevem poměrně řídkým, z čehož plyne, že pro získání vyššího počtu posunů by byl nutný buď mnohem rozsáhlejší vzorek textů, pravděpodobně analyzovatelných pouze pomocí korpusových metod, nebo laboratorní experiment využívající účelně sestavené výchozí texty s vysokou hustotou distantních endoforik.

Třebaže se žádná z hypotéz nepotvrdila, nejedná se v žádném případě o uzavřené téma. Výzkum počítačem podporovaného překladu, jehož další možné směřování bylo stručně nastíněno v diskuzi, je vzhledem k jeho širokému poli působnosti žádoucí, přičemž by měl být zkoumán nejen izolovaně, ale v celkovém translatologickém kontextu.

Bibliografie

ALCINA, Amparo. 2008. Translation technologies: Scope, tools and resources. In: *Target: International Journal on Translation Studies*. Amsterdam: John Benjamins. Vol. 20, Issue 1. 79–102.

ANDĚL, Jiří. 2005. *Základy matematické statistiky*. Praha: MATFYZPRESS.

BALLARD, Michel. 2010. Unit of translation. In: Gambier, Yves; Doorslaer, van Luc (ed.). *Handbook of translation studies*. Vol. 1. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins. 437–440.

BASSNETT, Susan and André LEFEVERE. 1990. *Translation, history and culture*. London: Pinter.

BEAUGRANDE, Robert-Alain de und Wolfgang Ulrich DRESSLER. 1981. *Einführung in die Textlinguistik*. Tübingen: Niemeyer.

BÉDARD, Claude. 2000. Mémoire de traduction cherche traducteur de phrases. In: *Traduire*. Paris: Société française des traducteurs. No 186. 41–49.

BENNETT, Paul. 1994. The translation unit in human and machine. *Babel* 40:1. 12–20. Amsterdam: John Benjamins.

BOWKER, Lynne. 2002. *Computer-Aided Translation Technology: A Practical Introduction*. Ottawa: University of Ottawa Press.

BOWKER, Lynne. 2006. Translation Memory and Text. In: Bowker, Lynne (ed.). *Lexicography, Terminology and Translation: Text-based Studies in Honour of Ingrid Meyer*. Ottawa: University of Ottawa Press. 175–187.

BOWKER, Lynne and Desmond FISHER. 2010. Computer-aided translation. In: Gambier, Yves; Doorslaer, van Luc (ed.). *Handbook of translation studies*. Vol. 1. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins. 60–65.

BRUNETTE, Louise, Chantal GAGNON and Jonathan HINE. The GREVIS project: revise or court calamity. In: *Across Languages and Cultures* 6(1), 2005. 29–45.

BÜHLER, Karl. 1934. *Sprachtheorie: die Darstellungsfunktion der Sprache*. Jena: Gustav Fischer.

ČECHOVÁ, Marie a kol. 2000. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV nakladatelství.

ČERMÁK, František. 2004. *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky*. Praha: Karolinum.

ČSN EN 15038. *Překladačské služby – Požadavky na poskytování služby*. 2006. Praha: Český normalizační institut.

ČSN ISO 690. *Informace a dokumentace – Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů*. 2011. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví.

COLOMINAS, Carme. 2008. Towards chunk-based translation memories. In: Haeseryn, René (ed.). *Babel* 54:4. Amsterdam: John Benjamins. 343–354.

DANEŠ, František. 1996. Zur linguistischen Analyse der Textstruktur. In: Hoffmann, Ludger (Hg.). Sprachwissenschaft. Ein Reader. Berlin, New York: Gruyter.

DANEŠ, František, Miroslav GREPL, Zdeněk HLAVSA a kol. 1987. Mluvnice češtiny, svazek 3 – Skladba. Praha: Academia.

DIMITROVA, Birgitta Englund. 2005. Expertise and Explication in the Translation Process. Amsterdam: Benjamins.

Doporučené minimální tarify za tlumočení a překlad v Kč a EUR na rok 2013. In: ToP (tlumočení-překlad). Praha: JTP – Jednota tlumočnicků a překladatelů, zima 2012. Ročník XXIII, číslo 106. 14–16.

EISENBERG, Peter et al. 2006. Duden. Band 4, Die Grammatik: Unentbehrlich für richtiges Deutsch. 7. Auflage. Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag.

ESSELINK, Bert. 2000. A Practical Guide to Localization. Amsterdam; Philadelphia: Benjamins.

FEDER, Marcin. 2002. A tentative proposal for machine assisted human translation (MAHT) tool-specific general text typology. In: Linguistica Antverpiensia: Linguistics and Translation Studies. Translation Studies and Linguistics. 1/2002. 365–74. Dostupné též elektronicky [cit. 2013-07-10] z: <http://www.lans-tts.be/img/NS1/P365-374.PDF>.

GARCIA, Ignacio. 2008. Translating and Revising for Localisation: What do We Know? What do We Need to Know? In: Perspectives. Volume 16, Issue 1–2. London: Routledge. 49–60.

GARCIA, Ignacio. 2009. Beyond Translation Memory: Computers and the Professional Translator. In: The Journal of Specialised Translation. Issue 12. Dostupné [cit. 2012-09-10] z: http://www.jostrans.org/issue12/art_garcia.php.

GILE, Daniel. 2009. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. Amsterdam/Philadelphia: J. Benjamins.

GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. 1998. Skladba češtiny. Praha: Votobia.

HAJIČ, Jan et al. 2006. Pražský závislostní korpus. Verze 2.0. Dostupné [cit. 2013-12-13] z: <http://ufal.mff.cuni.cz/pdt2.0/>.

HAJIČ, Jan et al. 2012a. Announcing Prague Czech-English Dependency Treebank 2.0. Charles University in Prague, Faculty of Mathematics and Physics, Institute of Formal and Applied Linguistics. Dostupné [cit. 2013-12-13] z: <http://ufal.mff.cuni.cz/~uresova/web.pdf/2012-lrec-pcedt.pdf>.

HAJIČ, Jan et al. 2012b. Pražský česko-anglický závislostní korpus. Verze 2.0. Dostupné [cit. 2013-12-13] z: <http://ufal.mff.cuni.cz/pcedt2.0/>.

HANDŠUHOVÁ, Jana. 2013. Specifika počítačem podporovaného překladu z němčiny do češtiny. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav translatologie.

HARTLEY, Tony. 2009. Technology and translation. In: Munday, Jeremy. The Routledge Companion to Translation Studies. London, New York: Routledge. 106–127.

HATIM, Basil. 2009. Translating text in context. In: Munday, Jeremy. *The Routledge Companion to Translation Studies*. London, New York: Routledge.

HEIJ, Christiaan et al. 2004. *Econometric Methods with Applications in Business and Economics*. Oxford: Oxford University Press.

HEYN, Matthias. 1998. Translation Memories: Insights and Prospects. In: Bowker, Lynne; Cronin, Michael; Kenny, Dorothy; Pearson, Jennifer (ed.). *Unity in Diversity? Current Trends in Translation Studies*. Manchester: St Jerome. 123–136.

HNÍK, Jaromír. 1974. *Deutsche und tschechische Wortfolge: Versuch einer kontrastiven Analyse*. Disertační práce.

HOUSE, Juliane. 2006. Text and context in translation. In: *Journal of Pragmatics*. Amsterdam: Elsevier. Volume 38, Issue 3. 328–358.

HÖNIG, Hans G. und Paul KUSSMAUL. 1998. Einblicke in mentale Prozesse beim Übersetzen. In: Snell-Hornby, Mary; Hönig, Hans G.; Kussmaul, Paul; Schmitt, Peter A. (Hrsg.). *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenberg.

HUTCHINS, W. John and Harold L. SOMERS. 1992. *An introduction to machine translation*. London: Academic Press. Dostupné též elektronicky [cit. 2012-09-10] z: <http://www.hutchinsweb.me.uk/IntroMT-TOC.htm>.

Internetové stránky podpory společnosti SDL – oddíl věnovaný vytváření pravidel segmentace. Dostupné [cit. 2013-12-05] z: http://producthelp.sdl.com/sdl%20trados%20studio/client_en/TM_View/Create_Man_TM/LRG/How_to_Create_a_Segmentation_Rule.htm.

JÄÄSKELÄINEN, Riitta. 1989. Translation Assignment in Professional vs. Non-professional Translation: A Think Aloud Protocol Study. In: Séguinot, Candace (ed.). *The Translation Process*. Toronto: H. G. Publications, School of Translation, York University. 87–98.

JIMENÉZ-Crespo, Miguel A. 2009. The effect of Translation Memory tools in translated Web texts: Evidence from a comparative product-based study. In: Daelemans, Walter; Hoste, Véronique (ed.). *Evaluation of Translation Technology*. (Linguistica Antverpiensia). Antwerpen: Artesis University College. Department of Translators and Interpreters. 213–232.

KENNY, Dorothy. 2008. Unit of Translation. In: Baker, Mona; Saldanha, Gabriela (ed.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London; New York: Routledge.

KOLLER, Werner. 2004. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Wiebelsheim: Quelle und Meyer.

KOSTA, Peter. 2006. On free word order phenomena in Czech as compared to German: Is clause internal scrambling a-movement, a-bar-movement or is it base generated? In: *Zeitschrift für Slavistik*, Jg. 51, Nr. 3. 306–320.

KRÁL, Pavel. 2004. Využití počítačových technologií v překladatelském procesu – IV. In: *ToP (tlumočení-překlad)*. Praha: JTP – Jednota tlumočnicků a překladatelů. Ročník XV, číslo 72. 12–13.

KRÁL, Pavel. 2005. Využití překladových pamětí při překládání odborných textů s přihlédnutím k typologickým specifikům češtiny. In: Hrala, Milan. Český překlad II (1945-2003). Praha: Ústav translatologie FF UK.

KRÁL, Pavel. 2006. Specifika překladu odborných textů s podporou počítačových technologií (s přihlédnutím k situaci: angličtina – čeština). Olomouc. Rigorózní práce na FF UP na Katedře anglistiky a amerikanistiky.

KRÁL, Pavel. 2012. The Role of Technology in Translation Studies. In: Zehnalová, Jitka; Molnár, Ondřej; Kubánek, Michal (ed.). Teaching Translation and Interpreting Skills in the 21st Century. Proceedings of the International Conference, organized by Department of English and American Studies, Philosophical Faculty, Palacký University in Olomouc, Czech Republic, November 11-12, 2011: Translation and Interpreting Forum Olomouc 2011. Olomouc: Palacký University. 189–205.

KRINGS, Hans-Peter. 1987. Der Übersetzungsprozess bei Berufübersetzern – Eine Fallstudie. In: Arntz, Reiner (Hrsg.). Textlinguistik und Fachsprache. Akten des Internationalen übersetzungswissenschaftlichen AILA-Symposiums Hildesheim, 13.–16. 4. 1987. Hildesheim: Olms.

KÜNZLI, Alexander. 2007. Translation Revision: a study of the performance of ten professional translators revising a legal text. In Gambier, Yves ; Shlesinger, Miriam ; Stolze, Radegundis (eds). Translation Studies: doubts and directions. Amsterdam: Benjamins. 115–126.

LAGOUDAKI, Elina. 2006. Translation Memories Survey 2006. Translation Memory systems: Enlightening users' perspective. Imperial College London. Dostupné též elektronicky[cit. 2013-12-07] z:

http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CDIQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.bk.admin.ch%2Fdokumentation%2Fsprachen%2F04850%2F05007%2F05605%2Findex.html%3Flang%3Dit%26download%3DNHzLpZeg7t%2Clnp6I0NTU042l2Z6ln1ah2oZn4Z2qZpnO2YUq2Z6gpJCFdoJ9g2ym162epYbg2c_JjKbNoKSn6A--&ei=OXGkUoWUC4TVtAa174HYDg&usq=AFQjCNG_096F12ut2nLqFK5FeiJpvXmSaQ&sig2=Uvb6xijdx1qvvGxC2GFx3Q&bvm=bv.57752919,d.Yms

LEVÝ, Jiří. 1971. Bude literární věda exaktní vědou? Praha: Československý spisovatel.

LEVÝ, Jiří. 1998. Umění překladu. Praha: Železný.

LÖRSCHER, Wolfgang. 1991. Translation Performance, Translation Process, and Translation Strategies. A Psycholinguistic Investigation. Tübingen: Narr.

MACKEN, Lieve. 2009. In search of the recurrent units of translation. In: Daelemans, Walter; Hoste, Véronique (ed.). Evaluation of Translation Technology. (Linguistica Antverpiensia). Antwerpen: Artesis University College. Department of Translators and Interpreters. 195–212.

MACKLOVITCH, Elliott and Graham RUSSELL. 2000. What's Been Forgotten in Translation Memory. In: White, John (ed.). Envisioning Machine Translation in the Information Future: Proceedings of AMTA 2000. Berlin: Springer. 137–146.

MAČURA, Martin. 2012. Limitations of CAT and MT Technology. In: Zehnalová, Jitka; Molnár, Ondřej; Kubánek, Michal (ed.). Teaching Translation and Interpreting Skills in the 21st Century. Proceedings of the International Conference, organized by Department of English and

American Studies, Philosophical Faculty, Palacký University in Olomouc, Czech Republic, November 11-12, 2011: Translation and Interpreting Forum Olomouc 2011. Olomouc: Palacký University. 207–219.

MALMKJÆR, Kirsten. 2006. Translation Units. In: Brown, Keith (ed.): Encyclopedia of Language and Linguistics 2nd Edition. Amsterdam: Elsevier.

MOSSOP, Brian. 2001. Revising and editing for translators. Manchester: St. Jerome Publishing.

MOSSOP, Brian. 2007. Empirical studies of revision: what we know and need to know. In: The Journal of Specialised Translation. Issue 8. 5–20. Dostupné [cit. 2013-04-03] z: http://www.jostrans.org/issue08/art_mossop.pdf.

MRKVIČKA, Tomáš a Vladimíra Petrášková. 2006. Úvod do statistiky. 2. upravené vydání. České Budějovice: Jihočeská univerzita.

NEWMARK, Peter. 1988. A Textbook of Translation. About Translation. Clevedon: Multilingual Matters.

NORD, Christiane. 1991. Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse. 2. neu überarbeitete Auflage. Tübingen: Julius Groos Verlag Brigitte Narr.

NORD, Christiane. 1997. Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained. Manchester: St. Jerome Publishing.

NORD, Christiane. 2009. Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse. 4. überarbeitete Auflage. Tübingen: Julius Groos Verlag Brigitte Narr.

NYBERG, Eric, Teruko MITAMURA and Willem-Olaf HUIJSEN. 2003. Controlled language for authoring and translation. In: Somers, Harold (ed.). Computers and Translation: A Translator's Guide. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins. 245–282.

O'BRIEN, Sharon. 1998. Practical Experience of Computer-Aided Translation Tools in the Software Localisation Industry. In: Bowker, Lynne; Cronin, Michael; Kenny, Dorothy; Pearson, Jennifer (ed.). Unity in Diversity? Current Trends in Translation Studies. Manchester: St Jerome. 116–122.

O'HAGAN, Minako. 2008. Computer-aided translation (CAT). In: Baker, Mona; Saldanha, Gabriela (ed.). Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London; New York: Routledge. 48–51.

PAEPCKE, Friedrich. 1986. Im Übersetzen leben: Übersetzen und Textvergleich. Tübingen: Narr.

PLANAS, Emmanuel. 2005. SIMILIS – Second-generation translation memory software. In: Translating and the Computer. London: Aslib. Dostupné [cit. 2013-03-20] z: www.mt-archive.info/Aslib-2005-Planas.pdf.

POPOVIČ, Anton. 1975. Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie. Bratislava: Tatran.

POŠTA, Miroslav. 2000. Výběr jazykových prostředků z hlediska míry explicitnosti a implicitnosti v originálu a překladu. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav translatologie.

PYM, Anthony. 2008. On Toury's laws of how translators translate. In: Pym, Anthony; Shlesinger, Miriam; Simeoni, Daniel (ed.). *Beyond descriptive translation studies : investigations in homage to Gideon Toury*. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins. 311–328.

PYM, Anthony. 2011. What technology does to translating. In: *Translation & Interpreting*, Vol 3, No 1. 1–9. Dostupné [cit. 2012-09-20] z: <http://www.trans-int.org/index.php/transint/article/viewFile/121/81>.

RASMUSSEN, Kirsten Wølch and Anne SCHJOLDAGER. 2011. Revising Translations. A Survey of Revision Policies in Danish Translation Companies. In: *The Journal of Specialised Translation*. Issue 15. 87–120. Dostupné [cit. 2013-04-03] z: http://www.jostrans.org/issue15/art_rasmussen.pdf.

REINKE, Uwe. 1996. Der Einfluss integrierter Übersetzungssysteme auf den Übersetzungsprozess. In: *Tagungsakten der Internationalen Konferenz, Sprache und Wirtschaft in der europäischen Informationsgesellschaft*. 21. Jahrestagung der Internationalen Vereinigung Sprache und Wirtschaft. 12.–15. Oktober 1995. Berlin: Humboldt-Universität Berlin.

REINKE, Uwe. 2004. *Translation Memories: Systeme – Konzepte – Linguistische Optimierung*. Saarbrücker Beiträge zur Sprach- und Translationswissenschaft, Vol. 2. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien: Peter Lang.

REINKE, Uwe. 2006. *Translation Memories*. In: Brown, Keith (ed.): *Encyclopedia of Language and Linguistics 2nd Edition*. Amsterdam: Elsevier.

REISS, Katharina. 1971. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. München: Hueber.

REISS, Katharina. 1993. *Texttyp und Übersetzungsmethode: der operative Text*. Heidelberg: Groos.

SALTON, Gerard and Michael J. MCGILL. 1987. *Information Retrieval: Grundlegendes für Informationswissenschaftler*. Hamburg: McGraw Hill.

SDL Trados 2007 *Translator's Workbench User Guide*. Dostupné [cit. 2013-12-13] z: http://www.professional-translations.ro/DLFiles/SDL_Trados_2007_TranslatorsWorkbench.pdf.

SOMERS, Harold. 2003. *Translation memory systems*. In: Somers, Harold (ed.). *Computers and Translation: A Translator's Guide*. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins. 31–47.

ŠTÍCHA, František. 2003. *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha: Argo.

SVOBODA, Tomáš. 2011. *Průzkum překladatelského trhu*. Praha: Ústav translatologie FF UK. Úplný text průzkumu dostupný online [cit. 2013-12-07] z: http://www.jtpunion.org/spip/IMG/pdf/UTRL_Anketa-vyzkum_trhu.pdf.

SVOBODA, Tomáš. 2012. *Kapitoly z překladatelské praxe: odborný překlad mezi němčinou a češtinou*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

TOURY, Gideon. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: Benjamins.

VINAY, Jean-Paul et Jean DARBELNET. 1958. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: méthode du traduction*. Paris: Didier.

ZEMAN, Jaromír. 2008. In diesem Hause... Die Theorie der funktionalen Satzperspektive beim Vergleich der deutschen Wortstellung mit der Wortstellung im Tschechischen, dargestellt am Beispiel der Gedenktafeln. In: Kratochvílová, Iva; Nálepová, Jana (ed.). *Beiträge des internationalen germanistischen Symposiums Opava/Sambachshof*. Opava: Schlesische Universität Opava. 19–28.

Seznam grafů

Graf 1	Kvalifikace a délka praxe (v letech) jednotlivých překladatelů: vzorek CAT	65
Graf 2	Kvalifikace a délka praxe (v letech) jednotlivých překladatelů: kontrolní vzorek ..	65
Graf 3	Souhrnné zobrazení poměrného zastoupení překladatelských řešení v oblasti aktuálního členění	79
Graf 4	Míra výskytu pozitivních a negativních řešení v oblasti aktuálního členění	80
Graf 5	Souhrnné zobrazení poměrného zastoupení posunů v oblasti distantní reference	95
Graf 6	Míra výskytu pozitivních a negativních řešení v oblasti distantní reference	96

Seznam obrázků

Obr. 1	Uživatelské rozhraní nástroje SDL Trados 2007, integrované do MS Word	69
Obr. 2	Uživatelské rozhraní nástroje SDL Trados Studio 2011	69

Seznam tabulek

Tab. 1	Přehled textů ve vzorku CAT	59
Tab. 2	Přehled textů v kontrolním vzorku	60
Tab. 3	Celková kvalifikace překladatelů v rámci vzorku CAT	67
Tab. 4	Celková kvalifikace překladatelů v rámci kontrolního vzorku	67
Tab. 5	Existence a forma fáze kontroly kvality u vzorku CAT.....	71
Tab. 6	Existence a forma fáze kontroly kvality u kontrolního vzorku	72
Tab. 7	Četnost jevů v kategoriích aktuálního členění v rámci vzorku CAT	86
Tab. 8	Četnost jevů v kategoriích aktuálního členění v rámci kontrolního vzorku	87
Tab. 9	Podíl pozitivních řešení v jednotlivých kategoriích – vzorek CAT	88
Tab. 10	Podíl pozitivních řešení v jednotlivých kategoriích – kontrolní vzorek.....	88
Tab. 11	Četnost posunů či jejich absence v kategoriích distantní reference v rámci vzorku CAT	98
Tab. 12	Četnost posunů či jejich absence v kategoriích distantní reference v rámci kontrolního vzorku	98
Tab. 13	Podíl subjektivně motivovaných řešení v jednotlivých kategoriích: vzorek CAT	98
Tab. 14	Podíl subjektivně motivovaných řešení v jednotlivých kategoriích: vzorek kontrolní	99
Tab. 15	Základní vstupní data pro test nezávislosti: vzorek CAT	100
Tab. 16	Základní vstupní data pro test nezávislosti: kontrolní vzorek	101

Seznam příloh *(k dispozici pouze elektronicky na CD)*

Souhrnná tabulka se všemi klasifikovanými doklady pro jev aktuální členění <i>(nejprve vzorek CAT, poté kontrolní vzorek)</i>	i
Souhrnná tabulka se všemi klasifikovanými doklady pro jev distantní reference <i>(nejprve vzorek CAT, poté kontrolní vzorek)</i>	cx
Kontingenční tabulky pro Fisherův faktoriálový test	cxxxvi
Dotazníky – překladatelé B, C, E, J, K, L, M, O, P, Q, R, S, U, W, Z	<i>(nečíslováno)</i>
Texty výchozí (DE) a cílové (CS) – B1 až Z2	<i>(nečíslováno)</i>